

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Baudžiamosios justicijos katedra

Arvydo Uogelos,

II kurso, baudžiamosios justicijos

Studijų šakos studento

Magistro darbas

**Įrodinėjimo ypatumai bylose dėl juridinių asmenų padarytų
nusikalstamų veikų**

**Peculiarities of Evidentiary Proceedings in Criminal Cases of Crimes
Committed by a Legal Person**

Vadovas: doc. dr. Andrej Gorbatkov

Recenzentė: doc. dr. Gabrielė Juodkaitė-Granskiene

Vilnius

2021

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe analizuojami specifinio nusikaltimo subjekto – juridinio asmens įrodinėjimo ypatumai, kurie kyla praktikoje tiriant jų padarytas nusikalstamas veikas. Remiantis teisės aktais, moksline doktrina ir teismų praktika atskleidžiami įrodinėjimo ypatumai tiek ikiteisminiame tyrime, tiek teisiniame nagrinėjime. Taip pat lyginama kokiais panašumais ir skirtumais nagrinėjamas institutas pasižymi vienam mikro lygmens regionui priskirtose šalyse - Lietuvoje ir Latvijoje.

Pagrindiniai žodžiai: juridinių asmenų padarytos nusikalstamos veikos, įrodinėjimas ikiteisminiame tyrime, įrodinėjimas teisiniame nagrinėjime, įrodinėjimo skirtumai Lietuvoje ir Latvijoje.

This work analyses the peculiarities of evidentiary proceedings that arise in practice when investigating the criminal acts committed by a specific subject of crime - a legal person. According to the legislation, scientific doctrine, and case law, the peculiarities of evidentiary proceedings are disclosed in both pre-trial and judicial investigation. The paper also compares differences and similarities of the institution in question, which occur in the countries assigned to one micro-level region - Lithuania and Latvia.

Keywords: criminal acts committed by a legal person, evidentiary proceedings in a pre-trial investigation, evidentiary proceedings in a judicial investigation, differences of evidentiary proceedings in Lithuania and Latvia

TURINYS

IŽANGA	2
1. ĮRODINĖJIMO ISTORINĖ RAIDA LIETUVOJE IR SAMPRATA.....	5
1.1.Įrodinėjimo instituto istorinė raida Lietuvoje	5
1.2.Įrodinėjimo samprata	8
2. ĮRODINĖJIMO DĖL JURIDINIŲ ASMENŲ PADARYTŲ NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ YPATUMAI IKITEISMINIAME TYRIME.....	16
2.1.Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės įtaka įrodinėjimui	16
2.2.Specialaus subjekto nustatymas	17
2.3. Reikalavimas fizinio ir juridinio asmens nusikalstamas veikas tirti kartu.....	22
2.4. Juridinio asmens atstovas.....	25
2.5.Pranešimas apie įtarimą	27
2.6. Reikšmingų dokumentų, duomenų rinkimas	29
2.7. Traukiamo baudžiamojon atsakomybės juridinio asmens kaltinamasis aktas	41
3. ĮRODINĖJIMO DĖL JURIDINIŲ ASMENŲ PADARYTŲ NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ YPATUMAI TEISMO PROCESO METU	43
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	59
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	62
SANTRAUKA	73
SUMMARY	74

IŽANGA

Nagrinėjamos temos aktualumas. Įrodinėjimas, būdamas viena svarbiausių (be jo negali būti įgyvendinta baudžiamojo proceso paskirtis) ir tuo pat metu sudėtingiausių baudžiamojo proceso sričių, teisės doktrinoje sulaukė nemažai dėmesio. Tačiau Lietuvos autoriai neskyrė pakankamai dėmesio specifinio nusikaltimo subjekto – juridinio asmens įrodinėjimo ypatumams, kurie kyla tiriant būtent jų padarytas nusikalstamas veikas. Iki šiol mokslininkų dėmesio sulaukė tik atskiri klausimai, susiję su juridinių asmenų baudžiamąja atsakomybe. Pavyzdžiui, D. Soloveičikas tyrė bausmių skyrimo juridiniams asmenims taisyklės ir jų taikymo problemas (Soloveičikas, 2006), R. Drakšas analizavo juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės išimtis (Drakšas, 2011), R. Tirylytė – Zelenina nagrinėjo fizinio asmens, veikiančio juridinio asmens naudai ar interesais identifikavimo kriterijų (Tirylytė – Zelenina, 2018) ir t.t. Kadangi tyrinėjant kiekvieną teisės institutą, jo teorinius aspektus ir praktinį veikimą, svarbu lyginti su užsienio šalimis, Lietuvos teisės moksle pasigendama įrodinėjimo ypatumų bylose dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų ir užsienio šalių palyginimo. Siekiant bent kažkiek užpildyti šias spragas ir pasirinkta magistro darbo tema; „Įrodinėjimo ypatumai bylose dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų“. Analizuojant darbo temą, atkleidžiant įrodinėjimo ypatumus tiek ikiteisminiame tyrime, tiek teisminiame nagrinėjime bylose dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų, pasirinkta palyginti Lietuvos ir Latvijos teisinį reglamentavimą, teismų praktiką ir doktriną.

Lietuva ir Latvija priskiriamos vienam mikro lygmens regionui, nes jas vienija panaši geopolitinė padėtis, istorinė, politinė ir teisinė raida, panašūs siekiai ir interesai (pavyzdžiui demokratinės valstybės siekis, narystė Europos Sąjungoje ir t.t.). Šios dvi valstybės - tuo pačiu metu atgavo nepriklausomybę, taigi ir tuo pačiu metu pradėjo kurti šalies teisinę sistemą. Šie aspektai lemia, kad Lietuvos ir Latvijos atvejai parankūs palyginimui. Ne išimtis ir analizuojant įrodinėjimo ypatumus bylose dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų. Todėl šiame darbe bus aiškinamasi kokiais panašumais ir skirtumais šiose valstybėse pasižymi nagrinėjamas institutas.

Darbo tikslas - išanalizuoti kokie yra įrodinėjimo ikiteisminiame tyrime ir teisminiame nagrinėjime ypatumai tiriant juridinio asmens padarytas nusikalstamas veikas.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti įrodinėjimo instituto istorinę raidą Lietuvoje ir įrodinėjimo sampratą;
2. Nustatyti įrodinėjimo dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų ypatumus ikiteisminiame tyrime išskiriant panašumus Lietuvoje ir Latvijoje;

3. Išnagrinėti įrodinėjimo dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų ypatumus ikiteisminiame tyrime išskiriant skirtumus Lietuvoje ir Latvijoje;
4. Atskleisti įrodinėjimo dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų ypatumus teismo proceso metu išskiriant panašumus Lietuvoje ir Latvijoje;
5. Išnagrinėti įrodinėjimo dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų ypatumus teismo proceso metu išskiriant skirtumus Lietuvoje ir Latvijoje;

Darbo objektas - įrodinėjimo dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų ypatumai ikiteisminiame tyrime, bei teismo proceso metu, išskiriant šio instituto panašumus ir skirtumus Lietuvoje ir Latvijoje.

Tyrimo metodai. Rašant pasirinktą darbo temą remtasi šiais mokslinio tyrimo metodais:

1. istoriniu, kuris leido atskleisti įrodinėjimo instituto istorinę raidą Lietuvoje;
2. dokumentų analizės metodu – kuriuo remiantis atlikta teisės aktų, mokslinės literatūros, teismų praktikos analizė;
3. sisteminiu tyrimo metodu, kuris padėjo atrinkti svarbiausią nagrinėjamai temai teorinę ir praktinę medžiagą;
4. remiantis loginės analizės metodu atkleisti įrodinėjimo dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų ypatumai tiek ikiteisminiame tyrime, tiek teismo proceso metu.
5. naudojantis lyginamuoju metodu palyginti įrodinėjimo dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų ypatumai ikiteisminiame tyrime bei teismo proceso metu Lietuvoje ir Latvijoje;
6. Loginio – analitinio metodo pagalba nustatyti nagrinėjamo instituto panašumai ir skirtumai Lietuvoje ir Latvijoje;
7. Apibendrinimo metodu naudotasi rengiant skyrių apibendrinamus bei darbo išvadas.

Darbo originalumas. Šis darbas originalus dėl pateikiamo nuoseklaus ir sisteminio požiūrio į įrodinėjimo bylose dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų ypatumus. Darbe analizuotas įrodinėjimas ne tik teismo proceso metu, tačiau ir ikiteisminiame tyrime. Be to, ypatumai atskleidžiami išskiriant nagrinėjamo instituto panašumus ir skirtumus Lietuvoje bei Latvijoje. Iki šiol įrodinėjimo ypatumus bylose dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų analizavo tik I. Janonytė, kuri 2016 m. parašė ir Vilniaus universitete apsigynė magistro baigiamąjį darbą tema: „Įrodinėjimo ypatumai bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų procese“ (Janonytė, 2016). Šiame darbe nagrinėti subjektai dalyvaujantys įrodinėjimo procese, analizuotas įrodinėjimo dalykas ir jo ypatumai

įrodinėjant juridinių asmenų nusikalstamas veikas, nagrinėtos juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės sąlygos, nustatytos problemos kylančios įrodinėjant juridinių asmenų padarytas nusikalstamas veikas. Tačiau šiame darbe nėra aptariama įrodinėjimo instituto istorinė raida, nėra skiriamas atskiras dėmesys įrodinėjimo dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų ypatumams atkleisti būtent ikiteisminiame tyrime ir teisminiame bylos nagrinėjime. Taip pat Lietuvos atvejis nėra palyginamas su jokia kita užsienio valstybe.

Svarbiausi šaltiniai. Analizuojant įrodinėjimo Lietuvoje raidą ir sampratą vadovautasi S.G. Zagorjan (2019), Mike McConville (2014), P. Ancelio (2006) ir kt. autorių nuomonėmis. Nagrinėjant įrodinėjimo dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų ypatumus ikiteisminiame tyrime ir teisminiame nagrinėjime remtasi G. Godos ir kt. (2011), R. Ažubalytės (2014), P. Ancelio, (2016), R. Trylaitės –Zeleninos (2018), P. Opincāns (2013), V. Mantrovs (2018), J. Rozenbergs, K. Stada-Rozenberga (2018) ir kt. autorių pozicijomis. Taip pat darbe remtasi aktualiais teisės aktais bei Lietuvos ir Latvijos teismų praktika.

1. ĮRODINĖJIMO ISTORINĖ RAIDA LIETUVOJE IR SAMPRATA

1.1. Įrodinėjimo instituto istorinė raida Lietuvoje

Kaip ir kitų institutų, taip ir įrodinėjimo ištakos daugelio valstybių teisinėje sistemoje glūdi senovės romėnų teisėje. E. Kosaitė - Čypienė teigia, kad „įrodinėjimo institutas romėnų teisėje buvo viena iš esminių teismo proceso sudedamųjų dalių, todėl jis buvo gana tiksliai ir išsamiai organizuotas, o jo pagrindinės nuostatos bei principai buvo recipuoti daugumos Vakarų Europos valstybių“ (Kosaitė – Čypienė, 2008, p. 103). S.G. Zagorjan, patikslina laikotarpį ir nurodo, kad įrodinėjimas romėnų teisėje - žinomas nuo antikos laikų. Jau tuomet buvo pateiktos pagrindinės įrodymų sąvokos ir jų klasifikavimas, aprašyti prieštaringi įrodinėjimo dalyko faktai, įrodinėjimo pareiga, buvo pakankamai išvystyta įvairių įrodinėjimo priemonių ir metodų sistema (pvz., liudytojų parodymai, įvairūs dokumentai, nusikaltimo vietos apžiūra) (Zagorjan, 2019, p. 17). Pasak Kvintiliano¹, argumentas yra ne kas kita, kaip būdas įrodyti vieną dalyką per kitą ir tai kuo abejojama įrodyti per aksiomą – kuri teigia, kad kiekvienoje byloje būtina žinoti tokias aplinkybes, kurių teisingumo nereiktų patvirtinti, nes joms neegzistuojant, nebūtų kuo patvirtinti nežinomų aplinkybių (Zagorjan, 2019, p. 17). Taigi, įrodinėjimo institutas teisėje žinomas jau labai seniai ir romėnų teisėje buvo itin svarbi funkcija teismo procese, siejama su nežinomų arba ginčijamų faktų nustatymu.

Lietuvoje „įrodymų sistema ėmė formuotis, atsiradus teisingumo sampratai ir teismo institucijoms“ (Priesaikos per teismo procesą, arba dramatiški...2020). Galima manyti, kad tuo pat metu, pradėjo formuotis ir įrodinėjimas. Lietuvos teisinėje sistemoje įrodinėjimo instituto užuomazgos atsirado apie 1434 m. Istoriniai šaltiniai nurodo, kad 1434 m. gegužės 6 d., Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau darbe – LDK) feodalams didysis kunigaikštis pažadėjo nebausti feodalų pagal įtarimą, slaptą ar viešą įskundimą (Belorusija v epochu feodalizma. Sbornik dokumentov...1959, p. 121). Tai reiškė, kad kiekvieno teisiamo feodalo kaltė privalėjo būti įrodyta. Vadinas, galima teigti, kad būtent tada ir atsirado įrodinėjimo institutas LDK.

Konkrečiai įrodinėjimo apibūdinimo LDK teisė nesuformulavo. Tačiau, pvz., Trečiojo Lietuvos statuto, XII skyriaus „Apie galvažudines ir apie atlygius už paprastus žmones, ir apie tokius žmones ir šeimynykščius, kurie bėga nuo savo ponų, ir apie samdytus tarnus“ 1 straipsnyje „Apie bajoro nužudytą paprasto luomo žmogų“, nurodyta: „Mes, valdovas, užkirsdami kelią žmonių savavaliavimams ir įžūlybėms, <...> nustatome: jei

---

¹ Autoriaus pastaba. Antikos retorius, teismo oratorius.

kuris nors bajoras iš įniršio, iš girtumo, be jokios priežasties, savavališkai, tyčia, lengvabūdiškai žiūrėdamas į bendrus įstatymus ir tyčiodamasis iš Dievo sutvėrimo, nužudytų paprasto luomo žmogų, ne bajorą, ir būtų įkandin sugautas, t. y. per laikotarpį, nustatytą dėl ūmaus nusikaltimo šiame Statute aukščiau, toksai bajoras po prideramų įrodymų turėtų sumokėti galvažudinę ir būtų nubaustas mirtimi. Bet įrodinėjimas prieš bajorą tokioje byloje gali būti tiktai toks: besiskundžiančioji pusė, pristačiusi nužudytąjį su šešiais liudininkais, padoriais žmonėmis, vertais pasitikėjimo ir neįtariamais, pati, kaip septinta, turi prisiekti. Tarp tų šešių liudininkų turi būti du bajorai, verti pasitikėjimo ir neįtariamai. Tada, po tokio įrodymo, tas bajoras turi būti mirtimi nubaustas. <...> (Trečiasis Lietuvos Statutas, XII skyrius). Iš pateikto straipsnio aišku tai, kad įrodinėjimas baudžiamojoje byloje prieš bajorą turėjo būti pagrįstas įrodymais – liudytojų parodymais, priesaika.

Sovietų laikais priimtas Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos 1961 m. baudžiamojo proceso kodeksas (kurį laiką su pakeitimais galiojęs ir atkūrus Lietuvos nepriklausomybę) taip pat neapibrėžė įrodinėjimo sampratos, nors įrodinėjimo institutas egzistavo. BPK 18 straipsnyje „Visapusiškas, pilnutinis ir objektyvus bylos aplinkybių ištyrimas“ buvo nurodyta, kad teismas, prokuroras, tardytojas ir kvotėjas privalo imtis visų įstatymo numatytų priemonių, kad būtų visapusiškai, pilnutinai ir objektyviai ištiriamos bylos aplinkybės, privalo išaiškinti tiek kaltinamąjį įkaltinančias, tiek ir jį teisinančias aplinkybes, taip pat jo kaltę sunkinančias ir lengvinančias aplinkybes. BPK 71 straipsnyje „Baudžiamojoje byloje įrodinėtinos aplinkybės“, nustatė, kad darant parengtinį tyrimą ir nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme, turi būti įrodinėjama: nusikaltimo įvykis (nusikaltimo padarymo laikas, vieta, būdas ir kitos aplinkybės); kaltinamojo kaltumas nusikaltimo padarymu; aplinkybės, turinčios įtakos kaltinamojo atsakomybės laipsniui ir pobūdžiui; nusikaltimu padarytos žalos pobūdis ir dydis (Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo proceso...1961). Iš pateiktų normų, galima daryti išvadą, kad įrodinėjimas buvo susietas tik su nusikalstama veika ir ją padariusio subjekto kaltumu, nebuvo numatyta rungtyniškumo elementų.

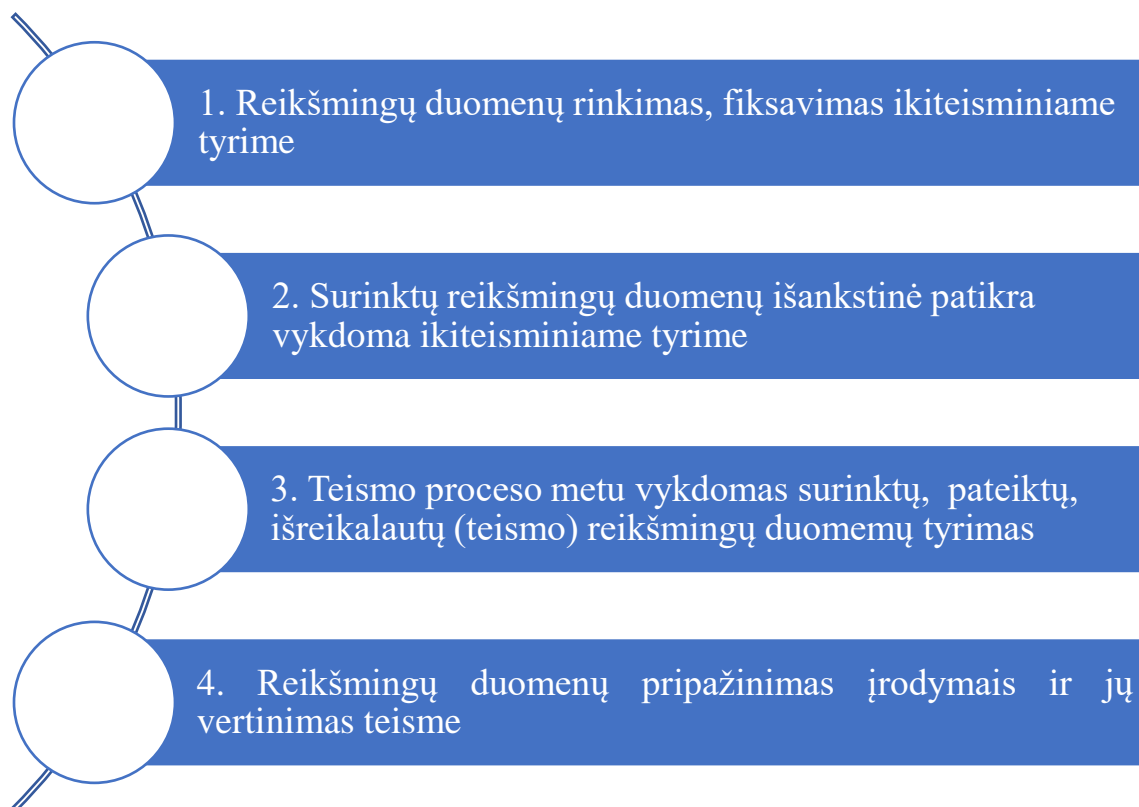
„Nuo 2003 m. gegužės 1 d. galiojančiame naujajame BPK buvo pakeista įrodymų sąvoka ir nemaža dalis įrodinėjimo procedūrų. Padaryti pakeitimai turėjo realios įtakos praktinei įrodinėjimo subjektų veiklai: teko keisti kai kurias susiformavusias nuostatas ir darbo įpročius“ (Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą...2007). Tačiau įrodinėjimo apibrėžimas BPK suformuluotas nebuvo. Taip yra iki šiol. Įstatymų leidėjas, priešingai nei įrodymų atveju, nematė būtinybės pateikti

įrodinėjimo apibrėžimo. Įrodinėjimą, aiškina teisės doktrina (apie tai bus plačiau kalbama 1.2 skyriuje).

Kalbant apie įrodinėjimo instituto įtvirtinimą Lietuvos BPK, paminėtina ir jo struktūra, išplaukianti iš BPK normų (BPK 7, 20, 44, 48, 78–98, 143–160, 178–211, 271–292, 324 straipsniai). Remiantis šiais straipsniais, išskirtini keli įrodinėjimo etapai (žr. paveikslą Nr. 1.)

1 paveikslas. Įrodinėjimo pagal BPK normas etapai.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis BPK 7, 20, 44, 48, 78–98, 143–160, 178–211, 271–292, 324 straipsnių normomis.

Kaip matome iš pateikto paveikslo, įrodinėjimą BPK sudaro keturi etapai. Pirmasis ir antrasis - apima ikiteisminį tyrimą, o trečias ir ketvirtas – teisminį bylos nagrinėjimą. Visi šie etapai – tarpusavyje glaudžiai susiję ir prisideda prie galutinio įrodinėjimo rezultato – tiesos atskleidimo.

Akivaizdu, kad įrodinėjimas trunka viso baudžiamojo proceso metu, t.y. nuo ikiteisminio tyrimo pradžios iki proceso pabaigos. Štai, pvz., V. Žilys nurodo, kad įrodinėjimu „prasideda ir baigiasi ikiteisminis tyrimas, teisminis nagrinėjimas“ (Žilys, 2007, p. 12). Iš tiesų, nepaneigsime, kad įrodinėjimas prasideda dar ikiteisminiame tyrime. Čia ikiteisminio tyrimo pareigūnai, prokurorai renka įvairią informaciją, svarbius

duomenis, remiantis kuriais atskleidžiamos bylai reikšmingos aplinkybės. Vėliau įrodinėjimas tęsiamas priimant įvairius sprendimus dėl bylos eigos. Ir galų gale, išsiaiškinus tiesą ir atlikus atitinkamus procesinius veiksmus, baudžiamoji byla, taigi ir įrodinėjimas pasibaigia.

Apibendrinant, įrodinėjimo kilmė sietina su senovės Romos teise, antikos laikotarpiu. Pagrindinės jo nuostatos buvo perimtos ir Lietuvos teisės. Įrodinėjimo institutas LDK atsirado apie 1434 m.. Vėliau jo nuostatos buvo įtvirtintos Trečiajame Lietuvos Statute, o atkūrus nepriklausomybę 2003 m. BPK. BPK įrodinėjimas apima keturis etapus ir trunka nuo ikiteisminio tyrimo pradžios iki proceso pabaigos.

1.2.Įrodinėjimo samprata

Iš romėnų teisės kilusi taisyklė „*idem est non probari et non esse*“, teigia, jog tai, kas neįrodyta ir ko nėra, yra vienas ir tas pats; tai ne įstatymo o įrodymo trūkumas (Black's Law Dictionary, 1910). Kitaip tariant, teisine prasme, tai kas neįrodyta - neegzistuoja. Tokiu būdu, nenuginčijama, kad įrodinėjimas – yra kiekvienos teisinės sistemos pagrindas ir analizuoti jo sampratą ypač svarbu.

Lietuvių kalbos žodynai žodį „įrodyti“ aiškina keliomis prasmėmis, vienos kurių – „argumentais atskleisti tiesą, tikrumą“ (Lietuvių kalbos žodynas internete), „savo teisingumą patvirtinti faktais, argumentais“ (Keinys, 2000, p. 155). Todėl semantine prasme „įrodinėjimą“ dera suprasti kaip tiesos nustatymą remiantis faktais, argumentais. Svarbu pabrėžti, įrodinėjimas ne visuomet baigiasi įrodymu, nes kaip pabrėžiama terminų žodyne, galima įrodinėti, bet neįrodyti, ko reikia (Terminų žodynas internete). Bet kokiu atveju, nepaisant rezultato, įrodinėjimas yra tam tikra veikla, nukreipta į tiesos atskleidimą remiantis faktais.

Tikslinga pastebėti, kad kai kuriose užsienio valstybėse, pvz., Anglijoje (The criminal and civil justice systems...2020), JAV (McConville et al. 2014, p. 35), Malaizijoje (Kamarudin, 2003, p. 265) ir kt. tinkamiausias žodžio įrodinėjimas atitikmuo yra angliškas žodis „proof“, nors naudojami ir kitokie žodžiai, pvz., „substantiation“, „rules of evidence“ ir pan. (Kai kuriais atvejais, „proof“ priklausomai nuo konteksto taip pat naudojamas ir įrodymams (angl. „evidence“) apibūdinti. Atribodamas šiuos du terminus D. Kolbi aiškina, kad „proof“ yra „evidence“ rezultatas (Colby, 2010, p. 159). Šiuo atveju, „proof“ pasižymi didesniu teisiniu patikimumu.) Nepaisant termino „proof“ egzistavimo, tokių valstybių baudžiamojo proceso teisės doktrinoje didesnis dėmesys skiriamas „įrodymų“ (angl. evidence), „įrodinėjimo naštos“ (angl. burden of proof), „įrodinėjimo standartų“ (angl.

standards of proof) ir kt. sampratai, procesinei prasmei, o pats įrodinėjimo terminas nėra apibrėžiamas atskirai ar analizuojamas kaip savarankiškas, jis aptariamasis tik kartu su jau minėtomis sąvokomis. (Atkreiptinas dėmesys, kad, pvz., JAV, Anglijoje įrodinėjimas nėra baudžiamosios (ar kitos) teisės dalis, o savarankiška teisės šaka.) Darbo autoriaus manymu, žinant tai, kad kiekvienos valstybės baudžiamojo proceso formavimuisi didelę įtaką turi istoriniai aspektai bei tai kokios šalies įtaka sąlygojo vienokios ar kitokios baudžiamojo proceso sistemos integraciją į tos valstybės sistemą, manytina, kad įrodinėjimo kaip nesavarankiško instituto padėtį kai kuriose užsienio valstybėse lėmė bendrosios teisės tradicijos (angl. „common law“) įtaka jų baudžiamojo proceso teisei, bei tam tikri, tai šaliai būdingi, įrodinėjimo proceso ypatumai. Štai T.B. Ramazanov pastebėjimu, įrodinėjimo apibrėžimas JAV nėra atskirai analizuojamas dėl taikomos šimtmečio senumo prisiekusiųjų teismo praktikos, kai neprofesionaliems teisėjams reikia mažiau bendrų sąvokų, daugiau konkrečių taisyklių, jei įmanoma, pritaikytų tam tikriems gyvenimo atvejams, kurios jiems daugiau ar mažiau padėtų sprendžiant konkrečias problemas (Ramazanov, 2018, 160-161). Taigi, akivaizdu, kad tose šalyse, kur įrodinėjimas nėra suvokiamas kaip atskira kategorija, o aiškinamas tik greta kitų sąvokų, konkrečių (neišvestinių) šio instituto apibrėžimų retai pateikiama. Bene dažniausiai konkretų įrodinėjimo apibrėžimą rasime teisės žodynuose. Čia jis apibūdinamas kaip tam tikro tvirtinimo pagrindimas objektyviais duomenimis ar kitais įrodymais (Black's Law Dictionary, 1910) kaip nagrinėjamo fakto teisingumo, patvirtinimas ar patikrinimas naudojant pakankamus įrodymus (West's Encyclopedia of American Law...2008, p. 435). Tokiais, teisiniuose žodynuose pateikiamais apibrėžimais nevengia vadovautis teisės doktrina (Redmayne, 201, p. 9) bei teismų praktika (pvz., Oregono Aukščiausiasis Teismas (Supreme Court of Oregon, case June 12, 2014)). Kalbant apie išvestinį įrodinėjimo apibrėžimą, iš teisės aktų analizės (Federal Rules of Evidence, as amended...2019) ir mokslininkų pasisakymų (Redmayne, 2011 p. 9-11), galima daryti išvadą, kad įrodinėjimas naudojamas veikloje, kuria siekiama nustatyti tam tikrus faktus, bylos aplinkybes. Paprastai tariant, įrodinėjimas skirtas tiesos baudžiamojoje byloje nustatymui. Būtent tokį įrodinėjimo tikslą dažnai įvardindami jį tiesiogiai nurodo ir mokslininkai, pvz., D. Accatino (Accatino, 2020, p. 89).

Kiti autoriai apie tai kalba ne taip tiesiogiai. Štai D. Hubbard mano, kad baudžiamojoje byloje kaltinimas privalo „be pagrįstų abejonių“ (angl. beyond reasonable doubt) įrodyti visus nusikaltimo elementus. Kitaip tariant, iš pateiktų įrodymų turėtų būti daroma tik viena pagrįsta išvada ar asmuo padarė nusikaltimą (McConville et al., 2014, p. 35). Galima teigti, kad ir šis autorius, nors ir netiesiogiai, įrodinėjimu baudžiamojoje byloje laiko tiesos nustatymą, - nes kalba apie nusikaltimo elementų įrodymą tik tuomet, kai tam

nelieka jokių abejonių. W. A. Stern, N. W. Morgan (Stern and Morgan 1936, p. 152), W. D. Walton (Walton, 2013, p. 281), kalbėdami apie įrodinėjimo pakankumą, jį aiškina kaip tam tikro, nagrinėjamo fakto teisingumo patvirtinimą naudojant pakankamus įrodymus. Vėl gi, pabrėžiamas tiesos nustatymo aspektas įrodinėjant.

Visai kitokia situacija įrodinėjimo apibrėžimo pateikimo atžvilgiu, kontinentinės teisės tradicijos šalyse (Lietuvoje, Lenkijoje, Vokietijoje, Prancūzijoje, Rusijoje (nors kai kurie autoriai teigia, kad istoriškai, Rusijos teisinė sistema priklauso romanų – sistemai (Zagorjan, 2019, p. 17) ir kt.). Kadangi įrodinėjimas čia suprantamas kaip atskiras institutas teisės doktrinoje pateikiama daug ir įvairių įrodinėjimo apibrėžimų. Ypač apie tai daug diskutuoja rusų baudžiamojo proceso teisės mokslininkai, pvz., P.A. Lupinskaja (Lupinskaja, 2009), L.V. Golovko (Golovko, 2017), A.R. Belkin (Belkin, 2007), V. A Lazareva (Lazareva, 2012) ir kt. Tačiau tokia apibrėžimų įvairovė lemia, kad nėra vieningo šio instituto apibūdinimo. Darbo autoriaus pastebėjimu, visus mokslininkų pateikiamus įrodinėjimo apibrėžimus, pagal bendrus (panašius) akcentuojamus elementus, galima skirstyti į dvi kategorijas:

1. apibrėžimai, kuriuose nurodoma, kad įrodinėjimas – pažintinė veikla, skirta tiesos nustatymui. Šios nuomonės šalininkai, pvz., U. Arlauskaitė – Rinkevičienė (Arlauskaitė – Rinkevičienė, 2006, p. 71), L.V. Golovko (Golovko, 2017, p. 464), A.R. Belkin (Belkin, 2007, p. 2), V. A Lazareva (Lazareva, 2012, p. 45), J.K. Jakimovič (Jakivovič, 2015, p. 4) ir kt.;
2. apibrėžimai, kuriuose įrodinėjimas aiškinamas kaip įstatymais sureguliuota (teisėsaugos pareigūnų, teismo) veikla, skirta bylos aplinkybėms, ar kokiems nors faktams nustatyti, reikalingiems tiesai atskleisti. Šios nuomonės šalininkai, pvz., G. Goda (Goda, 2011, p. 174), P. Ancelis (Ancelis, 2006, p. 9), U. Dost-Roxin (Dost-Roxin, 2020), L. Bargibant (Bargibant, 2020), M. Petit (Petit, 2020), N.A Gromov (Gromov, 2005, p. 23), P.A. Lupinskaja (Lupinskaja, 2009, p. 248) ir kt.

Apžvelgiant šias apibrėžimų kategorijas, galima teigti, kad vieni autoriai įrodinėjimą supranta plačiąja, kiti - siaurąja prasme. Čia būtina paanalizuoti doktrinoje pateikiamus apibrėžimus detaliau.

Pirmosios grupės autoriai mano, kad „įrodinėjimo proceso samprata nuo pat mokslinės jo analizės pradžios buvo aiškinama kaip asmens pažintinės veiklos dalis“ (Arlauskaitė-Rinkevičienė, 2006, p. 71). Arba pasisakoma dar kardinaliau, pvz., kad „baudžiamajame procese sąvokos įrodinėjimas ir pažinimas yra tapačios“ (Golovko, 2017, p. 464). Taip pat pabrėžiama, kad įrodinėjimas reiškia mąstymo procesą, kurio metu ieškoma aplinkybė siejama su jau žinomomis aplinkybėmis (Smirnov ir Kalinovskij, 2008,

p.176). Taigi, įrodinėjimą mokslininkai sieja su žmogaus logine veikla - mąstymu, pažinimu. Šiuo atveju, M. S. Fedosejevos pastebėjimu, įrodinėjimas - loginė veikla kuria siekiama pagrįsti iškeltą hipotezę (Fedoseeva, 2018, p. 212).

Akivaizdu, kad baudžiamajame procese, pažinimo, mąstymo procesas yra nukreiptas į tam tikrų, nežinomų faktų, aplinkybių išsiaiškinimą. Todėl L.V. Golovko nurodo, kad įrodinėjimas baudžiamajame procese turėtų būti suprantamas kaip baudžiamasis procesinis pažinimas apie baudžiamosios bylos aplinkybes (Golovko, 2017, p. 464). Tokie nagrinėjamo instituto aiškinimai rodo, kad įrodinėjimas suprantamas plačiąją prasme. Įdomu pastebėti, kad panaši įrodinėjimo samprata buvo suformuluota ir XIX amžiuje Vokietijos baudžiamojo proceso specialistų, kurie pirmą kartą apibrėžė įrodinėjimą. Jau to meto mokslininkai nurodė, kad įrodinėjimas yra teisėjo loginė mąstymo veikla, susidedanti iš įrodymų rinkimo, tyrimo, vertinimo (Golovko, 2001, p. 40). Taigi, apibūdinant įrodinėjimą plačiąją prasme, jo suvokimas nuo pirmosios sampratos teisės doktrinoje pateikimo, praktiškai nepakito.

Čia dera pastebėti, kad yra mokslininkų, kurie nesutinka su nuomone, kad įrodinėjimas yra tam tikras pažinimas. Štai J.P. Berulenkov mano, kad įrodinėjimas, ne pažinimas, o skirtas pažinimui. Todėl kalbant apie procesinį pažinimą ir įrodinėjimą, šios sąvokos ne tik nesutampa, tačiau net gi gali nesusikirsti. Turėdamos tiek pat informacijos, gautos procesinio pažinimo procese, šalys jas vertina skirtingai, nes teisinis procesas visada yra ginčas. Be to, dažnai procesinio pažinimo subjektai, kurie yra toje pačioje procesinėje pusėje, vedami asmeninių interesų, skirtingai interpretuoja vieną ar kitą nustatytą aplinkybę (Berulenkov, 2013 p. 18).

Antrosios įrodinėjimo apibrėžimų grupės šalininkai mano, kad įrodinėjimo aiškinimas plačiąją prasme tai - daugiau logikoje naudojamas apibrėžimas. Kitaip - teismo proceso teorijoje. Nors įrodinėjimas, suprantamas kaip pažinimo priemonė, savo turiniu ir prasme artima (nors ir ne visiškai su ja sutampanti) loginei įrodinėjimo apibrėžčiai, skirtingai nei logikoje, turi tam tikrų ypatumų, skiriančių jį nuo kitų žmogiškojo pažinimo formų: 1) taikomas tik baudžiamosiose bylose, sprendžiant baudžiamosios atsakomybės klausimus; 2) įrodinėjimo dalyką sudaro tik konkrečios, faktinės praeities ir dabarties aplinkybės; 3) siekiant nustatyti faktines baudžiamosios bylos aplinkybes reikia atlikti tyrimo veiksmus, kurio metu ir gaunama įrodomoji informacija; 4) įrodinėjimas, yra grindžiamas ne tik mąstymo, bet ir praktine veikla, todėl jis priklauso nuo išsamaus teisinio reguliavimo, sudarančio jo teisinę pusę ar procesinę formą; 5) kadangi kiekviena baudžiamoji byla baigiama vienokiu ar kitokiu oficialiu sprendimu, kurių priėmimas turi tilpti į tam tikrus, įstatymo numatytus terminus, įrodinėjimas turi būti

atliktas skubiai (Smirnov, Kalinovskij, 2008, p. 176-178). Taigi, siaurojo įrodinėjimo suvokimo šalininkai mano, kad baudžiamojo proceso teisėje, dėl jo ypatumų įrodinėjimą reikėtų suvokti siauriau nei vien pažintinį, mąstymo procesą. Atsižvelgiant į baudžiamojo proceso ypatumus ir jo siekius formuojami ir įrodinėjimo apibrėžimai.

Kai kurie autoriai pateikia itin trumpus ir lakoniškus įrodinėjimo apibrėžimus. Štai U. Dost-Roxin įrodinėjimą apibūdina kaip baudžiamojo proceso veiksmą, skirtą faktams išaiškinti (Dost-Roxin, 2020). L. Bargibant mano panašiai, tik pabrėžia, faktų tikrumą. Jis teigia, kad įrodinėjimas skirtas faktų tikrumui nustatyti (Bargibant, 2020), M. Petit įrodinėjimą suvokia ne kaip veiksmą, tačiau kaip mechanizmą, bet taip pat akcentuoja tai, kad jis skirtas neaiškumams nustatyti (Petit, 2020). Kitaip tariant, tam tikriems byloje nežinomiems faktams, aplinkybėms nustatyti.

Kiti autoriai, aiškindami įrodinėjimą plačiaja prasme, apibūdina jį išsamiau ir sieja su įstatymo sureguliuota, tiriamąja veikla. Pvz., D. Urbonas teigia, kad įrodinėjimas – tai tarsi tiriamoji veikla, kurios rezultatas – vieno ar kito veikos fragmento atkūrimas bei aplinkybių, kurias būtina nustatyti norint pritaikyti įstatymą, rekonstrukcija (Urbonas, 2003, p. 130). P. Ancelis formuluoja tokį įrodinėjimo apibrėžimą: „tai - įstatymo reguliuojama veikla, kurios metu renkami ir pateikiami, patikrinami ir įvertinami reikšmingi duomenys“ (Ancelis, 2006, p. 9). Panašiai įrodinėjimą suvokia ir R. Jurka ir kt. autoriai nurodydami, kad įrodinėjimas - įstatymo reguliuojama veikla, kurios metu yra renkami, pateikiami, fiksuojami, patikrinami ir vertinami duomenys, turintys reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti (Jurka ir kt. 2013, p. 272). G. Goda, kalbėdamas panašiai patikslina, kad „ši veikla vykdoma siekiant išaiškinti bylai reikšmingas aplinkybes ir nustatyti tiesą byloje (Goda, 2011, p. 174). Taigi, minėtuose apibrėžimuose akcentuojamas ir įrodinėjimo tikslas. Atkreiptinas dėmesys, kad kai kurie autoriai šį tikslą labiau susiaurina. Nors kalbant bendrai, įrodinėjimo tikslas vienas ir tas pats - tiesos nustatymas, mokslininkai pažymi, kad įrodinėjimas skirtas, pvz., „teisingam bylos išsprendimui“ (Bezlepkin, 2008, p. 194) galutinio sprendimo priėmimui (Pobedinskaja, 2010, p. 67), baudžiamosios atsakomybės klausimo išsprendimui (Smirnov, Kalinovskij, 2008, p. 178) ir pan.

Dalis mokslininkų apibūdindami įrodinėjimą jį aiškina dar siauriau ir sieja su baudžiamojo proceso subjektų, vykdančių įrodinėjimą, veikla. Pvz., M.S. Fedoseeva kalbėdama apie įrodinėjimą siaurąja prasme nurodo, kad jis - baudžiamajam procesui vadovaujančių subjektų pažintinio darbo, susijusio su byloje turimų įrodymų rinkimu, tikrinimu ir vertinimu, įgyvendinimas (Fedoseeva, 2018, p. 2012). Tos pačios pozicijos laikosi ir B.T. Bezlepkin (Bezlepkin, 2008, p. 194). Ž. Terebeiza aiškina, kad „tik

pasitelkusios įrodinėjimo institutą šalys gali įrodyti savo reikalavimų bei atsikirtimų pagrįstumą, o teismas, atsižvelgdamas į šalių nurodytas aplinkybes bei aplinkybes pagrindžiančius įrodymus, nustatyti, ar tam tikros aplinkybės, susijusios su ginčo dalyku, egzistuoja ar neegzistuoja“ (Terebeiza 2010, p.300). Taigi, tokios mokslininkų siūlomos formulotės yra bendros ir įrodinėjimą aiškina kaip tam tikrų, kompetentingų pareigūnų (tyrėjų, teismo) veiklą pagal nustatytą procesinę tvarką, nukreiptą į įvykio aplinkybių nustatymą (Fedoseeva, 2018, p. 212).

Darbo autoriaus manymu, kalbant apie įrodinėjimą baudžiamajame procese jį derėtų suvokti ne plačiąją, o siaurąją prasme, kadangi jis, dėl specifinio naudojimo – nusikalstamos veikos tyrimo metu, aiškinantis tam tikras aplinkybes ir faktus, kurie lemia padarytos nusikalstamos veikos ištyrimą, skiriasi nuo kitų pažinimo, mąstymo būdų. Todėl šiame magistro darbe kalbant apie įrodinėjimą jis bus suvokiamas –siaurąja prasme.

Įrodinėjimo apibrėžimas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse nėra pateikiamas, nors „normos, reglamentuojančios įrodinėjimą, sudaro svarbiausią ir pagrindinę baudžiamojo proceso teisės dalį“ (Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, 2007), o pats įrodinėjimas, P. Ancelio pastebėjimu, yra laikomas baudžiamojo proceso karkasu, ašimi (Ancelis, 2006, p. 9). Taigi įstatymo leidėjas įrodinėjimo apibrėžimą paliko teisės doktrinos prerogatyvai.

Lietuvos teismų praktikoje įrodinėjimo apibrėžimui ilgą laiką neskirtas dėmesys. 2007 m. parengtoje „Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalgoje“ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) nurodė, kad „apibendrintuose teismų nuosprendžiuose ir nutartyse nepateikiama ir negali būti pateikta įrodinėjimo sąvoka, nes tai yra teorinė konstrukcija, tarnaujanti pažintiniams tikslams“ (Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, 2007). Vis dėl to, nors ir pabrėždamas, kad įrodinėjimas - teorinė konstrukcija, LAT, minėtoje apžvalgoje suformulavo įrodinėjimo apibrėžimą“, „tai - įstatymo reglamentuota ikiteisminio tyrimo įstaigų ir jų pareigūnų, prokuroro, ikiteisminio tyrimo teisėjo, teismo ir proceso dalyvių (įtariamojo, kaltinamojo, gynėjo, nukentėjusiojo, civilinio ieškovo, civilinio atsakovo, taip pat įtariamojo, kaltinamojo, nukentėjusiojo, civilinio ieškovo, civilinio atsakovo atstovo) veikla, kuria renkami, pateikiami, tikrinami ir vertinami duomenys, reikšmingi tiriamo įvykio aplinkybių, nusikalstamos veikos buvimo ar nebuvimo, kitų aplinkybių, turinčių reikšmės bylai išspręsti teisingai, nustatymui“ (Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, 2007). Analizuojant teismo pateiktą įrodinėjimo sampratą, aišku, kad teismas įrodinėjimą aiškina siaurąją prasme. Be to, šis apibrėžimas panašus į teisės doktrinoje

pateikiamus (siaurąją prasme). Pastebėtina ir tai, kad išsamiau aptariama įstatymo reglamentuota veikla, nurodant net proceso dalyvius. Čia dera pastebėti, kad pateikta samprata tinka tik įprastai procesinei formai. Kai kuriais atvejais nuo LAT suformuluotos įrodinėjimo sampratos praėjo nemažas laiko tarpas, ji išlieka nepakitusi ir teismai, aiškindami su įrodinėjimo institutu susijusius klausimus ja vadovaujasi. Nors kai kuriais atvejais, ši samprata pateikiama šiek tiek siauriau. Pvz., apygardos teismas nurodo, kad įrodinėjimas baudžiamajame procese yra įstatymo reglamentuota veikla, kuria renkami, pateikiami, tikrinami ir vertinami duomenys, reikšmingi nustatyti tiriamo įvykio aplinkybėms, nusikalstamos veikos buvimui ar nebuvimui, kitoms aplinkybėms, turinčioms reikšmės bylai išspręsti teisingai (Panevėžio apygardos teismo 2016 vasario 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Darbo autoriaus manymu, analizuojant įrodinėjimo sampratą, dera aptarti ir įrodinėjimo dalyką, bei jo ribas, nes tai tarpusavyje glaudžiai susijusios kategorijos.

Teisinė doktrina vienareikšmiškai neatsako, kas yra įrodinėjimo dalykas. Vieni mokslininkai (pvz., K.K. Lebedev) teigia, kad įrodinėjimo dalykas yra visuma teisinių faktų, nuo kurių nustatymo priklauso bylos sprendimas iš esmės. Kiti (pvz., A.D. Boikov, I.I. Karpec), kad įrodinėjimo dalykas – įstatymų leidėjo numatytos ir objektyviai (t.y. teisėtam ir pagrįstam bylos išsprendimui) būtinos nustatyti (įrodyti) kiekvienos baudžiamosios bylos aplinkybės. Dar kiti (pvz. Michailovskaja I.B.) nurodo, kad įrodinėjimo dalykas yra speciali procesinė kategorija apimanti materialinę teisinę reikšmę turinčius faktus, kurių nenustačius neįmanoma išspręsti bylos iš esmės ir taikyti materialiosios teisės normos (Borulenkov, 2013, p. 3-4). Taigi vieni mokslininkai pernelyg plačiai mato įrodinėjimą, įtraukdami į bylą visus žinomus dalykus ir visus faktus, kurie gali padėti teisėjui nustatyti objektyvią tiesą. Kiti siaurina įrodinėjimo dalyko sąvoką iki aplinkybių, nurodytų įstatyme, kurios turi būti įrodinėjamos kiekvienoje (be išimties) baudžiamojoje byloje. Darbo autoriaus manymu, įrodinėjimo dalykas yra tai, kas turi būti įrodyta konkrečioje baudžiamojoje byloje. Jis nėra universalios pobūdžio kategorija (pvz., kaip įrodomieji faktai). Tai reiškia, kad įrodinėjimo dalykas negali būti taikomas dviem skirtingais atvejais - visada turi atspindėti individualų pobūdį, todėl turi būti iš naujo nustatomas kiekvienoje konkrečioje byloje. Teisingai nustatytas įrodinėjimo dalykas lemia teisingą tyrimo eigą - tiek ikiteisminiame tyrime, tiek teisminėje stadijoje. Atitinkamai neteisingai apibrėžtas įrodinėjimo dalykas neigiamai įtakoja nusikalstamos veikos tyrimą, t.y. galimos klaidos, lemiančios klaidingą tyrimo kryptį ar net neteisingą asmens nuteisimą (nenuteisimą).

Įrodinėjimo ribos, J. Rinkevičiaus teigimu, - tam tikra įrodymų visuma, pakankama tam, kad byloje būtų neabejotinai nustatyti visi įrodinėjimo dalyko elementai (Rinkevičius, 1990, p. 16). D.V. Zotov teigia, kad įrodinėjimo ribos apibrėžiamos kaip įrodymų šaltinių, reikalingų procesiniam sprendimui pagrįsti, skaičius (Zotov, 2016, p. 116). Vadinasi, įrodinėjimo ribos, nenutolsta nuo įrodinėjimo dalyko ir baudžiamajame procese reiškia reikalingą kiekį įrodymų, būtinų nustatant įrodinėjimo dalyką konkrečioje byloje. Todėl, darbo autoriaus manymu, įrodinėjimas negali būti neapibrėžtas, o turi apimti optimalų kiekį, reikalingų tiesai kiekvienoje baudžiamojoje byloje nustatyti, įrodymų. Tokiu būdu įrodinėjimo ribos negali būti susiaurinamos ar išplečiamos.

Apibendrinant, neabejotina, kad įrodinėjimas yra kertinė baudžiamojo proceso ašis. Įrodinėjimą dera suvokti kaip įstatymų sureguliuotą, viso baudžiamojo proceso metu trunkantį, esminį, teisėsaugos pareigūnų, teismo ir proceso dalyvių veiklos etapą, skirtą visoms reikšmingoms, bei optimaliai reikalingoms, kiekvienos bylos aplinkybėms, faktams išsiaiškinti ir tiesai nustatyti.

2. ĮRODINĖJIMO DĖL JURIDINIŲ ASMENŲ PADARYTŲ NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ YPATUMAI IKITEISMINIAME TYRIME

Analizuojant įrodinėjimą svarbu žinoti, kad „ikiteisminiame tyrime renkama informacija bylai tirti ir nagrinėti“ (2011, p. 172). Šiame etape vyksta reikšmingų tyrimui ir bylos nagrinėjimui duomenų rinkimas, pateikimas ir fiksavimas bei išankstinis jų patikrinimas (Kurapka, Matulienė, 2011, p. 41). Taigi įrodinėjimas prasideda jau ikiteisminiame tyrime, ne išimtis ir bylose dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų. Būtent ikiteisminio tyrimo metu yra sukaupiama pagrindinė ir didžiausia dalis reikšmingų duomenų, kurie suteikia galimybę nustatyti ar padaryta veika yra nusikalstama bei kas tą veiką padarė. Tiesa konkrečiu atveju bus nustatyta tik tuomet, kai ikiteisminio tyrimo metu bus surinkti visi būtini duomenys, kurie, vėliau, nagrinėjant bylą teisme taps teisiniais įrodymais, sudarančiais juridinio asmens atžvilgiu priimamo nuosprendžio pagrindą.

Kadangi įrodinėjimo našta (*onus probandi*) tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje, tenka tam, kam privalu įrodinėti (valstybės institucijos, t.y. teisėsaugos institucijoms), arba, anot L. Nikonos „kaltinančiai pusei“ (Nikona, 2020), pareiga įrodinėti įgyvendinama per atitinkamus valstybės subjektus – ikiteisminio tyrimo pareigūną ir prokurorą, kurie ir privalo išsiaiškinant visas reikšmingas aplinkybes apie trauktiną baudžiamojon atsakomybėn juridinį asmenį, bei jį kaltinančius/teisinančius duomenis. Vadinasi, ikiteisminio tyrimo pareigūnai ir prokurorai ikiteisminio tyrimo metu renka ir formina duomenis, kuriuos vėliau teismas pripažįsta/nepripažįsta įrodymais ir grindžia savo išvadą konkrečioje byloje dėl juridinio asmens nusikalstamos veikos padarymo.

Taigi, įrodinėjimas dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų pradedamas dar ikiteisminiame tyrime, kuriame renkami, visi reikšmingi duomenys, dėl juridinio asmens padarytos veiklos, vėliau bylą nagrinėjant teisme tapsiantys įrodymais. Tokiu būdu, nuo ikiteisminiame tyrime vykdomo įrodinėjimo, priklauso vėlesnis, teisinis bylos nagrinėjimo efektyvumas bei priimamo nuosprendžio teisingumas.

2.1. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės įtaka įrodinėjimui

Prieš pradedant analizuoti juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų ikiteisminio tyrimo ypatumus, būtina padaryti trumpą diskursą į šalį ir aptarti juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės įtvirtinimą Lietuvos ir Latvijos baudžiamuosiuose įstatymuose. „Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė Lietuvos baudžiamojoje teisėje atsirado įsigaliojus 2003 m. gegužės 1 d. naujajam BK. Šis aspektas yra vienas ryškiausių

ir pagrindinių Lietuvos teisinės sistemos reformų, atspindinčių modernių teisinių idėjų įgyvendinimą siekiant reformuoti Lietuvos baudžiamąją teisę“ (Lideika, 2017). Juridinio asmens baudžiamumas atskleistas BK 20 straipsnyje „Juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė“, kur įtvirtintuose juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės pagrinduose numatyti šio specifinio subjekto baudžiamosios atsakomybės ypatumai.

Skirtingai nei Lietuvoje, Latvijos įstatymuose tiesiogiai juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė už nusikalstamų veikų padarymą nėra įtvirtinta. Nors 2004 m. BK įstatymo projekte ir buvo numatyta tiesioginė juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė, tačiau ji įtvirtinta nebuvo (Rozenbergs, Stada-Rozenberga, 2018, p. 171). Po ilgų mokslininkų ir įstatymo leidėjo diskusijų nuo 2005 m. šalies BK VIII (1) skyriuje numatyta galimybė skirti priverstines procesines priemones juridiniams asmenims, atitinkamos nuostatos įtvirtintos ir šalies BPK 440 straipsnyje. Šio instituto įtvirtinimą mokslininkai prilygina juridinių asmenų baudžiamajai atsakomybei (Stada-Rozenberga, 2018, p. 45). Todėl kalbėdami apie nuostatas dėl procesinių prievartos priemonių skyrimo, Latvijos mokslininkai jas vadina juridinio asmens baudžiamąjo proceso taisyklių ypatumais (Rozenbergs, Stada-Rozenberga, 2018, p. 197). Visgi, nors Latvijos įstatymai tiesiogiai juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės neįtvirtina, kaip matome, mokslininkų manymu, galimybė skirti priverstines procesines priemones juridiniams asmenims, galima laikyti juridinių asmenų baudžiamąja atsakomybe.

Apibendrinant, galima teigti, kad Lietuvoje juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė yra pakankamai naujas institutas, Latvijoje, šis institutas tiesiogiai baudžiamuosiuose įstatymuose neįtvirtintas, tačiau teisės doktrinoje pripažįstamas. Lietuvos teisinis reglamentavimas, juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės atžvilgiu – pažangesnis nei Latvijoje, nes įstatymas numato konkrečias juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės normas. Atsižvelgiant į juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės teisinio reglamentavimo skirtumus, akivaizdu, kad kai kuriais aspektais įrodinėjimas šios kategorijos bylose bus skirtingas. Tačiau, juridinis asmuo, labai specifinis subjektas, o tai sąlygos ir tam tikrus įrodinėjimo dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų panašumus.

2.2.Specialaus subjekto nustatymas

Atliekant ikiteisminį tyrimą, tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje būtina nustatyti juridinį asmenį, kuris galimai padarė tam tikrą nusikalstamą veiką. Mūsų šalyje juridinio asmens apibrėžimo Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (toliau darbe - BK) nepateikia

(BK, 2000). Šį apibrėžimą randame tik Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (toliau darbe - CK). Pagal CK 2.33 straipsnio 1 dalį, juridinis asmuo - savo pavadinimą turinti įmonė, įstaiga ar organizacija, kuri gali savo vardu įgyti ir turėti teises bei pareigas, būti ieškovu ar atsakovu teisme (CK, 2000). Kaip matome, juridinį asmenį dera suprasti kaip fizinio asmens įsteigtą, Lietuvoje veikiančią įmonę, įstaigą organizaciją, turinčią teisingumą ir veiksnumą. Įdomu pabrėžti, kad LAT pasisakė, dėl po reorganizacijos įsteigto juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės galimybių. Apibendrinamas aktualias teisės aktų nuostatas, konstatavo, kad naujai įsteigtas juridinis asmuo nėra baudžiamosios atsakomybės subjektas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 30 d. nutartis civilinėje byloje). Vadinasi, po reorganizacijos, už iki reorganizacijos padarytą nusikalstamą veiką juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė nėra galima.

Latvijoje juridinio asmens apibrėžimas taip pat nepateikiamas baudžiamajame įstatyme, nors kai kurių autorių manymu, turėtų būti pateiktas, kad būtų aišku, kam taikomas (Rācene-Bērtule, 2008). Juridinio asmens apibrėžimą randame Latvijos civiliniame kodekse, kur 1407 straipsnyje nurodyta, kad juridiniais asmenimis pripažįstama valstybė, vietos valdžia, asmenų asociacijos, įstaigos, fondai, bendros įmonės, kurioms suteiktas juridinio asmens statusas (Latvijas Republikas Civillikums, 1937). Šią sąvoką Latvijos mokslininkai vertina gana kritiškai, nes ji buvo sukurta dar praėjusioje epochoje, 1937 m. (Mantrovs, 2018, p. 23). Mokslinėje doktrinoje juridinis asmuo suprantamas panašiai kaip Lietuvoje, nurodoma, kad juridinis asmuo iš esmės yra teisinis instrumentas (įmonė, organizacija, įstaiga), turintis savo teisingumą, veiksnumą, kuriuo fiziniai asmenys siekia savo ekonominių, politinių, socialinių ir kitų tikslų (Muciņš 2014, p. 227).

Remiantis Lietuvos CK 2.34 straipsnio 1 dalimi, juridiniai asmenys būna privatūs ir viešieji. Jie, sutinkamai su CK 2.34 straipsnio 2 ir 3 dalimi taip skirstomi pagal tikslą. Viešieji, kurie yra valstybės ar savivaldybės, jų institucijos - skirti tenkinti viešuosius interesus, o privatieji – privačius interesus. Konstitucinis Teismas išaiškino, kad į viešųjų juridinių asmenų kategoriją patenka ne tik valstybės ar savivaldybių institucijos ir įstaigos, įgyvendinančios valstybės ar savivaldybių pavestas viešąsias funkcijas, bet ir tie subjektai, kurie vykdo ūkinę veiklą (valstybės ir savivaldybės įmonės), nevalstybinės viešosios organizacijos, pavyzdžiui, religinės bendruomenės, viešosios įstaigos, asociacijos, labdaros ir paramos fondai (Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas). Tai reiškia, kad skiriamos dvi grupės, baudžiamojon atsakomybėn trauktinų juridinių asmenų. Šis aspektas svarbus, nes nuo to, kurios grupės juridinio asmens atžvilgiu vykdomas ikiteisminis tyrimas, priklauso kokius reikšmingus dokumentus privalu surinkti.

Latvijoje, kaip ir Lietuvoje juridiniai asmenys skirstomi į privačius ir viešuosius. Tokį skirstymą pateikia Latvijos Valstybės administravimo struktūros įstatymo (2002) 1 straipsnis, šio skirstymo laikomasi ir teisės moksle bei teismų praktikoje (Mantrovs, 2018, p. 17).

Svarbu pažymėti, kad pagal Lietuvos BPK 20 straipsnio 6 dalį už BK numatytas nusikalstamas veikas neatsako valstybė, savivaldybė, valstybės ir savivaldybės institucija ir įstaiga bei tarptautinė viešoji organizacija. Taigi šie juridiniai asmenys – specifinio teisinio statuso. Jie nėra šio darbo objektas. Remiantis Latvijos BK 70 (1) straipsnio dalimi, priverstinės priemonės taikomos visiems privatiems asmenims, o taip pat ir valstybės ar savivaldybės kapitalo bendrovėms (Kriminallikums, 1998). Kaip matome, priešingai nei Lietuvoje, Latvijoje prievartos priemonės taikomos ir valstybės savivaldybės įmonėms. Dera sutikti su nuomone, kad nėra visai logiška, kad valstybė imasi veiksmų prieš save (Rācene-Bērtule, 2008).

Visi kiti juridiniai asmenys, remiantis Lietuvos BK 20 straipsnio 1 ir 2 dalimis, atsako: 1) už tas nusikalstamas veikas, už kurių padarymą BK specialiojoje dalyje numatyta juridinio asmens atsakomybė, 2) arba už fizinio asmens padarytas nusikalstamas veikas, tik tuo atveju, jeigu nusikalstamą veiką juridinio asmens naudai arba interesais padarė fizinis asmuo, veikęs individualiai ar juridinio asmens vardu, jei eidamas vadovaujančias pareigas turėjo teisę juridiniam asmeniui atstovauti, priimti sprendimus juridinio asmens vardu, kontroliuoti juridinio asmens veiklą.

Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro Rekomendacijų „Dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims taikymo“ (toliau darbe – Rekomendacijos dėl juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės) 10 punkte paaiškinama vadovaujančių pareigų sąvoka. Laikoma, kad jos reiškia asmens galimybę teikti kitiems juridinio asmens darbuotojams privalomus nurodymus arba galimybę formuoti juridinio asmens ar jo struktūrinės dalies veiklos kryptis. Teisė atstovauti juridiniam asmeniui reiškia teisę veikti juridinio asmens vardu teisiniuose santykiuose su trečiaisiais asmenimis, o teisė priimti sprendimus juridinio asmens vardu reiškia teisę nuspręsti dėl juridinio asmens veiklos. Atitinkamai, teisė kontroliuoti juridinio asmens veiklą aiškinama kaip teisė prižiūrėti ir imtis priemonių, kad juridinio asmens veikla būtų vykdoma teisėtai ir tinkamai (Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2018 m. lapkričio 22 d. įsakymas...). Kaip matome, vadovaujančias pareigas einantis asmuo – kiekvienoje organizacijoje turi ypatingą statusą, nes gali savarankiškai priimti atitinkamus sprendimus, kontroliuoti įmonės, jos darbuotojų veiklą ir pan. Jis nėra kontroliuojamas, veikia išskirtinai savo kaip įmonės vadovo laisva

valia. Žinoma, jo veikla, priimami sprendimai kontroliuojami tiek, kiek numato įstatymai, t.y. kad neprieštarautų valstybės bei visuomenės interesams.

Vadovaujantiems asmenims, priskirtini šie asmenys:

- juridinio asmens valdymo subjektas – įmonės vadovas (direktorius, prezidentas, pirmininkas ir kt.), kai juridinis asmuo - sudėtingos struktūros įmonė, prie vadovujančių asmenų gali būti priskiriami juridinio asmens padalinių vadovai.
- vyriausiasis buhalteris (buhalteris);
- juridinio asmens valdymo organui atstovaujantis narys, pvz., valdybos pirmininkas, valdybos narys,
- teismo paskirtas bankrutuojančios įmonės administratorius, likvidatorius ir kt. (Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2018 m. lapkričio 22 d. įsakymas, 11 p.).

Galima teigti, kad vadovaujantys asmenys gali užimti įvairiais pavadinimais įvardintas pareigas (tai nebūtinai direktorius, prezidentas ir pan.) Esminis aspektas šiuo atveju tai, kad vadovaujantys asmenys, priklausomai nuo kiekvieno juridinio asmens struktūros - institucijos veiklą organizuojantis ir už ją atsakantis žmogus, nesvarbu kaip jo pareigos įvardijamos. Pavyzdžiui, vienoje baudžiamojoje byloje nustatyta, kad vadovaujamas pareigas užėmė direktoriaus pavaduotoja, vėliau vertėjos pareigas užimantis asmuo (Vilniaus apygardos teismo 2019 m. rugpjūčio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Čia pažymėtina, kad vadovujančias pareigas užimančiu gali būti ir su juridiniu asmeniu jokių juridinių ryšių nesusietas asmuo, tačiau realiai organizavę šios bendrovės veiklą. Tokius asmenis reikėtų vertinti realiai (*de facto*) vadovaujantis juridiniam asmeniui. Verslo praktikoje pasitaiko atvejų, kai į bendrovės vadovo pareigas paskiriamas fiktyvus direktorius, kurio įdarbinimas tik formalus, o bendrovės reikalus tvarko tikrieji naudos gavėjai. Fiktyvūs vadovai realiai neatlieka jokių vadovavimo funkcijų, nepasirašo su įmonės veiklą sudarytų sutarčių, nevykdo kasdienės įmonės veiklos, neskiria bei neatleidžia įmonės darbuotojų ir pan. Atsižvelgiant į tai ikiteisminiame tyrime turi būti atsižvelgiama ir į tai, ar vadovujančias pareigas užimantys asmenys veikia realiai, o ne formaliai. Jei formaliai – būtina nustatyti asmenį, vadovaujantį juridiniam asmeniui *de facto*.

Remiantis BK 20 straipsnio 3 dalimi, kurioje yra suformuluotos, alternatyvios juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės sąlygos, juridinis asmuo gali atsakyti už nusikalstamas veikas ir tuo atveju, jeigu jas juridinio asmens naudai padarė juridinio asmens darbuotojas ar įgaliotas atstovas, šio straipsnio 2 dalyje nurodyto asmens nurodymu ar leidimu arba dėl nepakankamos priežiūros arba kontrolės. Tokiu būdu, galima teigti, kad

ikiteisminiame tyrime reikšmingų duomenų rinkimas vykdomas dviem kryptimis – renkami duomenys ne tik apie patį juridinį asmenį, tačiau ir apie su jo padaryta nusikalstama veika susijusį fizinį asmenį – įmonės vadovą, darbuotoją, įgaliotą atstovą, akcininką, kuris dar gali būti, kad padarė nusikalstamą veiką juridinio asmens naudai ir interesais.

Čia akcentuotina, kad šiuolaikinė teisės doktrina pripažįsta, kad juridinis asmuo – skirtingas nei jo dalyvis (fizinis asmuo) ir turi atskirą teisinį subjektiškumą (Rone, 2006, p. 5). Akcentuojama tarptautiniu mastu pripažįstama taisyklė, kad fizinio asmens atsakomybė neturėtų būti sąlyga juridinio asmens baudžiamajai atsakomybei ir atvirkščiai (Liability of Legal Persons (Thematic study), 2015, p. 26.). Taigi, galima sutikti su D. Soloveičiko nuomone, kuris remdamasis realistinės sampratos teorija, teigia, kad jau nebekyla klausimų, kodėl juridinis asmuo gali turėti valią, susidedančią iš juridinio asmens tikslų visumos, veikimo principų, prisitaikymo prie aplinkos (Soloveičikas, 2006, p.75). Todėl, juridinis asmuo, nors ir būdamas išvestiniu (nenatūraliu), gali būti savarankišku baudžiamosios atsakomybės subjektu.

Visgi, Lietuvoje iki 2016 m. lapkričio 17 d. juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė be fizinio asmens nebuvo galima. Ši situacija pakito, po 2016 m. LAT išaiškinimo, kad „turi būti nustatyta ne tik tai, kad nusikalstamos veikos buvo padarytos juridinio asmens naudai ar interesais, bet ir fizinio asmens bei jo padarytos nusikalstamos veikos ryšys su juridiniu asmeniu“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Atitinkamai tų pačių metų lapkričio 17 d. buvo padaryti BPK pakeitimai (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 387, 390 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas, 2016) kurių dėka, juridinis asmuo pagal baudžiamąjį įstatymą gali atsakyti nebūtinai nustačius fizinio asmens baudžiamąją atsakomybę, vadinasi savarankiškai. Darbo autoriaus manymu, tai teigiamas sprendimas, ypač juridinio asmens kaltės įrodinėjimo aspektu.

Latvijos teisinėje sistemoje, skirtingai nei Lietuvoje, juridinis asmuo nelaikomas savarankišku baudžiamosios atsakomybės subjektu. Nors, pavyzdžiui, pagal Latvijos BPK 25 straipsnio 7 dalį nelaikoma *non bis in idem* principo pažeidimu kai bausmė už tą pačią nusikalstamą veiką taikoma tiek juridiniam, tiek fiziniam asmeniui (Criminal Procedure Law of the Republic of Latvia, 2005). Šioje šalyje juridinis asmuo – abstrakti sąvoka, ir laikoma, kad skirtingai nei fizinis asmuo jis negali turėti asmeninio ryšio su nusikaltimo padarymu. Todėl laikomasi nuomonės, kad pirmiausia reikia nustatyti ar nusikalstamą veiką padarė fizinis asmuo. Tačiau Latvijos BK nėra įvardijamos fizinio asmens užimamos pareigos, fizinis asmuo vadinamas tiesiog vadovaujantis pareigas užimančiu asmeniu.

Pažymėtina ir tai, kad fizinis asmuo turi veikti juridinio asmens naudai ir turi turėti vieną iš šių teisių: atstovauti juridinį asmenį ar veikti jo vardu, priimti sprendimus juridinio asmens vardu ar kontroliuoti juridinio asmens veiklą (Rone, 2006, p. 6).

Apibendrinant, juridinis asmuo – tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje suvokiamas panašiai, kaip subjektas, turintis savo teisnumą ir veiksnumą, tačiau negalintis veikti be fizinio asmens pagalbos. Juridinis asmuo, kaip specifinis nusikaltimo subjektas, pats savaime nulemia ir įrodinėjimo ypatumus. Nors Lietuvoje pripažįstama, kad juridinis asmuo pagal baudžiamąjį įstatymą gali atsakyti ir savarankiškai, nebūtinai nustačius fizinio asmens baudžiamąją atsakomybę, mūsų šalyje ikiteisminiame tyrime, įrodinėjimas vykdomas dviem kryptimis – renkant tyrimui reikšmingus duomenis ir apie fizinį, ir apie juridinį asmenį. Latvijoje, be fizinio asmens kaltės – juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė nėra galima, tad šioje šalyje ikiteisminis tyrimas visuomet vykdomas fizinio asmens atžvilgiu ir vėliau įtraukiamas juridinis asmuo.

2.3. Reikalavimas fizinio ir juridinio asmens nusikalstamas veikas tirti kartu

Juridinio asmens kaip baudžiamąjo proceso subjekto prigimties (esmės) specifika lemia tai, kad ne visos procesinės priemonės gali būti taikomos juridiniam asmeniui. Dėl to Lietuvos BPK (be taikomų bendrų nuostatų) numatyti tam tikri procesiniai ypatumai taikomi, ikiteisminiame tyrime ir nagrinėjant bylas teisme, būtent dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų. Šie ypatumai įtvirtinti BPK XXVIII skyriuje „Bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų procesas“, kuriame pateikiamos reikšmingos procesinės taisyklės tiriant ir nagrinėjant juridinių asmenų nusikaltimus (bylas). Latvijoje, skirtingai nei Lietuvoje, procesinių prievartos priemonių juridiniams asmenims skyrimo ypatumai, nesutelkti viename BPK skyriuje. Latvijos BPK 39 skyriuje išskirti ikiteisminio tyrimo ypatumai, o BPK 50 skyrius skirtas teisminiam procesui dėl prievartos priemonių taikymo juridinių asmenų atžvilgiu. Mokslininkai aptardami BPK 50 skyrių nurodo, kad tai yra silpniausia teisinio proceso vieta, nes kelia daugiau klausimų nei atsakymų. Jau pati skyriaus pradžia, būtent 547 straipsnio 1 dalis kelia klausimą, ar šis straipsnis ir apskritai visas skyrius taikomas situacijoms, kai teisminis procesas dėl fizinio ir juridinio asmens vykdomas kartu (Stada-Rozenberga, 2018, p. 197).

Lietuvos BPK 387 straipsnio 2 dalyje yra numatytas reikalavimas fizinio ir juridinio asmens nusikalstamas veikas tirti kartu. Toks pat reikalavimas yra numatytas ir Rekomendacijų dėl juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės 32 punkte (Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2018 m. lapkričio 22 d. įsakymas...). Remiantis Latvijos

BPK 439 straipsnio 3 dalimi juridinio asmens nusikalstama veika tirama taip pat kartu su fizinio asmens nusikalstama veika.

Lietuvos įstatymų leidėjas BPK 387 straipsnio 3 dalyje numatė atvejus, kuomet juridiniam asmeniui procesas gali būti pradedamas ir tęsiamas atskirai nuo jo naudai ar interesais nusikalstamą veiką galimai padariusio fizinio asmens: 1) kai dėl fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos suėjo apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminas, tačiau šis terminas dėl juridinio asmens dar nėra pasibaigęs; 2) kai fizinis asmuo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės ir jam byla yra nutraukiama; 3) kai fiziniam asmeniui įsiteisėjo teismo nuosprendis dėl to paties kaltinimo; 4) kai bylos nagrinėjimas fiziniam asmeniui sustabdomas ar nutraukiamas dėl to, kad jam po nusikalstamos veikos padarymo sutriko psichika ir dėl to jis negali suvokti savo veiksmų esmės ar jų valdyti; 5) kai fizinis asmuo mirė ir dėl to jam procesas nepradedamas arba nutraukiamas; 6) kai kompetentinga užsienio valstybės institucija neduoda leidimo fizinį asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn; 7) kai fizinis asmuo pasislepia nuo ikiteisminio tyrimo ar teismo arba jo buvimo vieta nežinoma; 8) kai fizinis asmuo yra ne Lietuvos Respublikoje ir vengia atvykti į teismą, o teismas BPK 433 straipsnyje nustatyta tvarka nusprendžia juridiniam asmeniui bylą tęsti, o fiziniam asmeniui – bylos nagrinėjimą atidėti; 9) kai ikiteisminio tyrimo metu prokuroras, o teismo proceso metu bylą nagrinėjantis teismas priima sprendimą atskirti juridinio asmens ir jo naudai ar interesais nusikalstamą veiką galimai padariusio fizinio asmens bylą, jei manoma, kad tokiu atveju procesas dėl juridinio arba dėl fizinio asmens galės vykti sparčiau; 10) kai sudėtinga juridinio asmens valdymo struktūra ar kitos aplinkybės neleidžia nustatyti, persekioti ar nuteisti konkretaus nusikalstamą veiką padariusio fizinio asmens, tačiau yra pagrindas manyti, kad nusikalstamą veiką padarė vienas ar daugiau Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 2 ar 3 dalyje nurodytų fizinių asmenų arba kad nusikalstama veika padaryta šių asmenų bendrais veiksmais (neveikimu); 11) kitais atvejais, kai baudžiamasis procesas nusikalstamą veiką galimai padariusiam fiziniam asmeniui nėra pradedamas ar tęsiamas. Taigi, numatyta net 11 pagrindų, kuriems esant procesas dėl nusikalstamos veikos juridiniam asmeniui gali būti pradedamas ar tęsiamas atskirai nuo jo naudai ar interesais nusikalstamą veiką galimai padariusio fizinio asmens. Procesas dėl nusikalstamos veikos juridiniam asmeniui gali būti pradedamas atskirai nuo jo naudai ar interesais nusikalstamą veiklą galimai padariusio fizinio asmens ir tuo atveju, kai sudėtinga juridinio asmens valdymo struktūra ar kitos aplinkybės neleidžia nustatyti, persekioti ar nuteisti konkretaus nusikalstamą veiką padariusio fizinio asmens bei kitais atvejais, kai baudžiamasis procesas nusikalstamą veiklą galimai padariusiam fiziniam asmeniui nėra pradedamas ar tęsiamas.

Be to, toks teisinis reglamentavimas sudaro galimybes juridinio asmens atžvilgiu vykdyti baudžiamąjį persekiojimą net nenustačius fizinio asmens prisidėjimo prie nusikaltimo. Tai suteikia galimybių atsižvelgti į kiekvieną konkretų atvejį, sudaryti dar platesnes galimybes įvairius juridiniame asmenyje vykstančius reiškinius įvardinti kaip neteisėtus.

Deja, Lietuvos teismų praktikoje, pasitaiko atvejų, kai teismas nutartimi perduoda baudžiamąją bylą prokurorui ikiteisminiam tyrimui papildyti, nes byloje baudžiamojon atsakomybėn nėra patrauktas fizinis asmuo, be kurio negalima juridinio asmens atsakomybė. Taip atsitiko baudžiamojoje byloje Nr. 1A-193-350/2017. Teismas šiuo aspektu motyvavo, kad juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės pagrindas neatsiejamas nuo fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos, o tuo pačiu – kad juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė be šio juridinio asmens vardu ar interesais veikusio fizinio asmens baudžiamosios atsakomybės negalima. Tam, kad kiltų juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė, pirmiausia turi būti nustatytas fizinis asmuo, ar asmenys, nusikalstamai veikę to juridinio asmens vardu ir interesais. Atsižvelgiant į tai, kad nagrinėjamoje byloje ikiteisminio tyrimo metu nebuvo nustatytas ir kartu su juridiniu asmeniu nėra patrauktas baudžiamojon atsakomybėn joks fizinis asmuo ar asmenys, nurodyti BK 20 straipsnio 2 ir (ar) 3 dalyje, nusikalstamai veikę juridinio asmens naudai ar interesais, akivaizdu, jog neištairsius šios klaidos, kurią ištaisyti galima tik ikiteisminio tyrimo metu, tokios bylos teisme teisingai išnagrinėti neįmanoma. (Panevėžio apygardos teismo 2017 m. gruodžio 4 d. nutartis). Šiuo atveju teismas, nelaikė, juridinio asmens savarankišku baudžiamosios atsakomybės subjektu, kas prieštarauja anksčiau darbe aptartam, nuo 2016 m. įtvirtintam, teisiniam reglamentavimui. Remiantis BPK 387 straipsnio 3 dalies 7 punktu, kai fizinis asmuo pasislepia nuo ikiteisminio tyrimo ar teismo arba jo buvimo vieta nežinoma, procesas dėl nusikalstamos veikos juridiniam asmeniui gali būti pradedamas ar tęsiamas atskirai.

Latvijos BPK 439 straipsnio 3 dalyje taip pat numatoma, kad juridinio asmens atžvilgiu procesas gali būti pradedamas atskirai nuo fizinio asmens, kai nustatytos aplinkybės, neleidžiančios identifikuoti ar patraukti baudžiamojon atsakomybėn konkretaus fizinio asmens, arba, kai dėl objektyvių priežasčių per protingą terminą nėra galimybių į teismą perduoti fizinio asmens baudžiamąją bylą arba, kai į atskirą bylą dėl greitesnio bylos nagrinėjimo išskirti prašo fizinis asmuo (Liability of Legal Persons. Thematic study, 2015, p. 27). Lyginant su Lietuvos teisiniu reglamentavimu, Latvijoje mažiau galimybių juridinio asmens bylą nagrinėti atskirai.

Apibendrinant, tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje juridinio asmens nusikalstama veika gali būti tiriama (vėliau nagrinėjam teisme) tiek kartu, su jo naudai ar interesais nusikalstamą

veiką padariusiu fiziniu asmeniu, tiek atskirai, tam tikrais, baudžiamojo įstatymo numatytais atvejais. Lietuvoje tokių atvejų sąrašas platesnis nei Latvijoje ir nėra baigtinis. Tokiu būdu dėl tam tikrų su fiziniu asmeniu susijusių aplinkybių (slapstosi, vengia atvykti ir pan.) nėra panaikinama juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė. Lietuvos teismų praktikoje, pasitaiko atvejų kai teismas, nutartimi perduoda baudžiamąją bylą prokurorui ikiteisminiam tyrimui papildyti, nes byloje baudžiamojon atsakomybėn nėra patrauktas fizinis asmuo, be kurio negalima juridinio asmens atsakomybė, nors juridinio asmens nusikaltimus, tam tikrais atvejais galima tirti atskirai nuo fizinio asmens.

2.4. Juridinio asmens atstovas

Pagal Lietuvos BPK 388 straipsnio 1 dalį trauktino baudžiamojon atsakomybėn juridinio asmens atstovu gali būti juridinio asmens vadovas ar darbuotojas arba advokatas, juridinio asmens įgaliotas būti atstovu procese². Svarbu tai, kad pagal Rekomendacijų dėl juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės 38 punktą juridinio asmens atstovu negali būti juridinio asmens vadovas ar kitas bendrovės darbuotojas, jeigu jis pats kaip fizinis asmuo traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už padarytą nusikalstamą veiką, taip pat asmuo, kuris tame pačiame ikiteisminiame tyrime apklaustas kaip liudytojas, yra įtariamojo gynėjas arba kito proceso dalyvio atstovas (Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2018 m. lapkričio 22 d. įsakymas...). Jei toks draudimas numatytas nebūtų, susidarytų situacija, kai, pavyzdžiui, tas pats asmuo, toje pačioje byloje būtų ir įtariamoju (fizinis asmuo, pvz., vadovas) ir juridinio asmens atstovu. Arba advokato atveju, susidarytų ydinga situacija kai jis gintų įtariamą fizinį asmenį (vadovą), o toje pačioje byloje būtų juridinio asmens atstovu. Šių proceso dalyvių teisės ir pareigos yra skirtingos, tie skirtumai esminiai, dėl to sukeltų esminių prieštaravimų.

Deja praktikoje, pasitaiko neigiamai vertintinų atvejų, kuomet, pavyzdžiui, ikiteisminio tyrimo metu kaltinamąjį (įmonės vadovą) R. B. gynė advokatas D. Z., kuris taip pat ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimu buvo pripažintas trauktino baudžiamojon atsakomybėn juridinio asmens atstovu, kuris be kita ko buvo apklaustas dėl juridinio asmens padarytos nusikalstamos veikos (Vilniaus miesto apylinkės teismo 2015 rugsėjo 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Kitu atveju nustatyta, kad juridinio asmens vadovas T. S. buvo įgaliotas atstovauti juridinį asmenį nors buvo pats patrauktas baudžiamojon atsakomybėn kaip fizinis asmuo už analogiškas nusikalstamas veikas, padarytas jo

---

² Manytina, kad šie asmenys, galintys būti atstovais, išvardyti hierarchine tvarka. Akivaizdu, kad, pavyzdžiui, įmonės vadovas gali turėti daugiausiai informacijos apie įmonės veiklą, nes jis už šią veiklą ir yra atsakingas.

vadovaujamo juridinio asmens naudai (Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. gegužės 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Akivaizdu, kad šiais atvejais egzistavo priešprieša tarp atstovų (fizinių asmenų –advokato, vadovo) ir juridinio asmens interesų.

BPK 388 straipsnio 4 dalyje nurodyta, kad juridinio asmens atstovas procese naudojasi visomis teisėmis, kurias BPK suteikia įtariamajam ir kaltinamajam, taip pat atlieka šių proceso dalyvių pareigas. Aiškinant šias nuostatas, matome vienareikšmiškai demonstruojamą įstatymų leidėjo valią juridinio asmens atstovo padėti baudžiamajame procese prilyginti įtariamojo ir kaltinamojo padėčiai. Šiuo atveju įstatymas nurodo, kad juridinio asmens atstovas naudojasi absoliučiai visomis įtariamojo (kaltinamojo) teisėmis ir nenurodo, kad kokios nors teisės juridinio asmens atstovui nebūtų suteikiamos.

Pagal Latvijos BPK 93 straipsnio 2 dalį trauktino juridinio asmens atstovu (skiriant procesines prievartos priemones) kaip ir Lietuvoje, gali būti juridinio asmens vadovas ar darbuotojas arba advokatas, juridinio asmens įgaliotas būti atstovu procese. To paties straipsnio 3 dalyje, numatyta ir tai, kad asmuo, nukentėjęs nuo konkretaus baudžiamojo proceso arba kurio asmeniniai ar artimųjų interesai prieštarauja atstovaujamo juridinio asmens interesams, negali būti juridinio asmens atstovas. Pagal BPK 93 straipsnio 6 dalį, atstovu procese negali būti ir tame pačiame tyrime apklaustas kaip liudytojas asmuo.

Svarbu akcentuoti, kad mūsų šalyje, įtarus, kad juridinis asmuo padarė tam tikrą nusikaltimą, ikiteisminis tyrimas negali būti atliktas be juridinio asmens atstovo. Tuo tarpu Latvijoje, tyrimas dėl juridinio asmens nusikalstamos veikos gali būti atliekamas nedalyvaujant juridinio asmens atstovui. Latvijos BPK 93 straipsnio 5 dalis numato, kad atstovo nedalyvavimas procese nėra kliūtis tęsti procesą. Tai, esminis skirtumas.

Latvijoje juridinio asmens atstovas, skirtingai nei Lietuvoje nėra prilyginamas įtariamajam ar kaltinamajam, nes mokslininkų teigimu, juridinio asmens atstovas neturi teisės į gynybą, jam, remiantis BPK normomis, suteiktas liudytojo teisinis statusas. (Stada-Rozenberga, 2018, p. 198). Be to, juridinio asmens atstovo teisės, taikant procesines prievartos priemones, numatytos BPK 94 straipsnyje. Jis gali teikti paraiškas dėl dalyvavimo tyrime, juridinio asmens sąskaita kviesti advokatą, teikti skundus dėl pareigūnų veiksmų, apskųsti procesinius sprendimus ir pan.

Lietuvoje, įtariamojo juridinio asmens atstovas ikiteisminiame tyrime, įrodinėjimo procese, gali būti aktyvus dalyvis. BPK 98 straipsnyje suteikiama teisė bet kuriam baudžiamojo proceso dalyviui, taigi ir juridiniam asmeniui, savo iniciatyva pateikti daiktus ir dokumentus, turinčius reikšmės tiriant ir nagrinėjant nusikalstamą veiką. Tais atvejais, kai daiktai ar dokumentai pateikiami ikiteisminio tyrimo pareigūnui, prokurorui, apie tai privaloma surašyti protokolą, kurio nuorašas įteikiamas daiktus ar dokumentus pateikusiam

asmeniui. Taigi, juridinio asmens atstovas savo iniciatyva gali pateikti ikiteisminio tyrimo pareigūnams, prokurorui įvairius teisinėjančius, švelninančius atsakomybę ar pan. duomenis. Duomenų savo iniciatyva teikimas – juridinio asmens teisė, tačiau ne pareiga. Vadinasi jis pats turi spręsti, ar teikti juridinio asmens nekaltumą patvirtinančius duomenis, ar ne. Jei aptartų duomenų savo iniciatyva juridinio asmens atstovas neteikia, tai nereiškia juridinio asmens kaltumo. BPK 98 straipsnio nuostatų, nereikia painioti su BPK 97 straipsnyje įtvirtintomis, kur nurodyta, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnui, prokurorui, teismui suteikiama teisė reikalauti iš fizinių ir juridinių asmenų pateikti daiktus ir dokumentus, turinčius reikšmės tiriant ir nagrinėjant nusikalstamą veiką. Remiantis šiuo straipsniu, juridinio asmens atstovas privalo pateikti tyrimui reikšmingus duomenis, kurių reikalauja pareigūnai.

Latvijoje juridinio asmens atstovai pagal BPK 94 straipsnį, kuriame numatytos jų teisės, neturi tokių plačių teisių dalyvauti įrodinėjimo procese, kaip yra Lietuvoje. Nors jie gali teikti paraiškas, skundus bei dalyvauti vykdomo tyrimo veikloje, apie duomenų teikimą savo iniciatyva čia neužsimenama. Akcentuotina, kad pagal BPK 94 (1) straipsnio 2 dalį, viena svarbiausių juridinio asmens atstovo pareigų - netrukdyti proceso eigai. Taigi, akivaizdu, kad juridinio asmens atstovas Latvijoje nėra toks aktyvus įrodinėjimo proceso dalyvis kaip mūsų šalyje.

Apibendrinant, juridinio asmens atstovas ikiteisminiame tyrime reikšmingas tuo, kad tik su jo pagalba juridinis asmuo gali fiziškai dalyvauti tyrime. Todėl juridinio asmens atstovu, tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje gali būti tik neturintis suinteresuotumo ir priešpriešos tarp fizinio asmens (atstovo) ir juridinio asmens interesų, asmuo. Tačiau Lietuvoje juridinio asmens atstovo vaidmuo ikiteisminiame tyrime reikšmingesnis nei Latvijoje, nes be jo – ikiteisminis tyrimas neįmanomas, o Latvijoje ikiteisminis tyrimas gali vykti ir be juridinio asmens atstovo. Lietuvos ikiteisminiame tyrime juridinio asmens atstovas – aktyvesnis dalyvis, nei Latvijoje.

2.5. Pranešimas apie įtarimą

Lietuvoje, ikiteisminio tyrimo pareigūnui ar prokurorui ikiteisminio tyrimo metu surinkus pakankamai duomenų, kad fizinis asmuo juridinio asmens naudai padarė veiką, už kurią pagal įstatymą numatyta juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras, 2003, p. 411) vadovaujantis Rekomendacijų dėl juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės 41 punktu, juridinio asmens atstovui pasirašytinai įteikiamas pranešimas apie įtarimą dėl juridinio asmens padarytos

nusikalstamos veikos ir išaiškinama, kad juridinio asmens atstovas procese naudojami visomis teisėmis, kurias BPK suteikia įtariamajam ir kaltinamajam, taip pat atlieka šių proceso dalyvių pareigas (Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2018 m. lapkričio 22 d. įsakymas...). Taigi, galima sutikti su G. Bučiūnu, kad „įtariamuoju gali būti ir fizinis, ir juridinis asmuo, todėl pateikiami atskiri procesinių dokumentų pavyzdžiai“ (Bučiūnas, 2017, p. 417), taigi ir pranešimas apie įtarimą, kuris pritaikytas juridiniam asmeniui. Nors dera pastebėti, kad pranešimas apie įtarimą, jo nuostatos visgi nukreiptos į fizinį asmenį, nes juridinis asmuo savo prigimtimi būdamas tik teisine kategorija, pats savaime negali atlikti tokių fiziniams asmenims priskiriamų veiksmų, kaip, pavyzdžiui, pranešimo apie įtarimą pasirašymas. Pagal Rekomendacijų dėl juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės 36 punktą pranešimas apie įtarimą formuluojamas pagal BPK 187 straipsnio nuostatas. Jei procesas dėl nusikalstamos veikos juridiniam asmeniui vyksta atskirai nuo jo naudai ar interesais nusikalstamą veiką galimai padariusio fizinio asmens, pranešime apie įtarimą nurodoma nusikalstama veika ir jos faktinės aplinkybės, įvardijama fizinio asmens padėtis. Kartu su pranešimu apie įtarimą juridinis asmuo yra įpareigojamas įgalioti fizinį asmenį būti jo atstovu procese. (Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2018 m. lapkričio 22 d. įsakymas...).

Remiantis Latvijos BPK 439 straipsniu, juridinio asmens baudžiamajai atsakomybei kilti pakanka oficialiai pripažinti fizinį asmenį įtariamuoju (Addendum to the Compliance Report on Latvia..., 2009). Įtariamojo teisinis statusas reglamentuojamas Latvijos BPK 65 straipsnyje. Įtariamuoju pripažįstamas asmuo, kuomet įrodymų visuma leidžia daryti prielaidą, kad tiriamą nusikalstamą veiką greičiausiai padarė tas asmuo. Įtariamojo statusą asmuo įgyja nuo to momento, kai procesą vykdomas asmuo priima atitinkamą sprendimą. Pagal šį straipsnį įtariamuoju pripažįstamas tik fizinis asmuo. Pagal 439 straipsnio 1 dalį ikiteisminį tyrimą atliekantis pareigūnas, nustatęs, kad fizinis asmuo veikiantis atskirai, arba kaip kolegialios juridinio asmens struktūros narys, nusikalstamą veiką padarė juridinio asmens pavedimu, jo vardu, naudai ir interesais ar dėl netinkamos kontrolės, priežiūros gali nuspręsti skirti procesines prievartos priemones juridiniam asmeniui. Sutinkamai su 439 straipsnio 3 dalimi, pradėdamas procesą juridinio asmens atžvilgiu, pareigūnas praneša juridiniam asmeniui apie tokio sprendimo priėmimą, bei informuoja apie jo atstovo teises ir pareigas, numatytas BPK 94, 95 straipsniuose. Mokslininkai aptardami šią teisės normą, nurodo, kad šis pranešimas apie sprendimo priėmimą laikomas proceso prieš juridinį asmenį pradžia, jo turinys turi atitikti specialius reikalavimus, numatytus BPK 439 (1) straipsnyje (Rozenbergs, Stada-Rozenberga, 2018 p. 204). Pagal BPK 439 (1) straipsnio 1 dalį procesą vykdomas asmuo sprendime dėl prievartos priemonės skyrimo proceso

pradžios nurodo nusikalstamos veikos padarymo aplinkybes, teisinę nusikalstamos veikos kvalifikavimą, prielaidas, kad tiriama nusikalstama veika greičiausiai padaryta juridinio asmens interesais, dėl netinkamos priežiūros ar kontrolės naudai, šios prielaidos pagrindžiamos, nurodomas juridinio asmens pavadinimas, registracijos numeris, adresas.

Visgi tai reiškia, kad juridinis asmuo nėra pripažįstamas įtariamuoju. G. Kūtris pastebėjimu Latvijos įstatymai nenumato įtariamojo ar kaltinamojo statuso juridiniams asmenims. Tačiau tokiam teisiniam reglamentavimui jis pritaria, kadangi mano, kad juridinio asmens pripažinimas įtariamuoju ir kaltinamuoju teisiškai teisingai ir gražiai atrodo tik žvelgiant baudžiamojo proceso teisės teorijos aspektu. Tačiau žvelgiant iš praktinės pusės, toks teorinis sprendimas būtų našta ir sukurtų teisinį neapibrėžtumą (Kūtris, 2018 p. 223).

Apibendrinant, tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje juridiniam asmeniui pranešama apie tai, kad jo atžvilgiu pradedamas ikiteisminis tyrimas. Lietuvoje juridiniam asmeniui pranešimas apie įtarimą įteikiamas, kai procesas dėl nusikalstamos veikos juridiniam asmeniui vyksta kartu su fizinio asmens galimai padariusio nusikalstamą veiką jo naudai ir interesais procesu bei kai toks procesas vykdomas atskirai. Latvijoje, apie sprendimą taikyti procesines prievartos priemones juridiniam asmeniui pranešama tik tuomet, kai dėl nusikalstamos veikos įtarimas pareikštas fiziniam asmeniui, veikusiam jo naudai. Tačiau Latvijoje juridinis asmuo nėra pripažįstamas įtariamuoju. Nors Lietuvoje pranešimo apie įtarimą ir Latvijoje pranešimo apie sprendimo dėl prievartos priemonių skyrimo turinys pritaikytas juridiniam asmeniui, Latvijoje tokiu sprendimu nereikalaujama juridinio asmens atstovo rašytinio patvirtinimo apie gautą pranešimą, taip pat nereikalaujama skirti juridinio asmens atstovo – fizinio asmens.

2.6. Reikšmingų dokumentų, duomenų rinkimas

Atliekant ikiteisminį tyrimą dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų būtina surinkti įvairius duomenis. Visų pirma tie duomenys, susiję su pačiu juridiniu asmeniu. Pagal Rekomendacijų dėl juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės 44.1 - 44.6 punktus, byloje, kurioje juridinis asmuo traukiamas baudžiamojon atsakomybėn būtina surinkti šiuos dokumentus (jų patvirtintas kopijas):

- juridinio asmens registracijos pažymėjimą;
- licenciją, leidžiančią užsiimti tam tikra veikla;
- juridinio asmens veiklos nuostatus;

- duomenis apie juridinių asmenų registraciją ir juridinio asmens vardu registruotą nekilnojamąjį turtą;
- dokumentus iš Valstybinės mokesčių inspekcijos apie įmonės finansinę veiklą ir mokesčius (esant būtinumui);
- dokumentus, įrodančius, kad tarp asmens, įtariamo padarius nusikalstamą veiktą, ir juridinio asmens yra teisiniai atstovavimo santykiai arba darbo santykiai (įgaliojimas, pavedimo sutartis, darbo sutartis, pareiginiai nuostatai ir pan.) (Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2018 m. lapkričio 22 d. įsakymas...).

Kaip matome, rekomenduojama surinkti visus su juridiniu asmeniu, jo formavimu struktūra, veiklos ypatumais susijusius dokumentus. Tačiau šis dokumentų sąrašas nėra baigtinis, todėl esant poreikiui gali būti paimti ir įvairūs kiti dokumentai. Pavyzdžiui, akcininkų susirinkimų protokolai, siekiant nustatyti, kad dėl juridinio asmens dalyvavimo nusikalstamoje veikloje sprendimą priėmė kolegialus organas (valdyba, visuotinis akcininkų susirinkimas ir pan.). „Šie duomenys gali suteikti informacijos, būtinos kartu su fiziniu asmeniu nusikalstamą veiktą inkriminuoti ir juridiniam asmeniui“ (Ažubalytė, 2011, p. 203). Taip pat visi šie dokumentai, ikiteisminio tyrimo pareigūnams, prokurorui padeda suvokti terpę, kurioje padaryta nusikalstama veikla.

Taip pat juridinio asmens veiklą reglamentuojantys norminiai aktai, organizacinė struktūra, veiklos formavimas, įgyvendinimas ir pan. padeda atskleisti ir teisiškai reikšmingą ryšį tarp fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos ir juridinio asmens. O tokio ryšio nustatymas itin reikšmingas šios kategorijos bylose. Pavyzdžiui, kai fizinis asmuo, kurio įgaliojimai nustatyti BK 20 straipsnio 2 dalyje, savo nusikalstama veika yra gavęs turtinę naudą, sakykim yra pasisavinęs juridinio asmens pinigus, būtina tirti, kur buvo naudojami fizinio asmens pasisavinti pinigai: asmeniniams poreikiams ar bendrovės naudai ar interesais. Tai itin reikšminga faktinė aplinkybė sprendžiant juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės klausimą, todėl ją būtina nustatyti dar ikiteisminio tyrimo metu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Nustatant ryšį tarp fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos ir juridinio asmens, reikia įvertinti, ar fizinio asmens padaryta nusikalstama veikla ir jos sukeliama padariniais buvo suinteresuotas juridinio asmens savininkas (akcininkai).

Darbo autoriaus nuomone, šiuolaikinių įmonių struktūra, valdymo formos, veiklos įvairovė ir mastas, kai kurias atvejais gali būti labai sudėtingos kategorijos, todėl ikiteisminį tyrimą atliekantys asmenys, rinkdami bylos duomenis, aiškindamiesi aplinkybes, turėtų turėti specifinių žinių, susijusių su įmonių valdymu. Jeigu tyrėjas šių specifinių žinių neturi, jis turi konsultuotis su atitinkamos srities specialistais. Praktikoje, nemažai atvejų, kuomet

įtariamai keli vadovaujantys asmenys, padarę didelės apimties nusikalstamą veiką ir dėl bylos sudėtingumo, surinkti pakankamai reikšmingu bylos duomenų kiekvieno asmens atžvilgiu ikiteisminio tyrimo pareigūnams nepavyksta (pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. spalio 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje).

Čia dera paanalizuoti ir juridinių asmenų padaromų nusikalstamų veikų pobūdį (žr. į žemiau pateikiamą lentelę Nr. 1).

1 lentelė. Pagal atskirus BK skyrius ir straipsnius 2020 m. užregistruotų juridinių asmenų, padariusių nusikalstamas veikas, skaičius

BK skyrius	Nusikalstama veika pagal konkretų BK str.	Užregistruota įtariamųjų JA pagal:	
		BK str.	BK sk.
XXVIII sk. „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams“.	Sukčiavimas (BK 182 str.)	9	11
	Turto sunaikinimas ar sugadinimas dėl neatsargumo (BK 188 str.)	2	
XXXI sk. „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai ekonomikai ir verslo tvarkai“.	Kontrabanda (BK 199 str.)	1	3
	Svetimo prekių ar paslaugų ženklo naudojimas (BK 204 str.)	1	
	Kreditinis sukčiavimas (BK 207 str.)	1	
XXXII sk. „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai finansų sistemai“	Neteisingų duomenų apie pajamas, pelną ar turtą pateikimas (BK 220 str.)	26	62
	Apgaulingas apskaitos tvarkymas (BK 222 str.)	35	
	Aplaidus apskaitos tvarkymas (BK 223 str.)	1	

XXXIII sk. „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai tarnybai ir viešiesiems interesams“.	Papirkimas (BK 227 str.)	4	6
	Piktnaudžiavimas (BK 228 str.)	2	
XXXVII sk. „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, susiję su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis, nuodingosiomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis.“	Neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis turint tikslą jas platinti arba neteisėtas disponavimas labai dideliu ar narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekiu (BK 260 str.)	1	1
XXXVIII sk. „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai aplinkai ir žmonių sveikatai“.	Aplinkos apsaugos arba gamtos išteklių naudojimo arba statinių kuriuose naudojamos arba saugomos pavojingos medžiagos arba kuriuose yra pavojingų įrenginių ar vykdoma pavojinga veikla, priežiūros ar naudojimo taisyklių pažeidimas (BK 270 str.)	3	4
	Neteisėtas miško kirtimas (BK 273 str.)	1	
XLIII sk. “Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valdymo tvarkai, susiję su dokumentų ar matavimo	Dokumento suklastojimas ar disponavimas suklastotu dokumentu (BK 300 str.)	7	7

priemonių klasztojimu“.			
Viso užregistruota įtariamųjų JA- 94			

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos pateikiamais duomenimis apie įtariamus (kaltinamus) ir nukentėjusius asmenis Lietuvos Respublikoje (forma_1g-a) 2020 sausis-gruodis.

Apžvelgus Lietuvoje 2020 metais padarytas nusikalstamas veikas, inkriminuotas juridiniams asmenims pagal atskiras kategorijas, akivaizdu, kad daugiausia įtarimų (62) pareikšta dėl nusikalstamų veikų, numatytų XXXII skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai finansų sistemai“. Juridiniai asmenys dažniausiai įtariami apgaulingos apskaitos tvarkymu – 35 atvejai, neteisingų duomenų apie pajamas, pelną ar turtą pateikimas - 26 atvejai. Kitų nusikalstamų veikų padarymu juridiniai asmenys įtariami gana retai.

Latvijoje, mokslininkai, remdamiesi praktika taip pat nurodo, kad juridiniai asmenys dažnai įtariami turbiniais, finansiniais nusikaltimais (Rozenbergs, 2016, p.215).

Atsižvelgiant į pateiktus duomenis, dera sutikti su R. Ažubalytės bei G. Godos ir kt. mokslininkų pastebėjimu, kad ikiteisminį tyrimą dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų atliekantys ikiteisminio tyrimo pareigūnai, prokurorai privalo turėti pakankamai žinių, susijusių ne tik su įmonių valdymu, tačiau ir ekonominiais, finansų klausimais (Ažubalytė, 2011, p. 202-203, Goda ir kt. 2003, p. 408). Tokių specifinių žinių turėjimas, akivaizdu padėtų ikiteisminiame tyrime, pavyzdžiui, esant būtinumui analizuojant juridinio asmens finansinius dokumentus, renkant kitus reikšmingus duomenis ar nustatant įvairias nusikaltimo aplinkybes. Tokiu atveju taip pat būtų tikslinga į pagalbą pasitelkti atitinkamus specialistus.

Latvijos BPK nenumato konkrečių dokumentų, kuriuos derėtų surinkti ikiteisminio tyrimo pareigūnai. Tačiau pagal Latvijos BPK 440 (1) straipsnį reglamentuojančiame ikiteisminio tyrimo pabaigą, numatyta, kad pradėdamas baudžiamąjį persekiojimą ar tęsdamas prievartos priemonės taikymo procesą (jei procesas juridiniam asmeniui atskiriamas) perduodamas bylos medžiagą prokurorui, tyrėjas nurodo juridinio asmens pavadinimą, registracijos numerį ir jo juridinį adresą. Taigi akivaizdu, kad ikiteisminio tyrimo metu gali būti surenkami juridinio asmens „tapatybę“ patvirtinantys dokumentai, pavyzdžiui, registracijos pažymėjimas, kuriame yra juridinio asmens registracijos numeris, pavadinimas, adresas. Taip pat, remiantis BPK 440 straipsnio, kuriame numatytos

konkrečios su juridiniu asmeniu susijusios, įrodinėtinos aplinkybės, sisteminė analize, gali būti surinkti juridinio asmens nuostatai, įvairūs jo veiklos dokumentai.

Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose nėra konkrečiai nurodyta, kokias aplinkybes juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų atžvilgiu reikėtų nustatyti. Tačiau remiantis BPK 187 straipsnio 3 dalimi, kurioje įtvirtinta kas turi būti nurodyta pranešime apie įtarimą, darbo autoriaus manymu, būtina nustatyti nusikalstamą veiką, nusikalstamos veikos padarymo vietą, laiką, kitas aplinkybes. Visa tai galima padaryti analizuojant aukščiau aptartus juridinio asmens dokumentus, ir atliekant kitus ikiteisminio tyrimo veiksmus, pavyzdžiui, apklausą, kratą ir pan. Tačiau, praktika atkleidžia, kad nusikalstamos veikos padarymo laiką nustatyti gana keblu. Todėl jis dažnai apibrėžiamas iki tam tikros datos. Pavyzdžiui, vienu atveju konstatuota, kad „nusikalstama veika padaryta ikiteisminio tyrimo tiksliai nenustatytu laiku, tačiau ne vėliau nei 2007-01-01“ (Vilniaus apygardos teismo 2019 m. rugpjūčio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Itin svarbu pabrėžti, kad Lietuvos teisinis reglamentavimas numato galimybę juridinio asmens baudžiamąjį persekiojimą vykdyti atskirai nuo jo naudai ar interesais nusikalstamą veiką galimai padariusio fizinio asmens (BPK 387 straipsnio 3 dalies 1-11 punktai). Pažymėtina, kad iki 2018 m. buvo laikomasi pozicijos, kad nepaisant to, tiek atliekant ikiteisminį tyrimą, tiek vėliau nagrinėjant bylą teisme fizinio asmens kaltė turi būti įrodinėjama. Tokią išvadą galima daryti, remiantis Lietuvos apeliacinio teismo išaiškinimu. Šioje byloje nustatyta, kad procesas dėl nusikalstamų veikų juridiniam asmeniui UAB „A“ tęsiamas atskirai nuo jo naudai ar interesais nusikalstamą veiką galimai padariusio fizinio asmens BPK 387 straipsnio 3 dalies 9 punkto pagrindu. Šiuo atveju padariusio fizinio asmens baudžiamosios atsakomybės klausimas nesprenžiamas. Visgi, teismo manymu, toks fizinis asmuo teisme nagrinėjamoje byloje turi būti įgijęs kaltinamojo statusą, t. y. dėl jo taip pat turi būti surašytas kaltinamasis aktas, ir atitinkamai tokiam asmeniui turi būti užtikrinta teisė į gynybą bei kitos procesinės teisės ir garantijos. Toks reglamentavimas neabejotinai yra susijęs su juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės specifika (Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. gruodžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Tačiau 2018 m. patvirtintų Rekomendacijų dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims taikymo 35 punkte pažymėta, kad aptartais atvejais nagrinėjant juridinio asmens baudžiamąją bylą, nusikalstamą veiką juridinio asmens naudai ar jo interesais padariusio fizinio asmens baudžiamosios atsakomybės klausimas nesprenžiamas. Teismas remiasi šioje ar kitoje baudžiamojoje byloje surinktais įrodymais, priimtais sprendimais ar išvadomis, kuriais sprendžiama apie fizinio asmens padarytos

nusikalstamos veikos faktą. Kaltinamajam fiziniam asmeniui taikomos BPK 435 ir 436 straipsnių nuostatos. Jeigu bylos nagrinėjimo teisme metu paaiškėja, kad nedalyvaujant kaltinamajam fiziniam asmeniui neįmanoma teisingai išspręsti bylos, bylos nagrinėjimas atidedamas arba sprendžiama dėl fizinio asmens ir juridinio asmens baudžiamųjų bylų sujungimo. (Rekomendacijos dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims taikymo, 2018).

Skirtingai nei Lietuvoje, Latvijos BPK 440 straipsnyje numatytos konkrečios su juridiniu asmeniu susijusios aplinkybės, kurios turi būti išsiaiškinamos ikiteisminiame tyrime. Tai:

- nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės;
- fizinio asmens statusas juridinio asmens struktūrose;
- faktiniai juridinio asmens veiksmai;
- juridinio asmens atliktų veiksmų pobūdis ir dėl to kilę padariniai;
- priemonės, kurių ėmėsi juridinis asmuo, siekdamas užkirsti kelią nusikalstamai veikai;
- juridinio asmens dydis, tipas ir jo finansinė padėtis.

Latvijos mokslininkai, nagrinėdami aptariamą įrodinėtą aplinkybę juridinių asmenų bylose, mano, kad BPK 440 straipsnyje pateiktas įrodinėtų aplinkybių sąrašas nėra pakankamas. Jų nuomone, šiame sąraše trūksta nusikalstamą veiką padariusio juridinio ir fizinio asmens ryšio nustatymo. Todėl šiuo aspektu siūloma koreguoti teisinį reguliavimą. (Rozenbergs, Stada - Rozenberga, 2018, p.198).

Šioje šalyje juridinis asmuo – abstrakti sąvoka, ir laikoma, kad skirtingai nei fizinis asmuo jis negali turėti asmeninio ryšio su nusikaltimo padarymu, kuris yra būtinas kaltės nustatymo elementas. Todėl laikomasi nuomonės, kad pirmiausia reikia nustatyti fizinio asmens kaltę. Nepaisant to, fizinio asmens kaltės nustatymas nereiškia, kad norint patraukti juridinį asmenį baudžiamojon atsakomybėn jis turi būti nuteistas. Remiantis Latvijos BPK 439 straipsniu juridinio asmens baudžiamajai atsakomybei kilti pakanka oficialiai pripažinti fizinį asmenį įtariamuoju (Addendum to the Compliance Report on Latvia..., 2009). Taigi, Latvijoje, fizinio asmens kaltė įrodinėjama visuomet, nepriklausomai nuo to ar šių asmenų atžvilgiu procesas vykdomas kartu ar atskirai (Krastiņš, 2020).

Darbo autoriaus manymu, tai kad juridinis asmuo, glaudžiai susijęs su fiziniu asmeniu (asmenimis) kai kurias atvejais gali apsunkinti (ypač greیتumo atžvilgiu) reikšmingų duomenų rinkimą ikiteisminiame tyrime. Juk reikia rinkti reikšmingus tyrimo duomenis ne tik apie juridinį asmenį, tačiau ir apie fizinį asmenį, kuris trukdyti tyrimui. Itin ilgas ikiteisminis tyrimas gali nulemti ir tam tikrų reikšmingų duomenų praradimo

galimybę. Štai, pavyzdžiui, vienu atveju nepateisinamai ilgai užsitęsęs ikiteisminiam tyrimui (beveik aštuoneri metai) buvo prarasta galimybė surinkti papildomus reikšmingus duomenis – nebebuvo įmanoma apklausti kai kurių akcininkų dėl jų amžiaus, prastos sveikatos būklės (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Kaip pastebi mokslininkai, „apklausos ikiteisminio tyrimo metu, kurių rezultatas yra asmenų parodymai apie nusikalstamą veiką ir kitas svarbias bylai aplinkybes, yra vienas dažniausiai atliekamų veiksmų“ (R. Ažubalytė, 2014, p. 126). Vadinas, siekiant išsiaiškinti turinčius reikšmės faktus ir aplinkybes, atliekamas vienas svarbiausių ikiteisminio tyrimo veiksmų – apklausa. Mūsų nagrinėjamu atveju, juridinio asmens specifiškumas lemia, kad jis negali tiesiogiai dalyvauti ikiteisminio tyrimo veiksmuose, taigi ir apklausoje.

Kaip jau minėta, Lietuvoje juridinio asmens atstovas pagal BPK 388 straipsnio 4 dalį naudojasi absoliučiai visomis įtariamojo (kaltinamojo) teisėmis. Vienos įtariamojo teisių, numatytų BPK 21 straipsnio 4 dalyje – teisė duoti parodymus, teisė tylėti ir (ar) atsisakyti duoti parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką. Remiantis BPK 388 straipsnio 4 dalimi, galima daryti išvadą, kad juridinio asmens atstovas gali pasinaudoti teise duoti parodymus ir atsisakyti duoti parodymus prieš juridinį asmenį. Tačiau BPK komentare, šiuo aspektu formuluojama pozicija, kad juridinio asmens atstovas negali naudotis teise duoti parodymus. Kadangi jis pats tiesiogiai nėra traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, atstovas negali pasinaudoti galimybe neduoti parodymų, nes tokia konstitucinė teisė suteikiama tik asmeniui asmeniškai įtariamam nusikalstamos veikos padarymu. O jeigu būti atstovu įgaliotas juridinio asmens vadovas ar darbuotojas žino kokias nors reikšmingas bylai aplinkybes, jis procese apklausiamas kaip liudytojas (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras, 2003, p. 412). Remiantis šia nuomone, įtariamojo juridinio asmens atstovas būdamas tik įtariamojo juridinio asmens atstovas, o ne įtariamasis, negali būti apklausiamas kaip įtariamais ir negali pasinaudoti Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalyje garantuota teise, leidžiančia atsisakyti duoti parodymus prieš save (draudžiama versti duoti parodymus prieš save.) Darbo autorius nepitaria šiai pozicijai.

Kaip jau minėta, pagal Rekomendacijų dėl juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės 38 punktą juridinio asmens atstovu negali būti juridinio asmens vadovas ar kitas bendrovės darbuotojas, jeigu jis pats kaip fizinis asmuo traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už padarytą nusikalstamą veiką, taip pat asmuo, kuris tame pačiame ikiteisminiame tyrime apklaustas kaip liudytojas, yra įtariamojo gynėjas arba kito proceso dalyvio atstovas (Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2018 m. lapkričio 22 d.

įsakymas...). Taigi, juridinio asmens atstovu gali būti tik asmuo kuris nėra tame pačiame ikiteisminiame tyrime įtariamasis, įtariamojo gynėjas, liudytojas, vadinasi tik toks asmuo, tarp kurio ir juridinio asmens interesų nėra jokios priešpriešos. Be to, Rekomendacijų dėl juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės 41 punkte nurodyta, kad juridinio asmens atstovas apklausiamas ir apklausos protokolas surašomas vadovaujantis BPK 188 straipsnio reikalavimais (Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2018 m. lapkričio 22 d. įsakymas...). BPK 188 straipsnis, reglamentuoja įtariamojo apklausą ikiteisminio tyrimo metu, vadinasi, juridinio asmens atstovas gali būti apklausiamas kaip įtariamasis. Atitinkamai, jam suteikiamos visos įtariamojo teisės, manytina, ir teisė duoti parodymus, bei teisė atsisakyti duoti parodymus. Šią poziciją galima patvirtinti teismų praktikos pavyzdžiais. Pavyzdžiui, šiais atvejais nustatyta, kad juridinio asmens atstovas ikiteisminio tyrimo metu vykdomoje apklausoje atsisakė duoti parodymus:

- „Kaltinamojo juridinio asmens UAB „A.G.“ atstovas atsisakė duoti parodymus“ (Vilniaus apygardos teismo 2018 m. kovo 1 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje);
- „Juridinio asmens UAB „(-)“ atstovas atsisakė duoti parodymus tiek ikiteisminio tyrimo, tiek bylos nagrinėjimo teisme metu“ (Kauno apygardos teismo 2012 liepos 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje);
- „Ikiteisminio tyrimo metu apklausta įtariamojo juridinio asmens UAB „Ejola“ atstovė advokatė R. D. P. pareiškė, kad UAB „Ejola“ pareiškė įtarimą ji suprato, tačiau savo nuomonės dėl juridinio asmens kaltės neišreiškė ir atsisakė duoti parodymus“ (Vilniaus miesto apylinkės teismo 2018 liepos 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Akivaizdu, kad praktikoje, ikiteisminio tyrimo metu, juridinio asmens atstovai, kaip ir įtariamieji, naudojami teise atsisakyti duoti parodymus. Lygiai taip pat jie gali naudotis ir teise duoti parodymus. Pavyzdžiui, vieno ikiteisminio tyrimo metu juridinio asmens UAB „XXX“ atstovas davė parodymus (Lietuvos apeliacinio teismo 2018 sausio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Kadangi atstovaujamas juridinis asmuo yra įtariamasis, negalintis pats apsiginti nuo pateiktų įtarimų, nenuostabu, kad jo atstovui suteikiamos funkcijos – apginti jį nuo įtarimo naudojantis visomis įtariamojo teisėmis, bei žinoma, turint ir atitinkamas pareigas.

Išsiaiškinus, kad įtariamojo atstovas turi teisę į duoti parodymus arba atsisakyti juos duoti, būtina aptarti ir šių įrodymų patikimumo aspektą, kai įtariamojo atstovas sutinka juos duoti. R. Merkevičius pažymi, kad įtariamajam BPK nenumatyta teisinė pareiga sakyti tiesą ir nedraudžiama meluoti (Merkevičius, 2008, p. 680). Tai nestebina, nes būtent įtariamojo atžvilgiu ir vykdomas, prieš jį nukreiptas ikiteisminis tyrimas. Todėl, kyla pavojus, kad

įtariamasis, siekdamas palankesnės padėties, gali duoti melagingus parodymus, kurie apsunkintų tiesos ikiteisminiame tyrime nustatymą. Dėl to, mokslinėje literatūroje pabrėžiama, jog įtariamojo parodymai dažniau nei kiti duomenys gali būti pripažinti nepatikimais, netinkamais (Goda et al. 2011, p. 191). Teismai aiškina, kad vadovautis vien tik įtariamojo (taip pat kaltinamojo, nuteistojo) parodymais netikslinga, nes jis gindamasis nuo pareikšto įtarimo, suvokdamas gresiančią baudžiamąją atsakomybę bei siekdamas jos išvengti, asmuo neatskleis tikrųjų jam inkriminuojamo nusikaltimo aplinkybių (Kauno apygardos teismo 2020 m. vasario 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-195-926/2020). Preziumuojant, kad įtariamasis duodamas parodymus, siekdamas sau nepakenkti gali meluoti, jis ir nėra atsakomybės už melagingus parodymus subjektas pagal BK 235 straipsnį. Kaip matome mokslinėje doktrinoje ir teismų praktikoje įtariamojo parodymai laikomi nepatikimais. Tačiau kaip yra įtariamojo juridinio asmens atstovo atveju? Juridinio asmens atstovu gali būti tik neturintis asmeninio suinteresuotumo asmuo, todėl jam nėra svarbi bylos baigtis, dėl ko, manytina, duodamas parodymus juridinio asmens atstovas, skirtingai nei fizinis įtariamasis, neturės tikslo meluoti. Tokiu būdu, darbo autoriaus nuomone, įtariamojo juridinio asmens atstovo parodymai, skirtingai nei įtariamojo parodymai – pasižymi didesniu patikimumu. Nors, akivaizdu, kad apie šiuos parodymus reikėtų spręsti visų žinomų aplinkybių kontekste, neatsietai.

Įtariamojo juridinio asmens atstovo apklausa vykdoma ir apklausos protokolas surašomas vadovaujantis BPK 188 straipsnio reikalavimais, t.y. bendrais visų įtariamųjų apklausai taikomais reikalavimais. Tačiau Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymu patvirtinta speciali, trauktino baudžiamojon atsakomybėn juridinio asmens atstovo apklausos protokolo (BPK 388 str.) forma (Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2014 m. gruodžio 29 d. Nr. I-28 įsakymas...)

Latvijos BPK sulaikytojo, įtariamojo ir kaltinamojo apklausa numatyta 150 straipsnyje „Asmens, turinčio teisę į gynybą, apklausa“. Tačiau mokslininkai pastebi, kad šalies baudžiamuosiuose įstatymuose nėra nuoseklių ir tikslų nuostatų, reglamentuojančių juridinio asmens atstovo apklausą. Nėra aišku, kokios procesinės procedūros taikomos apklausiant juridinių asmenų atstovus, nes BPK 150 straipsnyje numatyta sulaikytojo, įtariamojo ir kaltinamojo apklausa, tačiau šio straipsnio pavadinimas, subjektų, kuriems taikomas diapazonas, rodo, kad jo negalima taikyti apklausiant juridinių asmenų atstovus. Be to šio straipsnio negalima pritaikyti ir dėl to, kad juridinio asmens atstovas neturi teisės į gynybą. BPK 151 straipsnyje, kuriame reglamentuojama liudytojo, nukentėjusiojo ir atstovų apklausa, minima „šiam įstatyme numatytų atstovų“ apklausa. Todėl, mokslininkų manymu, juridinių asmens atstovai, turėtų būti apklausiami, pagal liudytojų apklausos

taisykles. Tačiau šiame straipsnyje numatyta, kad apklausiami asmenys - įspėjami už atsisakymą duoti parodymus ir už melagingų parodymų davimą. Ši nuostata prieštarauja BPK 94 straipsnio (apie juridinio asmens atstovo teises vykdant prievartos priemones) 12 daliai, kurioje nurodyta, jog juridinio asmens atstovui suteikiama teisė liudyti ir atsisakyti liudyti, todėl autorių manymu, ji turi būti kiek įmanoma skubiau pakeista. Manoma, kad teisės aktuose juridinio asmens atstovui, kaip ir kiekvienam asmeniui, turėtų būti suteikiama teisė atsisakyti duoti parodymus prieš save (Stada-Rozenberga, 2018, p.198-199).

Kaip matome, Latvijoje, juridinio asmens atstovo apklausa negali būti vykdoma pagal įtariamojo asmens apklausos taisykles, nes jam nesuteikiama teisė į gynybą. Paminėtina, kad Lietuvoje juridinio asmens atstovo teisė į gynybą - pripažįstama. Štai Rekomendacijų dėl juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės 43 punkte nurodyta, kad juridinio asmens atstovas proceso metu gali turėti gynėją, ar net kelis gynėjus (Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2014 m. gruodžio 29 d. Nr. I-28 įsakymas...). Juridinio asmens atstovo apklausa vykdoma pagal liudytojo apklausos taisykles, tačiau ši nepritaikyta juridinio asmens atstovui ir įžvelgiama teisinio reglamentavimo spragų – vienas juridinio asmens atstovui suteikia teisę atsisakyti duoti parodymus, tuo tarpu kitas – numato atsakomybę už atsisakymą juos duoti, kai jis apklausiamas kaip liudytojas. Šiuo aspektu, akivaizdu, kad Lietuvoje esantis teisinis reglamentavimas, nekelia tokių prieštaravimų ir yra pažangesnis.

Žinoma, duoti parodymus, aiškinantis bylos aplinkybės privalo ir kiti asmenys, pavyzdžiui, juridinio asmens vadovas (ne atstovas), akcininkai darbuotojai, verslo partneriai ir pan. Šios apklausos vykdomos remiantis liudytojų apklausą reglamentuojančiomis nuostatomis. Šiuo atveju, bene reikšmingiausia įmonės vadovo (ne atstovo, o pavyzdžiui, įtariamojo) apklausa, kuris gali suteikti ypač daug reikšmingos informacijos apie juridinio asmens veiklą. Tačiau šis asmuo, būdamas įtariamasis (bylas dėl juridinio ir fizinio asmens nagrinėjant kartu) gali pasinaudoti teise atsisakyti duoti parodymus. Jei jis duotų parodymus, juos vertinti dera atsargiai, nes kaip jau aukščiau analizuota, įtariamojo parodymai nepasižymi patikimumu – tokie asmenys, savo interesų labui, linkę nesakyti tiesos.

Tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje ikiteisminio tyrimo metu tiriant juridinio asmens padarytą nusikalstamą veiką, visus surinktus duomenis, pateiktus daiktus, dokumentus ikiteisminio tyrimo pareigūnas ir prokuroras privalo patikrinti. Kitaip tariant turi būti patikrinama, ar turimi duomenys teismo proceso metu galėtų būti pripažinti įrodymais. Pažymėtina, kad Lietuvos ir Latvijos BPK reglamentuoja tik parodymų patikrinimo

veiksmus (Lietuvos BPK 191 -197 straipsniuose, Latvijos BPK 171 -173). Lietuvos BPK 197 straipsnyje, Latvijos BPK 171 straipsnyje numatytas vienas parodymų patikrinimo būdas – eksperimentas, t.y. tiriamo įvykio atkūrimo situacija, patikrinant tam tikrus parodymus, versijas. P. Ancelis pateikia tokį eksperimento atlikimo pavyzdį, kuris buvo atliktas praktikoje, tiriant nusikalstamą juridinio asmens veiką. Ikiteisminio tyrimo metu įtariamasis – juridinio asmens vadovas teigė, kad jis, naudodamasis elektronine bankininkyste, atliko transakcijas, pervesdamas pinigus į įvairių subjektų sąskaitas. Eksperimento metu jam buvo pateikta prieiga prie interneto ir sąskaitos valdymo priemonės: kodų generatorius, identifikavimo kortelė, prisijungimo slaptažodis. Įtariamasis net po kelių bandymų nesugebėjo parodyti ir paaiškinti, kaip jis atlikdavo operacijas. Taip buvo paneigta versija, kad jis, būdamas juridinio subjekto vadovas, atliko nurodytas transakcijas (Ancelis, 2011, p. 128). Šiuo atveju, buvo patikrinta ar įmonės vadovas atliko specialių įgūdžių reikalaujančius veiksmus. Kaip matome, transakcijų jis atlikti nemokėjo, todėl jo parodymai – nepatikimi.

Ikiteisminio tyrimo stadijoje atliekama ne tik surinktų duomenų analizė, dėl jų liečiamumo, sąsajumo, patikimumo ir tikrumo, bet ir vertinama visa surinkta medžiaga apie juridinio asmens padarytą nusikalstamą veiką. Tikrinama ar užtenka įrodomosios medžiagos pagrįstai apkaltinti juridinį asmenį padarius nusikalstamą veiką, ar ikiteisminį tyrimą nutraukti, dėl tokios medžiagos nepakankamumo.

Apibendrinant, galima teigti, kad ikiteisminiame tyrime dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų nei Lietuvoje, nei Latvijoje nėra nustatyta baigtinio sąrašo renkamų, su juridiniu asmeniu susijusių dokumentų. Abiejose šalyse renkami visi reikalingi dokumentai, atskleidžiantys juridinio asmens organizacinę struktūrą, veiklos ypatumus ir pan. Tad šių duomenų surinkimas iš ikiteisminio tyrimo pareigūnų reikalauja specifinių, su įmonių valdymu, susijusių žinių. Pareigūnams reikalingos ir ekonominės, finansinės žinios, nes praktika atskleidžia, kad juridiniai asmenys dažnai įtariamai turiniais, finansiniais nusikaltimais. Lietuvos teisiniame reglamentavime nėra konkrečiai nurodyta, kokias aplinkybes juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų atžvilgiu reikėtų nustatyti. Tačiau vienas esminių aspektų – nustatyti fizinio ir juridinio asmens ryšį. Lietuvoje ikiteisminį tyrimą (vėliau bylą nagrinėjant teisme) dėl juridinio asmens padarytos veikos vykdant atskirai, fizinio asmens kaltė neturi būti įrodyta. Latvijoje numatytos konkrečios su juridiniu asmeniu susijusios aplinkybės, kurios turi būti išsiaiškinamos ikiteisminiame tyrime, tačiau trūkumu laikytina tai, kad šiame sąrašė trūksta nusikalstamą veiką padariusio juridinio ir fizinio asmens ryšio nustatymo. Lietuvoje juridinio asmens atstovas turi teisę duoti parodymus, bei teisę atsisakyti duoti parodymus ir ši teisė jam yra užtikrinama

praktikoje. Tuo tarpu Latvijoje teisinis reglamentavimas juridinio asmens atstovo apklausos atveju painus, ir turi trūkumą. Juridinio asmens atstovas apklausiamas kaip liudytojas, kuris negali atsisakyti liudyti ar duoti melagingų parodymų, tačiau jam kaip juridinio asmens atstovui, suteikiama teisė liudyti ir atsisakyti liudyti, ko negali atsisakyti liudytojas.

2.7. Traukiamo baudžiamojon atsakomybės juridinio asmens kaltinamasis aktas

Tam tikrais ypatumais pasižymi traukiamo baudžiamojon atsakomybės juridinio asmens kaltinamasis aktas. Lietuvoje, kai tyrimas vyksta dėl dviejų subjektų nusikalstamų veikų (fizinio asmens veikusio juridinio asmens naudai ir interesais ir juridinio asmens), todėl kaltinamasis aktas turi būti surašytas dėl dviejų kaltinamųjų. Teismų praktikoje nereta situacija, kai šios kategorijos bylose konstatuojama, jog kaltinamasis aktas, surašytas tik dėl vieno kaltinamojo – fizinio asmens. Štai vienu atveju, baigus ikiteisminį tyrimą kaltinamasis aktas buvo surašytas tik dėl juridinio asmens UAB „A“. Teismas nurodė, kad tai iš esmės neatitinka baudžiamojo proceso įstatymo reikalavimų. Nustatytas kaltinamojo akto trūkumas negali būti ištaisytas teisme, nes byla teisme nagrinėjama tik dėl tų kaltinamųjų ir tik dėl tų nusikalstamų veikų, dėl kurių ji perduota nagrinėti teisiamajame posėdyje. Toks trūkumas trukdo bylą nagrinėti teisme, nes, nagrinėdamas baudžiamąją bylą pagal tokį kaltinamąjį aktą, teismas neturės procesinės galimybės taikyti H. K. N. BPK nuostatų, reglamentuojančių bylos nagrinėjimo kaltinamajam nedalyvaujant ypatumus, o tuo neabejotinai bus pažeistos pastarojo teisės ir teisėti interesai (Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. gruodžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Vadinasi, šiuo atveju nepakankama, kad kaltinamasis aktas formaliai atitiktų kaltinamojo akto, priimto vieno kaltinamojo atžvilgiu, turiniui (pagal BPK 219 straipsnį) keliamus reikalavimus. Jis turi būti surašytas abiejų kaltinamųjų - fizinio ir juridinio asmenų atžvilgiu.

Nelaikoma esminiu kaltinamojo akto trūkumu, tai, kad kaltinamajame akte nėra įrašyta tai, kad juridinis asmuo baudžiamojon atsakomybės patrauktas ir pagal BK 20 straipsnį, tačiau UAB X atžvilgiu aiškiai nurodyta, kokių nusikalstamų veikų padarymu ji kaltinama, kieno veiksmis tos nusikalstamos veikos buvo padarytos (Vilniaus apygardos teismo 2017 lapkričio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Darbo autoriaus nuomone, trūkumu laikytina tai, kad tokio gana specifinio kaltinamojo akto surašymas nėra aptartas Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro Rekomendacijose dėl kaltinamojo akto surašymo ir perdavimo teismui patvirtinimo (Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2015 m. birželio 1 d. Nr. I-136 įsakymas...)

ar Rekomendacijose dėl juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės (Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2018 m. lapkričio 22 d. įsakymas...). Manytina, kad šio klausimo aptarimas kuriose nors rekomendacijose padėtų išvengti kaltinamojo akto surašymo klaidų.

Kaip jau minėta, Latvijoje juridinis asmuo, negali įgyti kaltinamojo (kaip ir įtariamojo) teisinio statuso. Kaltinamuoju, remiantis BPK 69 straipsniu, pripažįstamas tik fizinis asmuo. Vadinasi, kaltinamasis aktas juridinio asmens atveju nėra surašomas.

Apibendrinant teigtina, kad Lietuvoje, skirtingai nei Latvijoje, (kur juridinis asmuo nepripažįstamas kaltinamuoju), kai tyrimas vyksta dėl fizinio ir juridinio asmens nusikalstamos veikos, kaltinamasis aktas surašomas nurodant abu kaltinamuosius. Neigiamai vertintini praktikoje pasitaikantys atvejai kai kaltinamasis aktas, surašomas tik dėl vieno kaltinamojo – fizinio asmens. Siekiant išvengti tokio pobūdžio klaidų, būtina tobulinti Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro Rekomendacijas, aptariant kaltinamojo akto surašymo ypatumus, kai kaltinamas juridinis asmuo.

3. ĮRODINĖJIMO DĖL JURIDINIŲ ASMENŲ PADARYTŲ NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ YPATUMAI TEISMO PROCESO METU

Tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje nagrinėjant bylą dėl juridinio asmens nusikalstamos veikos teisme, įrodinėjimas apima du etapus: 1) surinktų, pateiktų ar teismo išreikalautų duomenų tyrimą teismo proceso metu bei 2) duomenų pripažinimą įrodymais bei jų vertinimą. Abiejose šalyse teismai, siekdami ištirti bylos aplinkybes patikrina visus ikiteisminio tyrimo metu surinktus reikšmingus duomenis. Įrodymų pripažinimo ir vertinimo aspektu, dera sutikti su Lietuvos apeliacinio teismo pozicija, kad nėra numatyta taisyklių ir metodų, kurie reglamentuotų patį įrodymų vertinimo procesą (Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. kovo 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Lietuvoje ir Latvijoje įrodymų vertinimas, tam tikras loginis procesas, kuriame derinami faktiniai duomenys ir įrodymų vertinimo taisyklės (teisėjų vidinis įsitikinimas, išsamus ir nešališkas visų bylos aplinkybių išnagrinėjimas, rėmimasis įstatymu).

Akcentuotina, kad, abiejose šalyse įrodymų tyrimą ir vertinimą atlieka pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai. Apeliacinės instancijos teismas sprendžia ar pakanka įrodymų, ar pagrįstai nustatytos faktinės bylos aplinkybės ir pan. Kasacinės instancijos teismas, įrodymus vertina tik teisės taikymo aspektu.

Pastebėtina, kad Lietuvos teismų praktika dėl juridinių asmenų nusikalstamų veikų, lyginant su Latvija (procesinių prievartos priemonių skyrimas juridiniams asmenims) nepalyginamai gausesnė. Latvijos Aukščiausiojo Teismo senato Baudžiamųjų bylų departamento senatorius P. Opincāns yra pastebėjęs, kad Latvijoje juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės taikymas praktikoje – retas. (Opincāns, 2013 p. 11). Tai reiškia, kad mūsų šalyje juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės taikymo institutas – veiksmingesnis. Be to, analizuojant įrodinėjimo ypatumus, galima pasiremti gausesniais Lietuvos teismų praktikos pavyzdžiais, kai Latvijoje baudžiamosios bylos dėl procesinių prievartos priemonių skyrimo juridiniams asmenims – nedažnos.

Darbo autoriaus manymu, pagrindiniai įrodinėjimo ypatumai baudžiamosiose bylose dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų susiję su baudžiamojon atsakomybėn traukiamo juridinio asmens kaltės įrodinėjimu.

Juridinio asmens, kaip nusikalstamos veikos subjekto, specifiškumas nulemia jo kaltės įrodinėjimą Lietuvos teismų praktikoje. Mokslininkų teigimu, juridinio asmens kaltės problematika negali būti išspręsta fiziniams asmenims taikoma psichologinės kaltės samprata. Juridinio asmens valią, ko siekė šis subjektas, yra įmanoma nustatyti, bet psichinio santykio su fiziniu asmeniu, įgyvendinusio juridinio asmens funkcijas,

padarytomis nusikalstamomis veikomis, nustatyti negalima. Todėl juridinio asmens kaltė įgyja vertinamuosius kriterijus, kuri yra išreikšta objektyviai ir gali būti tik normatyvinė (Šulija G. ir Šulija V., 2003, p. 96). Galbūt todėl, baudžiamuosiuose įstatymuose nėra tiesiogiai įtvirtinta juridinio asmens kaltės kategorija. Tačiau, kaip žinome, atskleidžiant teisės normų turinį negalima remtis tik lingvistiniu aiškinimo metodu, būtina vadovautis sisteminė analize. Juridinio asmens kaltės įrodinėjimas - susijęs su fizinio asmens kalte – kai fizinis asmuo nusikalstamai veikia juridinio asmens naudai ar jo interesais. Tačiau, remiantis BK 20 straipsnio 1, 2 ir 3 dalių, bei BK 2 straipsnio 3 dalies (nustatyta, kad asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą tik tuo atveju, jeigu yra kaltas padaręs nusikalstamą veiką) sisteminė analize, galima padaryti išvadą, kad juridinio asmens atsakomybė be kaltės negali atsirasti. Tad nepaisant fizinio asmens kaltės, juridinio asmens kaltė turi būti įrodoma atskirai, kiekvienu atveju. Taigi – juridinio asmens kaltė savarankiška, atskira kategorija, nesukurianti jokių prielaidų juridiniam asmeniui išvengti baudžiamosios atsakomybės. Atitinkamai, jei konstatuojama fizinio asmens kaltė, tai nebūtinai reikš juridinio asmens kaltę.

Lietuvos teismų praktikoje formuluojama taisyklė, kad „nors juridinio asmens kaltė yra glaudžiai susijusi su fizinio asmens kalte, tačiau ji nėra tapati šiai kaltei ir negali būti savaimė perkeliama juridiniam asmeniui. Fizinio asmens, padariusio nusikalstamą veiką, kaltė yra tik prielaida nustatyti juridinio asmens kaltę“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 vasario 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taigi kaltė, turi būti nustatoma kiekvienam kaltinamajam, įskaitant ir juridinius asmenis. Nepaisant to, kad juridinis asmuo veikia per fizinius asmenis, dėl ko juridinio asmens kaltė sietina su fizinio asmens kalte, jų kaltė negali būti tapati. Priešingu atveju būtų pažeista konstitucinė teisė į teisingą teismą.

Kaip jau anksčiau buvo minėta darbe, baudžiamąją bylą nagrinėjant nuo fizinio asmens atskirai - fizinio asmens kaltė neturi būti įrodyta. Tai reiškia, kad tokiu atveju bus įrodinėjama tik juridinio asmens kaltė.

Vadinasi, nagrinėjant fizinio ir juridinio asmens nusikalstamą veiką kartu privalo:

- atskleisti fizinio asmens kaltę, jo padarytos nusikalstamos veikos ryšį su juridiniu asmeniu, kaip prielaidą juridinio asmens kaltei nustatyti;
- įrodyti būtent juridinio asmens kaltę, tiesiogiai neperkeliant fizinio asmens kaltės juridiniam asmeniui.

Nagrinėjant fizinio ir juridinio asmens nusikalstamą veiką atskirai fizinio asmens kaltės įrodyti nereikia.

Latvijoje manoma, kad juridinis asmuo savarankiškai negalvoja ir neveikia, todėl pripažįstama, kad fizinio asmens kaltė automatiškai suponuoja ir juridinio asmens kaltės

nustatymą (kaip pagrindas skirti procesinėms prievartos priemonėms). Fizinio asmens atliekami neteisėti veiksmai ar ketinimai yra juridinio asmens veiksmai, nes jis pats kaip subjektas savo valią išreiškia per vadovaujančias pareigas einantį fizinį asmenį. (Kėnis, 2004, p.12). Už nusikalstamos veikos padarymą laikomas atsakingu tik fizinis asmuo, o juridiniam asmeniui, baudžiamajame įstatyme nurodytomis sąlygomis gali būti taikomos tik prievartos priemonės (Opincāns, 2013 p. 11). Taigi, skirtingai nei Lietuvoje, Latvijoje įrodinėjama tik fizinio asmens kaltė. Jos neįrodžius juridiniam asmeniui procesinės prievartos priemonės netaikomos. Ir automatiškai, įrodžius fizinio asmens kaltę, ji perkeliama juridiniam asmeniui. Ši materialioji norma įteisina teisės teorijoje vadinamą „išvestinę“ juridinio asmens atsakomybę.

Toliau aptartinas juridinio asmens kaltės įrodinėjimas - susijęs su fizinio asmens kalte, būdingas tiek Lietuvos, tiek Latvijos baudžiamosiose bylose. Lietuvos teismai, bylose dėl juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės visuomet nustatinėja fizinių asmenų vadovavimo, veikimo juridinio asmens vardu požymį. Pavyzdžiui, vienu atveju konstatuota, kad M. V. buvo bendrovės direktorius, į kurio pareigas įėjo: bendrovės kasdienės ūkinės įmonės veiklos organizavimas ir vystymas, ekonominės analizės organizavimas, ekonomikos srities vystymo projektų diegimas, darbuotojų materialinės atsakomybės sistemos organizavimas ir materialinių įsipareigojimų vykdymo kontrolė, darbo užmokesčio ir skatinimo sistemos organizavimas, padalinių biudžeto valdymo organizavimas. Jis galėjo pasirašyti visas sutartis, išskyrus susitarimus su valstybinėmis įmonėmis ir didelėmis įmonėmis, nes su jomis sutartis sudarinėdavo generalinis direktorius. Jis taip pat buvo atsakingas už VMI ir SoDrai veiklos ataskaitų patikrinimą ir jų pasirašymą. Taigi M. V. jis kontroliavo bendrovės veiklą tiek, kiek jam leido užimamos pareigos (Vilniaus apygardos teismo 2018 m. kovo 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Šiuo atveju akivaizdu, kad buvo bendrovės vadovas vadovavo juridiniam asmeniui (savo kompetencijos ribose). Ir priešingai, kitoje baudžiamojoje byloje teismai nustatė, kad fizinis asmuo vadovaujančių pareigų neužėmė. D. V. UAB X ėjo darbų vykdytojo pareigas, turėjo įgaliojimus veikti darbų objekte, tačiau šiame juridiniame asmenyje sprendimų bendrovės vardu nepriiminėjo, neturėjo įgaliojimų atstovauti juridiniam asmeniui, priimti sprendimus jo vardu ir kontroliuoti jo veiklą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gegužės 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Latvijoje teismai sprendami dėl procesinių prievartos priemonių taikymo juridiniam asmeniui taip pat nagrinėja ar juridinio asmens vardu veikęs asmuo užima vadovaujančias pareigas. Štai vienu atveju nustatyta, kad juridinio asmens, teikiančio apskaitos paslaugas, valdybos pirmininkas, kuris tuo pačiu buvo ir vienintelis savininkas, užėmė vadovaujančias

pareigas šiame juridiniame asmenyje, nes jo galėjo priimti jo vardu įvairius sprendimus, sudaryti ir pasirašyti sutartis ir pan. (Latvijas Republikas Augstākās tiesas Kriminālietu departamenta 2016 gada 14. jūnija lēmums). Pateikti pavyzdžiai parodo, kad tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje, teismams vertindami ar fizinis asmuo užima vadovaujančias pareigas analizuoja juridinio asmens struktūrą, fizinio asmens atliekamas funkcijas. Jei fizinis asmuo gali priimti sprendimus juridinio asmens vardu, kontroliuoti juridinio asmens veiklą, pripažįstama, kad jis užima vadovaujančias pareigas.

Pažymėtina, kad remiantis Lietuvos ir Latvijos teismų 2018 - 2021 m. praktikos apžvalga, baudžiamosiose bylose, dažniausiai pasitaikančios vadovaujančio asmens pareigos yra direktorius, generalinis direktorius (Pavyzdžiui, Šiaulių apygardos teismo 2018 m. balandžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Klaipėdos apygardos teismo 2018 m. gegužės 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Vilniaus miesto apylinkės teismo 2019 m. rugpjūčio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. vasario 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-34-693/2019, Klaipėdos apylinkės teismo 2019 m. spalio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. sausio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Latvijas Republikas Latgales apgabaltiesa spriedums 2018. gada 16. aprīlī, Latvijas Republikas Rīgasapgabaltiesas Kriminālietu tiesas kolēģija 2018. gada 27. februārī spriedums, Latvijas Republikas Senāts 2019. gada 26. februārī lēmums). Latvijas Republikas Daugavpils tiesas Kriminālietu departamenta 2020. gada 15. septembrī spriedums ir t.t.). Kitos vadovaujančios pareigos praktikoje – pasitaiko retai.

Dera pabrėžti, kad Lietuvoje, nustatinėjant ar fizinis asmuo užėmė vadovaujančias pareigas ir galėjo veikti juridinio asmens vardu, neretai analizuojamas ir fiktyvaus bei realaus vadovo klausimas. Pastebėtina, kad šis aspektas išplėtotas daugiau civilinėje Lietuvos teisėje, kur kasacinio teismo praktikoje *expressis verbis* įtvirtinta, kad faktiniu įmonės vadovu pripažįstamas tas asmuo, kuris atlieka juridinio asmens vadovui priskirtas funkcijas ir priima vadovui pagal kompetenciją priskirtus valdingus sprendimus, nepriklausomai nuo jo einamų formalių pareigų įmonėje ir nepriklausomai nuo jo buvimo ar ne įmonės dalyviu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje). Remiantis tokiu aiškinimu, vienoje baudžiamojoje byloje nustatyta, kad R. P. buvo tik formalus šios bendrovės direktorius, realiai nevadovavęs bendrovei. Įvairius veiksmus, susijusius su bendrovės veiklos organizavimu, atliko A. Š. (nesusijęs juridiniais ryšiais) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gruodžio 12 d. d. nutartis baudžiamojoje byloje). Šiuo atveju, teismas pagrįstai konstatavo, kad vadovaujantis fizinis asmuo *de facto* buvo – A.Š., o R.P. buvo vadovas tik *de jure*.

Latvijos teismų praktikoje, nustatant fizinio asmens kaltę taip pat skiriamas juridinio asmens vadovas *de facto* ir *de jure*. Nustatyta, kad baudžiamoji atsakomybė kyla ne tam vadovaujančiam asmeniui, kuris oficialiai (pagal įmonių registro duomenis) eina tam tikras, vadovaujančias pareigas, bet tam fiziniam asmeniui, kuris realiai vadovauja juridiniam asmeniui (Tiesu prakse lietās par noziedzīgiēgūtu... 2013, p. 77). Kaip matome, nustatant fizinio asmens kaltę, svarbu išsiaiškinti, ar vadovaujančias pareigas užimantis vadovas realiai vadovavo įmonei. Fiktyvus įmonės vadovas, neįgyvendina ir nesiekia įgyvendinti savo kaip, vadovo, pareigų. Už jį tai daro realus vadovas, kurio kaltės nustatymas ir yra reikšmingas analizuojamu aspektu.

Lietuvos teismai, nustatinėdami juridinio asmens ir fizinio asmens ryšį, aiškinasi ar jis veikė pagal BK 20 straipsnio 2 dalyje numatytas kategorijas - „juridinio asmens naudai“, „juridinio asmens interesais“. Pastebėtina, kad formuluotės „juridinio asmens naudai“ ar „juridinio asmens interesais“, taikytinos tik nusikalstamą veiką padariusio, vadovaujančias pareigas užimančio fizinio asmens atveju. LAT išaiškino, kad formuluotė „juridinio asmens naudai“ reiškia, jog fizinio asmens (kaltininko) nusikalstama veika turi būti siekiama naudos jo atstovaujama ir kontroliuojama juridiniam asmeniui. Tačiau neturi reikšmės, ar dėl tokios fizinio asmens nusikalstamos veikos juridinis asmuo gavo realios naudos, ar ne. Be to, fizinio asmens nusikalstamos veikos tikslas – gauti naudos juridiniam asmeniui nėra vienintelis ar pagrindinis. Toks tikslas, būtinas pagrindžiant juridinio asmens baudžiamąją atsakomybę, gali būti įgyvendinamas ta pačia fizinio asmens nusikalstama veika siekiant ir kaltininko asmeninės naudos, jo paties ar kitų asmenų neteisėto praturtėjimo ir pan. Naudos požymis aiškintinas kaip turtinės naudos gavimas. LAT aiškinimu, interesų užtikrinimas – reiškia juridinio asmens siekių, nebūtinai turtinių įgyvendinimą, todėl „intereso“ sąvoka platesnė nei „naudos“ sąvoka ir gali apimti pastarąją (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-95/2012). Kaip matome nauda, sietina tik su turtiniu išskaičiavimu, o interesai - platesnė sąvoka, nei nauda. Akivaizdu, kad interesai gali būti ne tik turtiniai. Interesais, darbo autoriaus manymu, galima vadinti tai, kas svarbu ir reikšminga sėkmingam juridinio asmens egzistavimui, veiklai, reputacijai, pelningumui ir pan. Todėl siekiant įrodyti, kad nusikalstama veika buvo padaryta juridinio asmens naudai būtina įrodyti tik bet kokios naudos siekimą juridiniam asmeniui, t.y. juridinis asmuo nebūtinai tą naudą turėjo gauti. Čia svarbus tik siekis tą padaryti. Tuo tarpu interesas yra tik tol, kol neišreikštas materialia išraiška, kai jis įgauna materialią išraišką, transformuojasi į naudą. Pažymėtina, kad „juridinio asmens nauda ar interesas yra alternatyvios baudžiamosios atsakomybės sąlygos, iš kurių bent viena turi būti nustatoma“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. sausio 12

d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taigi kiekvienu atveju turi egzistuoti arba tam tikras interesas arba nauda.

Pažymėtina, jog tai, ar nusikalstama veika turėjo būti padaryta juridinio asmens naudai arba jo interesais, pripažįstama ir Latvijoje. BK 70 (1) straipsnio 1 dalyje numatyta, kad teismas ar prokuroras skiria juridiniam asmeniui prievartos priemones, jei fizinio asmens nusikalstama veika padaryta juridinio asmens naudai ir interesais. Šis aspektas akcentuojamas ir teisės doktrinoje, bei aiškinamasi teismų praktikoje (Opincāns, 2013 p. 11). Tačiau kai kurie Latvijos mokslininkai kritiškai vertina žodinę konstrukciją „juridinio asmens naudai ir interesais“. Štai (J. Rozenbergs ir K. Stada - Rozenberga) teigia, kad negalima padaryti nusikalstamos veikos juridinio asmens naudai, bet prieštaraujant jo interesams, arba atvirksčiai. Taigi, šie autoriai mano, kad tiek naudą tiek interesus reiktų traktuoti kaip lygiavertes kategorijas. Dėl šios priežasties, jų manymu, pakaktų įvardinti tik naudą arba interesus. (Rozenbergs, Stada - Rozenberga, 2018, p. 181). Pastebėtina, kad Latvijos teismai, savo sprendimuose, dažniau naudoja sąvoką juridinio asmens interesai (Latvijas Republikas Augstākās tiesas Kriminālietu departamenta 2016. gada 14. jūnija lēmums, Latvijas Republikas Senāts 2021. gada 26. februārī lēmums, Latvijas Republikas Daugavpils tiesas Kriminālietu departamenta 2020. gada 15. septembrī spriedums ir kt.).

Atsižvelgiant į Lietuvos ir Latvijos teismų praktiką, galima išskirti tris fizinio asmens veiklos modelius, kuomet nustatyta, jog jis veikė juridinio asmens naudai ir interesais:

1. kai juridinis asmuo dėl fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos išvengė dalies savo privalomos prievolės ir taip išsaugojo dalį savo turto;
2. kai dėl fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos juridinis asmuo visiškai išvengia privalomų išlaidų ir išsaugo visą savo turimą turtą;
3. kai dėl fizinio asmens nusikalstamos veikos juridinio asmens turtas padidėja.

Toliau šie modeliai analizuotini, remiantis konkrečiais pavyzdžiais.

Štai vienoje Lietuvos teismų nagrinėtoje baudžiamojoje byloje nustatyta, kad bendrovės direktorius M. V. UAB „S“ vardu pasirašė sutartis su veiklos nevykdančiomis bei paslaugų nesuteikusiomis ir dokumentuose nurodytų prekių nepardavusiomis įmonėmis, kurioms pagal suklastotas PVM sąskaitas faktūras pervedus pinigus, surašytos tikrovės neatitinkančios ir teikiamos VMI deklaracijos, taip šio juridinio asmens, o ne paties M. V., dalis didelės vertės prievolės - sumokėti į Lietuvos valstybės biudžetą 2 033 745,33 Lt PVM mokestį - buvo panaikinta. Tai patvirtina, jog M. V. dokumentus klastojo, sukčiavo ir apgaulingai tvarkė buhalteriją, ne savo, o juridinio asmens naudai ir interesais (Vilniaus apygardos teismo 2018 m. kovo 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Šis pavyzdys atskleidė, kad juridinis asmuo dėl fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos

išvengė dalies savo privalomos prievolės ir taip išsaugojo dalį savo turto. Tokiu būdu juridinis asmuo gavo turinės naudos, vadinasi, fizinis asmuo veikė juridinio asmens naudai. Ir kitoje byloje nustatyta, kad direktorius apgaule UAB „E.“ naudai panaikino dalį šios bendrovės turtinės prievolės – 49 715,00 EUR mokėtino į Lietuvos Respublikos valstybės biudžetą PVM sumokėjimo (Vilniaus miesto apylinkės teismo 2019 m. rugpjūčio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Arba Latvijos Daugpilio teismas nustatė, kad juridinio asmens valdybos narys suklastojo sandorius, o to pasėkoje sumažino juridinio asmens mokėtinų mokesčių sumą (Latvijas Republikas Daugavpils tiesas Kriminālietu departamenta 2020. gada 15. septembrī spriedums). Taigi, fizinis asmuo veikdamas juridinio asmens interesais panaikino dalį juridinio asmens prievolės.

Kitas fizinio asmens veikimo modelis juridinio asmens naudai ir interesais - kai dėl fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos juridinis asmuo visiškai išvengia privalomų išlaidų ir išsaugo visą savo turimą turtą. Šį modelį galima iliustruoti konkrečiu pavyzdžiu. Juridinio asmens direktorius D. B. suklastojo tikrus dokumentus – automobilių panaudos sutartis – ir šias žinomai suklastotas sutartis panaudojo – pateikė X savivaldybei dėl įstatyme numatytų sąlygų atitikimo išduodant leidimus nemokamai keltis keltais per jūrų uosto akvatoriją į (iš), bei apgaulės būdu išvengė mokėjimo prievolių už suteiktas paslaugas (Klaipėdos apylinkės teismo 2019 m. spalio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Tokiu būdu juridinis asmuo išvengė atitinkamų išlaidų ir visiškai išsaugojo esamą savo turtą.

Latvijos teismas analizuodamas vadovaujančias pareigas užimančio fizinio asmens sukčiavimą, nustatė, kad juridinis asmuo nepagrįstai išvengė viso mokėtino pelno mokesčio. Tokiu būdu padaryta didelė žala valstybės biudžetui, o juridinio asmens turtas išsaugotas (Latvijas Republikas Augstākās tiesas Kriminālietu departamenta 2016. gada 14. jūnija lēmums). Pelno mokesčio juridinis asmuo, dėl fizinio veikimo jo interesais ir naudai išvengė ir kitoje byloje (Latvijas Republikas Senāts 2021. gada 26. februārī lēmums).

Remiantis Lietuvos ir Latvijos teismų praktikos analize, galima išskirti ir dar vieną fizinio asmens veikimą juridinio asmens naudai – kai dėl fizinio asmens nusikalstamos veikos juridinio asmens turtas padidėja. Pavyzdžiui, Lietuvos teismai vienu atveju nustatė, kad M. U., kaip UAB X direktorius, įmonės vardu sudarė, tęsė ir vykdė sutartis su įmonėmis dėl apsaugos/priežiūros paslaugų teikimo, neturint tam reikiamos licencijos, dėl to UAB X iš šios neteisėtos veikos gavo naudos, t. y. 342 350,01 Eur pajamų (Šiaulių apygardos teismo 2018 m. balandžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Arba kitu atveju nustatyta, kad vadovaujama M. J. T. UAB „I. t.“ ilgą laiką vertėsi vien neteisėtai teikdama skiepijimo

paslaugas ir iš šios ūkinės veiklos iš viso gavo 507 972,61 Eur įplaukų (Lietuvos apeliacinio teismo 2018 liepos 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje). Arba Latvijoje teismas nustatė, kad juridinis asmuo, neteisėtai, neturėdamas licencijos prekiaavo alkoholiniais gėrimais. Iš tokios veiklos gavo 134400 Eur pajamų (Latvijas Republikas Latgales apgabaltiesa spriedums 2018. gada 16. aprīlī). Šiais atvejais nustatyta konkreči juridinio asmens gautos naudos suma.

Kitu atveju Lietuvoje, UAB X vadovas M. D. savo nusikalstama veika siekė naudos bendrovei – už parduotas prekes buvo atspausdintas kasos aparato fiskalinis kvitas, be to, pardavinėjant garsių prekių ženklais pažymėtas prekes už mažesnes nei tokių originalių prekių kainas, buvo didinamas bendrovės konkurencingumas ir pranašumas tokių prekių rinkoje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 sausio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Akivaizdu, kad juridinio asmens turtas atitinkamai padidėjo. Iš teismų praktikos analizės galima daryti išvadą, kad konstatuojant juridinio asmens naudą, nebūtina nustatyti konkrečios, juridinio asmens labai panaudotos pinigų sumos. Štai vienoje byloje teismai nustatė, įmonės vadovo buhalterinė apskaita apgaulingai vedama buvo tam, kad, buhalterinėje apskaitoje parodžius mažesnes pajamas, įmonė sumokėtų mažiau mokesčių. Tai reiškia, kad įmonė nesumokėtų mokesčių sąskaita įgijo galimybę disponuoti didesniu kiekiu lėšų, be to, turi ekonominių pranašumų lyginant su tokia pat veikla užsiimančioms įmonėmis, sąžiningai mokančiomis mokesčius, t. y. turi naudos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 kovo 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje konstatuojant, kad tam tikri asmenys veikė juridinio asmens naudai ir interesais, tą būtina įrodyti, t.y. nepakanka vien tik formaliai pabrėžti, kad veikta juridinio asmens naudai ir interesais. Tačiau Lietuvos praktikoje tokių atvejų pasitaikė. Štai vienoje byloje LAT nustatė, kad pirmos instancijos teismas ir apeliacinės instancijos teismas traukdami UAB „A“ tik formaliai konstatavo, kad J. J. ir M. A. darydami nusikalstamą veiką, veikė juridinio asmens naudai ir interesais, nepaaiškindami tokios savo išvados. Byloje nėra duomenų, kad jų veika buvo daroma bendrovės naudai ir interesais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Tokiu atveju, nesant įrodymų, negali kilti juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė. Teismas motyvuodamas savo sprendimą, paminėjęs įrodymą – (kaip šiuo atveju, veikimą juridinio asmens interesais ir naudai), turi atskleisti kokią reikšmę ar prasmę jis suteikia jai. Iš motyvų turi būti aišku, kodėl tam tikra informacija buvo minima ar cituojama taigi nėra pakankamas vien tik formalus įrodymų įvardijimas.

Verta pabrėžti, kad būtų negalima teigti, jog fizinis asmuo veikė juridinio asmens naudai ar interesais, kai tam juridiniam asmeniui tokie veiksmai sukėlė žalos arba ta žala –

didesnė už gautą/suteiktą naudą. Pavyzdžiui, vienoje Lietuvos teismo nagrinėtoje byloje nustatyta, kad dėl direktoriaus A.K. nusikalstamos veikos UAB X dėl nesumokėtų mokesčių valstybei gavo turtinės naudos - 15 472,17 Eur sumai, tačiau dėl A. K. veiksmų juridinis asmuo patyrė ir 77 613,83 Eur žalos. Juridinio asmens patirta žala buvo 5 kartus didesnė už gautą naudą. Todėl teismo manymu, negalima teigti, kad A. K. veikė bendrovės interesais (Lietuvos apeliacinio teismo 2017 lapkričio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-474-197/2017). Taigi, juridiniam asmeniui atsiradusi turtinė žala, paneigia fizinio asmens veikimo juridinio asmens naudai ir interesais galimybę. Pastebėtina, kad šis aspektas teismų praktikoje nustatomas dažniausiai tuomet, kai fizinis asmuo padarė daug nusikalstamų veikų. Tuomet vertinamas galutinis rezultatas, t.y. ar juridinis asmuo iš tos nusikalstamos veikos gavo daugiau naudos ar daugiau žalos.

Negalima teigti, kad fizinis asmuo veikė juridinio asmens naudai ir interesais kai nusikalstamu būdu įgytus pinigus išleisdavo savo asmeninėms reikmėms (Lietuvos apeliacinio teismo 2016 birželio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-417-387/2016). Latvijos mokslininkai, aiškindami naudą ir interesus juridiniam asmeniui taip pat pažymi, kad fiziniam asmeniui įgyvendinus sumanymą asmeniniais tikslais pasisavinti juridinio asmens turta, nelaikytina, kad fizinis asmuo veikė juridinio asmens interesais, priešingai jis veikė, savanaudiškais, asmeniniais tikslais (Jarkina, 2020, p. 2).

Lietuvoje, tiriant fizinio ir juridinio asmens nusikalstamas veikas kartu, svarbu atskleisti juridinio asmens ir jo vadovo kaltės turinį: pavyzdžiui, bendrą tyčią dėl tam tikros nusikalstamos veikos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Neatskleidus, šio kaltės turinio, juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė – negalima. Remiantis LAT paaiškinimu, aktualu pabrėžti, kad juridinio asmens kaltės forma gali nesutapti su fizinio asmens kalte (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 10 d. nutartis). Tai reiškia, jei fizinis asmuo, sakykim padarė nusikalstamą veiką dėl neatsargumo, juridinio asmens kaltės forma nebūtinai sutaps ir gali būti atlikta, pavyzdžiui, tiesiogine tyčia. Tačiau praktikoje, teismai įrodinėdami juridinio asmens kalte, jos formą nurodo tik itin retais atvejais (pavyzdžiui, tiesioginė tyčia konstatuota Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Kauno apylinkės teismo 2018 gruodžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Latvijos teismuose fizinio asmens ir juridinio asmens kaltės forma negali būti skirtinga, nes kaip atskira kaltė juridiniam asmeniui aplamai nenustatinėjama ir kaltu jis pripažįstamas, kai nustatoma fizinio asmens kaltė.

Mūsų šalies teismų praktikoje įrodinėjama ne tik tai ar juridinis asmuo gavo tam tikrą naudą iš fizinio asmens nusikalstamos veikos, tačiau ir tai ar ją pripažino. Pavyzdžiui, vienu

atveju teismai nustatė, kad iš padarytos nusikalstamos veikos juridinis asmuo UAB B gavo naudą. Pagal notaro D. G. išduotą vykdomąjį įrašą, antstolis M. P. išieškojo iš UAB „H.“ 57 924 Eur ir šią materialinę naudą bendrovė pripažino, nes gauti pinigai buvo panaudoti UAB „B.“ veikloje, nusikalstamu būdu gautais pinigais buvo palaikoma bendrovės finansinė apyvarta (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Akivaizdu, kad šiuo atveju nusikalstamu būdu gauta nauda užtikrino juridinio asmens veikimą. Pastebėtina, kad ši sąlyga Latvijos teismų praktikoje nėra įrodinėjama.

Konstatuojant juridinio asmens kaltę LAT teigimu, kiekvienu atveju būtina vertinti ir tai, ar fizinio asmens padaryta nusikalstama veika ir jos sukeliama padariniais buvo suinteresuoti juridinio asmens savininkai (akcininkai). Ši LAT suformuluota taisyklė reiškia, kad jei juridinio asmens savininkai (akcininkai) nežinojo, neskatino arba nesudarė sąlygų fizinio asmens neteisėtiems veiksams, nebuvo ryšio tarp juridinio asmens ir fizinio asmens nusikalstamos veikos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Atitinkamai tai reiškia, kad fizinis asmuo darydamas nusikalstamą veiką veikė savarankiškai ir savavališkai, taigi juridinio asmens kaltės nėra. Pavyzdžiui, vienu atveju, analizuojant tai ar juridinio asmens savininkas (akcininkas) ar vadovas žinojo, skatino ir sudarė sąlygas fizinių asmenų (darbuotojų) neteisėtiems veiksams – apgaulingam apskaitos tvarkymui, nustatyta, kad tam, jog būtų užtikrintas tinkamas teisės aktų reikalaujamos buhalterinės apskaitos tvarkymas, bendrovėje buvo įkurtas savarankiškas buhalterinės apskaitos tvarkymo padalinys, UAB X buvo įdiegtos kompiuterinės apskaitos programos, kurių pagalba buvo realiai kontroliuojama bendrovės veikla iš esmės. Taip pat sudaryta ir UAB X generalinio direktoriaus patvirtinta UAB X valdymo schema. Teismo manymu, tai vienareikšmiškai parodo, kad juridinio asmens veiklos politika, organizacinė struktūra buvo nukreipta ne į neteisėtų veiksmų toleravimą, bet priešingai, į tai, kad juridinis asmuo negalėtų veikti nusikalstamai (Klaipėdos apygardos teismo 2018 gegužės 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Šis pavyzdys atkleidė, kad juridinio asmens kaltės nėra, nes jis neskatino susikalstamų veikų – priešingai, ėmėsi visų reikalingų priemonių apgaulingo apskaitos tvarkymo užkardymui.

Tačiau, remiantis teismų praktika, akcininkų nesidomėjimas jiems priklausančios bendrovės direktoriaus (taip pat akcininko) veikla savaime nereiškia, kad fizinis asmuo veikė savarankiškai ir savavališkai, kad nėra ryšio tarp kaltininko fizinio asmens. Kitų bendrovės akcininkų nesidomėjimas ar abejingumas jai vadovaujančio direktoriaus veiklai prieštarauja tiek bendrovės įstatuose nurodytoms akcininkų teisėms ir pareigoms, tiek sudaro sąlygas tokių vadovaujančių fizinių asmenų veiksmų nepateisinamam toleravimui

ir kartu nešalina juridinio asmens kaltės (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 sausio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Štai vienoje byloje nustatyta, kad įmonės UAB „B.“, kuriai atstovavo A. P. bendrovės pagrindinis akcininkas J. R., kuriam priklauso 91 proc. įmonės UAB „B.“ akcijų, visiškai nesirūpino įmonės veikla, jos apyvarta, negavo dividendų, nežinojo, kas konkrečiai yra kiti akcininkai, todėl pats savo nesuinteresuotumu, abejingumu ir nerūpestingumu neužtikrino bendrovės vadovo A. P. veiksmų kontrolės ir leido jam veikti savo nuožiūra ir iniciatyva (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 spalio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taigi, akcininkų nesidomėjimas, abejingumas juridinio asmens veikla nesudaro pagrindo teigti, kad įmonės vadovas juridinio asmens naudai nusikalstamai veikė be akcininkų žinios, t.y. savarankiškai. Priešingai toks elgesys reiškia, kad bendrovės vardu veikiančiam asmeniui sąmoningai sudarytos visos sąlygos realizuoti savo nusikalstamus ketinimus. Tačiau kiekvienu atveju, sprendžiant ar akcininkai turėjo ir galėjo žinoti apie tam tikrus veiklos aspektus, būtina analizuoti numatytas juridinio asmens, jo vadovo, akcininkų teises ir pareigas, apibrėžtas funkcijas, veiklą ir t.t.

Nors juridinio asmens kaltė siejama ir su akcininkais, tam tikrais atvejais teismai nustato, kad jie negalėjo niekaip įtakoti įmonės veiklos, tačiau juridinio asmens kaltę vis vien pripažįsta. Pavyzdžiui, vienoje baudžiamojoje byloje iš bylos duomenų buvo matyti, jog UAB X vienintelė akcininkė buvo jo direktoriaus V. I. žmona, kuri iš esmės niekaip negalėjo įtakoti įmonės veiklos, kadangi faktinis bendrovės savininkas buvo V. I., pats teisme nurodęs, jog įmonės buvo padalintos siekiant skyrybų atveju lengviau pasidalinti turtą (Kauno apygardos teismo 2018 lapkričio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Ši byla atskleidė, kad juridinio asmens akcininkė - buvo tik fiktyvi, todėl vertintini ne fiktyvaus savininko, o faktinio savininko (V.I., direktoriaus, akcininkės vyro) veiksmai. Atitinkamai, buvo konstatuota juridinio asmens kaltė.

Pastebėtina, kad praktikoje, pasitaiko klaidų, konstatuojant, kad juridinis asmuo iš fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos gavo naudos. Nors teismai byloje tinkamai nustato faktines bylos aplinkybes, tačiau jas neteisingai teisiškai įvertina. Pavyzdžiui, vienoje baudžiamojoje byloje pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų nustatyta, kad UAB M direktorius, vienintelis akcininkas J. D. turėjęs teisę naudotis įmonės automobiliu, perleido jį vairuoti tokios teisės neturinčiam asmeniui J. Š., kuris ir padarė eismo įvykį. J. D. suvokė, kad jei būtų nurodęs policijai bei draudimo bendrovei, jog automobilį vairavo ir eismo įvykį padarė J. Š., draudimo išmoka nebūtų išmokėta, jam būtų tekę pačiam padengti automobilio remonto išlaidas. Taigi J. D., policijai ir draudimo kompanijai pateikdamas žinomai suklastotus paaiškinimą ir prašymą, kuriuose nurodė melagingus duomenis, kad automobilį vairavo jis. Be to, pateiktame netikrame dokumente - prašyme

draudimo bendrovei nurodė draudimo išmoką išmokėti UAB M. Šiuo atveju, tarp fizinio asmens J. D. padarytų nusikalstamų veikų ir juridinio asmens UAB M nėra jokio ryšio, nes juridinis asmuo negavo neteisėtos naudos. Automobilio savininkas eismo įvykio metu buvo lizingo bendrovė Y, o ne UAB M. Juridinis asmuo buvo tik šio automobilio valdytojas, perdavęs automobilį naudotis fiziniam asmeniui J. D. Draudimo išmokos (naudos) gavėjas yra UAB Y o ne UAB M. Taigi, akivaizdu, kad eismo įvykio metu žala padaroma automobilio savininkui, UAB Y, o ne valdytojui ir draudimo išmoką gautų jis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. vasario 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Vadinas šiuo atveju juridinio asmens UAB M kaltės nėra, nes juridinis asmuo negavo jokios naudos. Tokiu būdu J.D. veikė savarankiškai, siekdamas išvengti asmeninių išlaidų remontuojant eismo įvykio metu apgadintą automobilį.

Latvijoje įrodinėjama tik fizinio asmens kaltė, tad teismai nevertina ar fizinio asmens padaryta nusikalstama veika ir jos sukeliama padariniais buvo suinteresuoti juridinio asmens savininkai.

Remiantis Lietuvos teismų praktikos analize, galima teigti, kad Lietuvoje juridinio asmens kaltė, patvirtinama šiais įrodymais:

- Specialisto išvadomis, kurios patvirtina tam tikrų nusikalstamų veiksmų buvimą. Pavyzdžiui, dėl suklastotų dokumentų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. sausio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje), dėl apgaulingos apskaitos tvarkymo (Kauno apylinkės teismo 2018 m. gruodžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-944-718/2018);
- Liudytojų, juridinio asmens atstovo parodymais, patvirtinančiais neteisėtą juridinio asmens veiklą. Pavyzdžiui, teismas atliko papildomą įrodymų tyrimą apklausė nuteistąjį įmonės vadovą S. D., nuteistojo juridinio asmens UAB „L.“ atstovą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. sausio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Kitoje byloje atliktas liudytojų (darbuotojų), ekspertės parodymų tyrimas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. sausio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje);
- Dokumentais, patvirtinančiais atitinkamus neteisėtus juridinio asmens veiksmus. Pavyzdžiui, kaltė patvirtinta remiantis, PVM deklaracijomis (Kauno apylinkės teismo 2019 m. vasario 12 d. baudžiamasis įsakymas);
- UAB „L.“ finansiniais dokumentais, Jungtinių Amerikos Valstijų teisingumo departamento Federalinio tyrimų biuro medžiaga, Jungtinės Karalystės teisėsaugos institucijų pateikta medžiaga (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. sausio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

- Kratos metu rastais dokumentais, fizinio asmens namuose, juridinio asmens patalpų, parduotuvių ir pan. apžiūros metu paimtais daiktais. Pavyzdžiui, atlikus kratą A. B. bute, Kaune, rasti ir paimti UAB X buhalterinės apskaitos dokumentai, kompiuterių procesoriai ir kt., atlikus kratą UAB X priklausančioje parduotuvėje, rasti ir paimti sąsiuviniai su rankraštiniais įrašais ir kt. (Kauno apylinkės teismo 2019 m. vasario 12 d. baudžiamasis įsakymas).

Latvijoje fizinio asmens, veikusio juridinio asmens naudai kaltė dažniausiai patvirtinama juridinių asmenų dokumentais (daugiausia bylų dėl mokesčių) (Latvijas Republikas Vidzemes priekšpilsētas 2017. gada 18. maijā spriedums), taip pat patvirtinama specialistų išvadomis, pavyzdžiui, dokumentų suklastojimo atveju (Latvijas Republikas Daugavpils tiesas Krimināllietu departamenta 2020. gada 15. septembrī spriedums), taip pat liudytojų parodymais ir atliktomis kratomis (Latvijas Republikas Rīgasapgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija 2018. gada 27. februārī spriedums).

Pažymėtina, kad tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje, nustatant juridinio asmens kaltę, teismai ne visuomet įvertina visas bylos aplinkybes. Pavyzdžiui, vienu atveju nušalyje paliktos bylos aplinkybės, kad juridinis asmuo UAB O veikė neteisėtai tik tris mėnesius, o bendrovės direktoriaus E. A. G. neteisėta profesinė veikla truko virš trejų metų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. sausio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje). LAT savo praktikoje yra pažymėjęs, jog įvertindamas įrodymus, teismas turi įsitikinti įvertinti kiekvieną įrodymą ir įrodymų visetą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Arba kitu atveju, nustatyta, kad pirmosios instancijos teismas neįrodė, kad įmonės vadovas S. A. ir UAB „I.“ padarė BK 182 straipsnio 2 dalyje numatytą nusikaltimą, nes analizuodamas byloje surinktus įrodymus, nevertino jų visumos, tarpusavio sąsajų (Vilniaus apygardos teismo 2020 m. gruodžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Vienoje Latvijos teismo baudžiamojoje byloje nustatyta, kad pirmos instancijos teismas pasisakė ne dėl visų įmonės vadovo neteisėtų veiksmų, netyrė ir nepasisakė dėl susitarimo su frachtuotoju nuostatų (Latvijas Republikas Zemgales rajona tiesa, 2019. gada 6. decembrī). Taigi tik atlikus išsamią bylos aplinkybių analizę, atsižvelgiant į visas reikšmingas bylai aplinkybes bei sujungiant visus faktus į loginę visumą galima pateikti motyvuotą ir teisingą teismo sprendimą. Akivaizdu, kad neįvertinus byloje surinktų įrodymų visumos, teisingo sprendimo pateikti neįmanoma.

Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvoje, teisiamojo posėdžio metu gana dažnai apklausiami juridinio asmens atstovai, tačiau jie arba atsisako duoti paaiškinimus apie juridinio asmens veiklą (Klaipėdos apygardos teismo 2019 m. liepos 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje), arba nurodo, kad veiklos organizavimo ir vykdymo aplinkybės nėra

žinomos, dėl ko nieko apie tai negali pasakyti (Klaipėdos apylinkės teismo 2018 m. gruodžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Kaip matome, atstovai ką nors žinantieji apie nusikalstamą veiką atsisako duoti parodymus, o duodantieji, dažniausiai nėra susiję jokiais santykiais su juridiniu asmeniu, išskyrus tai, kad yra paskirti jam atstovauti. Taigi įrodymų tyrime, teismo proceso metu, iš tokių parodymų, mažai naudos.

Įdomu tai, kad įrodinėjant juridinio asmens kaltę Lietuvos teismai konstatuoja, kad kaltinamasis juridinis asmuo savo kaltės nepripažįsta ir nesigaili (Kauno apylinkės teismo 2018 m. gruodžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje), arba kaltinamojo juridinio asmens UAB „E.“ atstovė R. Č., nurodė, kad juridinis asmuo pareikštus kaltinimus pilnai pripažįsta (Vilniaus miesto apylinkės teismo 2019 m. rugpjūčio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Darbo autoriaus manymu, tiksliau šiuo atveju būtų nurodyti, kad atstovas pareiškė, jog juridinis asmuo kaltės nepripažįsta ar kaltę pripažįsta, o ne konstatuoti, kad juridinis asmuo kaltės nepripažįsta/pripažįsta. Ne kartą minėta, kad juridinio asmens, kaip savarankiško teisinių santykių subjekto, specifiskumas pasireiškia tuo, kad jis, būdamas savarankiškas teisinių santykių subjektas, tų santykių dalyvis yra per fizinius asmenis. Juridinis asmuo, skirtingai nei fizinis negali suvokti savo kaltės, kaip jau minėta, jam netaikoma psichologinės kaltės samprata. Taigi, darbo autoriaus manymu, jis pats negali pripažinti ir savo kaltės ar gailėtis dėl savo elgesio. Manytina, kad tik per fizinį asmenį – atstavą juridinis asmuo gali ir pareikšti apie juridinio asmens galimai padarytą/nepadarytą nusikalstamą veiką.

Kaip nurodė LAT, bendrininkavimo institutas juridiniams asmenims nėra taikomas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. vasario 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Tai reiškia, kad šios kategorijos bylose, konstatuojant juridinio asmens kaltę bendrininkavimas nėra įrodinėjamas. Tačiau nustatant fizinio asmens, kuris veikė juridinio asmens vardu, jo baudai ir interesais, bendrininkavimas nustatinėjamas. Štai vienoje byloje konstatuota, kad A. M. padarė nusikalstamas veikas veikdamas UAB X vardu ir jos naudai: veikdamas bendrininkų grupėje su L. Ž. pasirašė fiktyvias transporto priemonių panaudos sutartis dėl tariamo UAB X nuosavybės teise priklausančių krovinių automobilių priėmimo neatlygintinai juos valdyti bei naudoti sutartyje nenurodytą terminą bei šias sutartis panaudojo, t.y. pateikė X miesto savivaldybės administracijai (Klaipėdos apylinkės teismo 2019 gegužės 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

„Po 2016 m. lapkričio 10 d. BK 20 straipsnio ir 2016 m. lapkričio 10 d. BPK 387 straipsnio pakeitimų tapo itin svarbu užtikrinti, kad nekaltumo prezumpcija juridinio asmens atžvilgiu veiktų ne tik formaliai, tačiau ir iš esmės, t. y. taip, kad nebūtų juridiniam asmeniui nepagrįstai perkeliama juridinio asmens kaltė ar nekalti veiksmai, sukėlę

juridiniam asmeniui neigiamas pasekmes“ (Tirylytė-Zelenina, 2018, p. 98). Iki 2016 m. pasitaikydavo atvejų, kuomet teismai nevertindavo bylos įrodymų dėl juridinio asmens kaltės ir jį nuteisdavo vien už fizinio asmens padarytas nusikalstamas veikas. Tokiu būdu baudžiamosiose bylose buvo aprašomi tik fizinio asmens (dažniausiai įmonės vadovo) kalti veiksmai, tačiau juridinio asmens padarytos nusikalstamos veikos apimtis nebūdavo atskleidžiama. Toks, atvejis nustatytas, pavyzdžiui, baudžiamojoje byloje Nr. 1A-8-134/2015. Šioje byloje, buvo įrodinėjama tik fizinio asmens – V. N. kuris, buvo UAB „e“ direktoriumi kaltė, tačiau juridinio asmens UAB „e“ kaltė nebuvo atskirai įrodinėta – ji tiesiog perkelta juridiniam asmeniui (Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. kovo 9 d.). Taigi, juridinio asmens kaltė pripažinta tik formaliai – vien už fizinio asmens kaltę. Tačiau po 2016 m. šios problemos teismų praktikoje neliko. Apžvelgus baudžiamąsias bylas, galima konstatuoti, kad teismai neperkelia juridiniam asmeniui fizinio asmens kaltės. Kiekvienu atveju juridinio asmens kaltę įrodančius aspektus nagrinėja ir aprašo atskirai nuo fizinio asmens kaltės. Žinoma, fizinio asmens kaltės įrodinėjimas išlieka aktualus, kaip prielaida juridinio asmens kaltei nustatyti.

Apibendrinant, pagrindinis įrodinėjimo ypatumas Lietuvos ir Latvijos baudžiamosiose bylose dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų – sietinas su jų kaltės įrodinėjimu. Remiantis teismų praktikos analize, galima išskirti kelis įrodinėjimo skirtumus Lietuvoje ir Latvijoje: 1) Lietuvoje fizinio ir juridinio asmens kaltė nelaikoma tapačia. Todėl įrodinėjama ne tik fizinio asmens kaltė, tačiau ir būtent juridinio asmens kaltė. Nepaisant to, visais atvejais turi būti įrodyta ir fizinio asmens kaltė (susiję su fizinio asmens, kaip kaltinamojo statusu). Kadangi Latvijoje, fizinio asmens veiksmai tapatinami su juridinio asmens veiksmais, laikoma, kad juridinio asmens kaltė tapati ir atskirai juridinio asmens kaltė neįrodinėjama. Šiuo atveju mūsų šalyje įrodinėjimo apimtis platesnė. 2) Šiek tiek skiriasi fizinio asmens (veikusio juridinio asmens labui) naudos ir interesų suvokimas. Lietuvoje nauda, sietina tik su turtiniu išskaičiavimu, o interesai - platesnė sąvoka. Latvijoje teismai dažniau nustato intereso, nei naudos kategoriją, tačiau manytina, kad šias sąvokas tapatina. 3) Skirtingai nei Latvijoje, Lietuvoje įrodinėjama ne tik tai ar juridinis asmuo gavo tam tikrą naudą iš fizinio asmens nusikalstamos veikos, tačiau ir tai ar ją pripažino, ar fizinio asmens padaryta nusikalstama veika ir jos sukeliama padariniais buvo suinteresuoti juridinio asmens savininkai (akcininkai).

Išskirtini ir tam tikri įrodinėjimo panašumai: 1) Abiejų šalių teismai, sprenddami dėl kaltės nagrinėja ar juridinio asmens vardu veikęs fizinis asmuo užima vadovaujančias pareigas. Dažniausiai praktikoje pasitaikančios vadovaujančios pareigos-direktoriaus; 2) Siekiama nustatyti, ar juridinio asmens vadovas yra *de facto* ar *de jure*; 3) Nustatoma ar

fizinis asmuo veikė juridinio asmens naudai ir interesais; 4) Išskirtini trys fizinio asmens veiklos modeliai, kuomet nustatyta, jog jis veikė juridinio asmens naudai ir interesais: kai juridinis asmuo dėl fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos išvengė dalies savo privalomos prievolės ir taip išsaugojo dalį savo turto; kai dėl fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos juridinis asmuo visiškai išvengia privalomų išlaidų ir išsaugo visą savo turimą turtą, kai dėl fizinio asmens nusikalstamos veikos juridinio asmens turtas padidėja; 5) Pripažįstama, kad nepakanka vien tik formaliai pabrėžti, kad veikta juridinio asmens naudai ir interesais, nors tokių problemų pasitaiko. Toks motyvavimas - netinkamas; 6) Nepripažįstama, kad fizinis asmuo veikė juridinio asmens naudai ar interesais kai tai juridiniam asmeniui tokie veiksmai sukėlė žalos arba ta žala –didesnė už gautą/suteiktą naudą; 7) Fizinio asmens, veikusio juridinio asmens naudai kaltė dažniausiai patvirtinama panašiais įrodymais: juridinių asmenų dokumentais, specialistų išvadomis, liudytojų parodymais, juridinio asmens atstovo apklausomis, atliktomis kratomis; 8) Teismai ne visuomet įvertina visas bylos aplinkybes, dėl to – nekokybiškai motyvuojama, priimamas nepagrįstas ir neteisėtas sprendimas.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Lietuvos įrodinėjimo institutas, atsiradęs LDK 1434 m., pagrindines jo nuostatas perėmė iš Senovės Romos teisės. Vėliau jo nuostatos buvo įtvirtintos Trečiajame Lietuvos Statute, o atkūrus nepriklausomybę 2003 m. BPK. Dabar galiojančiame BPK įrodinėjimas apima keturis etapus ir trunka nuo ikiteisminio tyrimo pradžios iki baudžiamojo proceso pabaigos. Įrodinėjimą dera suvokti kaip įstatymų sureguliuotą, viso baudžiamojo proceso metu trunkantį, esminį, teisėsaugos pareigūnų, teismo ir proceso dalyvių veiklos etapą, skirtą visoms reikšmingoms, bei optimaliai reikalingoms, kiekvienos bylos aplinkybėms, faktams išsiaiškinti ir tiesai nustatyti.

2. Nustatyti tokie panašumai Lietuvos ir Latvijos ikiteisminio tyrimo stadijoje: 1) Juridinio asmens, kaip specifinio subjekto suvokimas. 2) Juridinio asmens nusikalstama veika gali būti tiriama tiek kartu, su jo naudai ar interesais nusikalstamą veiką padariusiu fiziniu asmeniu, tiek atskirai. 3) Juridinio asmens atstovu gali būti tik neturintis suinteresuotumo ir priešpriešos tarp fizinio asmens (atstovo) ir juridinio asmens interesų, asmuo. 4) Nėra nustatyta baigtinio sąrašo renkamų, su juridiniu asmeniu susijusių dokumentų, renkami visi reikalingi dokumentai, atskiedžiantys juridinio asmens organizacinę struktūrą, veiklos ypatumus ir pan. Šių duomenų surinkimas iš ikiteisminio tyrimo pareigūnų reikalauja specifinių, su įmonių valdymu, susijusių žinių. Praktika atskleidžia, kad juridiniai asmenys dažnai įtariami turtiniais, finansiniais nusikaltimais, tad pareigūnams reikalingos ir ekonominės, finansinės žinios, tas žinias jiems gali suteikti konsultacijos metu atitinkamų sričių specialistai.

3. Nustatyti tokie skirtumai Lietuvos ir Latvijos ikiteisminio tyrimo stadijoje: 1) Lietuvoje, skirtingai nei Latvijoje, juridinis asmuo gali atsakyti už nusikaltimą savarankiškai nuo fizinio asmens; 2) Lietuvoje įrodinėjimas vykdomas dviem kryptimis renkant reikšmingus duomenis tiek apie fizinį, tiek apie juridinį asmenį. Latvijoje ikiteisminis tyrimas visuomet vykdomas fizinio asmens atžvilgiu ir vėliau įtraukiamas juridinis asmuo; 3) Lietuvoje atvejų, kuomet juridinio asmens nusikalstama veika gali būti tiriama atskirai nuo fizinio asmens, sąrašas platesnis nei Latvijoje ir nėra baigtinis; 4) Lietuvoje be juridinio asmens atstovo ikiteisminis tyrimas neįmanomas, o Latvijoje galimas; 5) Latvijoje, priešingai nei Lietuvoje juridinis asmuo nėra pripažįstamas įtariamuoju; 6) Latvijoje skirtingai nei Lietuvoje BPK yra konkrečiai nurodyta, kokias aplinkybes juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų atžvilgiu reikėtų nustatyti. Tačiau trūkumu laikytina tai, kad šiame sąrašė trūksta nusikalstamą veiką padariusio juridinio ir fizinio asmens ryšio nustatymo, nors praktikoje šis ryšys įrodinėjamas; 7)

Lietuvoje juridinio asmens atstovas turi teisę duoti parodymus, bei teisę atsisakyti duoti parodymus ir ši teisė jam yra užtikrinama praktikoje. Tuo tarpu Latvijoje teisinis reglamentavimas juridinio asmens atstovo apklausos atveju painus ir turi trūkumų. Juridinio asmens atstovas apklausiamas kaip liudytojas, kuris negali atsisakyti liudyti ar duoti melagingų parodymų. Tačiau jam kaip juridinio asmens atstovui, suteikiama teisė liudyti ir atsisakyti liudyti, ko negali atsisakyti liudytojas; 8) Lietuvoje dėl juridinio asmens nusikalstamos veikos kaltinamasis aktas surašomas nurodant abu kaltinamuosius. Neigiamai vertintini praktikoje pasitaikantys atvejai kai kaltinamasis aktas, surašomas tik dėl vieno kaltinamojo – fizinio asmens. Latvijoje juridinis asmuo nepripažįstamas kaltinamuoju, jam kaltinamasis aktas nesurašomas ir apie kaltinamus tik pranešama; 9) Lietuvoje ikiteisminį tyrimą (vėliau bylą nagrinėjant teisme) dėl juridinio asmens padarytos veikos vykdant atskirai, fizinio asmens kaltė neturi būti įrodyta. Latvijoje juridinio asmens kaltė visada įrodinėjama.

4. Atskleisti tokie panašumai Lietuvos ir Latvijos teisminiame nagrinėjime: 1.) Teismai, sprenddami dėl kaltės nagrinėja ar juridinio asmens vardu veikęs fizinis asmuo užima vadovaujančias pareigas. Dažniausiai praktikoje pasitaikančios vadovaujančios pareigos - direktoriaus. 2.) Siekiama nustatyti, ar juridinio asmens vadovas yra *de facto* ar *de jure*. 3.) Nustatoma ar fizinis asmuo veikė juridinio asmens naudai ir interesais. 4.) Išskirtini trys fizinio asmens veiklos modeliai, kuomet nustatyta, jog jis veikė juridinio asmens naudai ir interesais: kai juridinis asmuo dėl fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos išvengė dalies savo privalomos prievolės ir taip išsaugojo dalį savo turto; kai dėl fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos juridinis asmuo visiškai išvengia privalomų išlaidų ir išsaugo visą savo turimą turtą, kai dėl fizinio asmens nusikalstamos veikos juridinio asmens turtas padidėja. 5.) Pripažįstama, kad nepakanka vien tik formaliai pabrėžti, kad veikta juridinio asmens naudai ir interesais, nors tokių problemų pasitaiko. Toks motyvavimas- netinkamas. 6.) Nepripažįstama, kad fizinis asmuo veikė juridinio asmens naudai ar interesais kai tai juridiniam asmeniui tokie veiksmai sukėlė žalos arba ta žala – didesnė už gautą/suteiktą naudą. 7.) Fizinio asmens, veikusio juridinio asmens naudai kaltė dažniausiai patvirtinama panašiais įrodymais: juridinių asmenų dokumentais, specialistų išvadomis, liudytojų parodymais, juridinio asmens atstovo apklausomis, atliktomis kratomis. 8.) Teismai ne visuomet įvertina visas bylos aplinkybes, dėl to – nekokybiškai motyvuojama, priimamas nepagrėstas ir neteisėtas sprendimas.

5. Nustatyti tokie skirtumai Lietuvos ir Latvijos teisminiame nagrinėjime: 1.) Lietuvoje fizinio ir juridinio asmens kaltė nelaikoma tapačia, todėl įrodinėjama ne tik fizinio asmens kaltė, tačiau ir būtent juridinio asmens kaltė (nepaisant to, visais atvejais turi

būti įrodyta ir fizinio asmens kaltė). Kadangi Latvijoje, fizinio asmens veiksmai tapatinami su juridinio asmens veiksmais, laikoma, kad juridinio asmens kaltė tapati ir atskirai juridinio asmens kaltė neįrodinėjama. Šiuo atveju mūsų šalyje įrodinėjimo apimtis platesnė. 2.) Šiek tiek skiriasi fizinio asmens (veikusio juridinio asmens labui) naudos ir interesų suvokimas. Lietuvoje nauda, sietina tik su turtiniu išskaičiavimu, o interesai - platesnė sąvoka. Latvijoje teismai dažniau nustato intereso, nei naudos kategoriją, tačiau manytina, kad šias sąvokas tapatina. 3.) Skirtingai nei Latvijoje, Lietuvoje įrodinėjama ne tik tai ar juridinis asmuo gavo tam tikrą naudą iš fizinio asmens nusikalstamos veikos, tačiau ir tai ar ją pripažino, ar fizinio asmens padaryta nusikalstama veika ir jos sukeliama padariniais buvo suinteresuoti juridinio asmens savininkai (akcininkai).

Apžvelgus panašumus ir skirtumus, konstatuotina, kad Lietuvos teisinis reglamentavimas, juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės atžvilgiu – pažangesnis nei Latvijoje.

6. Siūlytina papildyti Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2018 m. lapkričio 22 d. įsakymu Nr. I-362 patvirtintas Rekomendacijas dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims taikymo 36 punktą, nurodant, kad kai procesas dėl nusikalstamos veikos juridiniam asmeniui vyksta kartu su jo naudai ar interesais nusikalstamą veiką galimai padariusiu fiziniu asmeniu, kaltinamasis aktas surašomas dėl abiejų kaltinamųjų.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Norminiai teisės aktai:

Lietuvos Respublikos teisės aktai:

1. Trečiasis Lietuvos Statutas, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://www.xn--altiniai-4wb.info/files/literatura/LD00/Tre%C4%8Ddialis_Lietuvos_Statutas.LD3301.pdf.
2. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, *Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba*, 1961-06-26.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios, 2000-10-25, Nr. 89-2741
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002-04-09, Nr. 37-1341
5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 387, 390 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas *TAR*, 2016-11-16, Nr. 26877.
6. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas Valstybės žinios, 2000-09-06, Nr. 74-2262
7. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2014 m. gruodžio 29 d. Nr. I-28 įsakymas dėl baudžiamojo proceso dokumentų formų patvirtinimo *TAR*, 2014-12-30, Nr. 20897.
8. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2015 m. birželio 1 d. Nr. I-136 įsakymas dėl Rekomendacijų dėl kaltinamojo akto surašymo ir perdavimo teismui patvirtinimo, *TAR*, 2015-06-01, Nr. 8536
9. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2018 m. lapkričio 22 d. įsakymas Nr. I-362 Dėl Rekomendacijų dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims taikymo patvirtinimo, *TAR*, 2018-11-23, Nr. 18910.

Latvijos Respublikos teisės aktai:

10. Criminal Procedure Law of the Republic of Latvia (2005, as of December 2019) (English version) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.legislationline.org/download/id/8266/file/Latvia_CC_1998_am2018_en.pdf.
11. Krimināllikums, Publicēts: Latvijas Vēstnesis, 199/200, 08.07.1998.; Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs, 15, 04.08.199 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://likumi.lv/ta/id/107820-kriminalprocesa-likums>
12. Latvijas Republikas Civillikums Valdības Vēstnesis, 41, 20.02.1937.

13. Valsts pārvaldes iekārtas likums. Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs, 14, 25.07.2002.
Specialioji literatūra:
14. Accatino, D. (2020). Legal evidence theory: are we all “rationalists” now?“ *Revus* 40.
15. *Addendum to the Compliance*, (2009). Report on Latvia Adopted by GRECO at its 41st Plenary Meeting Strasbourg, 16-19 February. [interaktyvus]. Prieiga per internetu: https://www.knab.gov.lv/upload/free/grecorc220064_add_latvia_en.pdf.
16. Ancelis, P. (2006), Īrodinējimo teisinio reguliavimo įtaka užtikrinant proceso dalyvių teises ikiteisminiame etape“, *Jurisprudencija* 11,89 (2006).
17. Ancelis, P. (2011). *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese. Vadovėlis* (Vilnius, 2011).
18. Ancelis, P.(2016). *Atskirų nusikalstamų veikų tyrimas. Vadovėlis*. Registru centras.
19. Arlauskaitė-Rinkevičienė, U., (2006). Pažinimo proceso ir tiesos nustatymo baudžiamajame procese probleminiai aspektai, *Jurisprudencija*, 11.
20. Ažubalytė, R. et al. (2011). *Specifinės baudžiamojo proceso rūšys*, Mykolo Romerio universitetas.
21. Ažubalytė, R. et. al.(2014). *Baudžiamojo proceso teisė. Metodinė priemonė*, Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidykla.
22. Bargibant, L., La justice : une affaire de preuve plus que de vérité, [interaktyvus]. Prieiga per internetu: <https://www.village-justice.com/articles/justice-une-affaire-preuve-plus-que-verite,27113.html>.
23. Belkin, A. R. (2007).*Teorija dokazyvanija v ugolovnom sudoproizvodstve*, Moskva, Norma.
24. Belorussija v èpohu feodalizma (1959). Sbornik dokumentov i materialov v treh tomah .T. 1.Sdrevnejših vremen do serediny XVII veka, Minsk . Izd –vo Akademii nauk BSSR.
25. Bezlepkin, B. T., (2008). *Ugolovnyj process Rossii: učebnoe posobie, 5-e izd., pererab. i dop.* Moskva: KNORUS.
26. Black's Law Dictionary: 2nd Edition (1910), [interaktyvus]. Prieiga per internetu: <https://openjurist.org/law-dictionary/idem-est-non-probari-et-non-esse-non-deficit-jns-sed-probatio>.
27. Black's Law Dictionary: 2nd Edition. (1910), [interaktyvus]. Prieiga per internetu: <https://thelawdictionary.org/substantiation/>.

28. Borulenkov, Ju. P. (2013). *Predmet dokazyvanija kak kategorija*, Ugolovnoe sudoproizvodstvo 4.
29. Bučiūnas, G. et al. (2017). *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai. Mokymo priemonė*. Atnaujintas ir papildytas leidimas, Registrų centras.
30. Colby, J. H. (2010), *A Practical Treatise Upon the Criminal Law and Practice of the State of New York: With an Appendix of Precedents, Designed for the Use of the Legal Profession, and All Public Officers Engaged in the Administration of Criminal Law, and as a Textbook for St (Paperback) - Common Paperback*, Nabu Press.
31. Dost-Roxin, U. (2020). Die Beweismittel im Strafprozess, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://dost-rechtsanwalt.de/spezialisiert-auf-die-strafverteidigung-anwlt-berlin/rechte-des-angeklagten-im-gerichtsverfahren-des-strafrechts/die-beweismittel-im-strafprozess/>.
32. Drakšas R. (2004). Ar pagrįstai ribojamas juridinių asmenų, kurie gali būti laikomi baudžiamosios atsakomybės subjektais, ratas? *Jurisprudencija* Nr. 18,4.
33. Federal Rules of Evidence, as amended to December 1, 2019, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.law.cornell.edu/rules/fre>.
34. Fedoseeva, M.S. (2018). Ponjatie, svojstva i pravovoe značenie dokazatel'stv, *Molodoj učenij*, 48,234.
35. Goda, G. et al.(2011). *Baudžiamojo proceso teisė. Vadovėlis*. 2-oji pataisyta ir papildyta laida, (Vilnius: Registrų centras, 2011).
36. Golovko, L. V. (2017). *Kurs ugolovnogo processa*. Moskovskij gosudarstvennyj universitet imeni M.V. Lomonosova Juridičeskij fakul'tet Kafedra ugolovnogo processa, pravosudija i prokurorskogo nadzora Statut, Moskva.
37. Golovko, L. V.i dr. (2001). *Ugolovnyj process zapadnyh gosudarstv*, Moskva: Zercalo, 2001.
38. Gromov, N. A. i dr.(2005). *Ponjatie processa dokazyvanija*, Pravo i politika.
39. Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos duomenys apie įtariamus (kaltinamus) ir nukentėjusius asmenis Lietuvoje (forma_1g-a) 2020 sausis-gruodis. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.ird.lt/lt/paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminių-tyrimu-statistika-1/?year=2020&period=1-12&group=163>.
40. Jakimovič, J. K., (2015). *Dokazatel'stva i dokazyvanie v ugolovnom processe Rossii*, Učebnoe posobie, Tomsk: TGU.

41. Janonytė, I., (2016). *Įrodinėjimo ypatumai bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų procese*, Vilniaus universitetas, magistro darbas.
42. Jarkina, V. (2020). Mīlas trijstūris valdes locekļis, dalībnieks un juridiska persona, *Komerctiesības* 07:00, 2. Nov.
43. Jurka, R. ir kt. (2013). *Baudžiamojo proceso tarptautiškumas: patirtis ir iššūkiai*, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
44. Kamarudin, A. R., (2003). The 'Turnbull guidelines' proof and evidence under the Malaysian Evidence Act 1950, *International Islamic University Malaysia Law Journal* 11.
45. Keinys, S. (2000), *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
46. Ķinis, U. (2004). Juridiskās personas kriminālatbildība – teorija un prakse. *Jurista Vārds*, Nr. 35, 36.
47. Kosaitė – Čypienė, E. (2008). Įrodinėjimo proceso teisinis reglamentavimas romėnų teisėje ir jo įtaka Lietuvos ir Švedijos civiliniam procesui, *Jurisprudencija* 112, 10.
48. Krastiņš, U. (2020). Vainas psiholoģiskā. *Koncepcija Krimināllikumā* 17. Marts Nr. 11.
49. Kurapka, E.; Matulienė, S. (2012). *Kriminalistika. Teorija ir technika*. Vilnius, Mykolo Romerio universiteto leidykla.
50. Kūtris, G., (2018). Noziedzīgi iegūtā piespiedu atsavināšana. Autoru kolektīvs, *Juridisko personu publiski tiesiskā atbildība : aktualitātes, problēmas un iespējamie risinājumi*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
51. Lazareva, V. A. (2012). *Dokazyvanie v ugovnom processe*. Učebnik dlja bakalavriata i magistratury 5-e izdanie, pererabotannoe i dopolnennoe, Moskva, Jurajt, 2012.
52. *Liability of Legal Persons, (Thematic study)* (2015) Organisation for Economic Co-operation and Development, Anti-Corruption Network for Eastern Europe and Central Asia.
53. Lideika, R. Ką turite žinoti apie juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę Lietuvoje? [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.ellex.lt/lt/naujienos/news/ka-turite-zinoti-apie-juridiniu-asmenu-baudziamaja-atsakomybe-lietuvoje/40650>.
54. Lietuvių kalbos žodynas. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.lkz.lt/?zodis=rodyti&lns=-1&les=-1&id=23066350008>.

55. *Lietuvos Respublikos baudžiamoji proceso kodekso komentaras* (2003). Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras.
56. Lupinskaja, P. A., (2009). *Ugolvno-processual'noe pravo Rossijskoj Federacii*. Učebnik, Moskva, Jurist.
57. Mantrovs, V. (2018). Juridiskās personas kā atbildības subjekta izpratne. Autoru kolektīvs, *Juridisko personu publiski tiesiskā atbildība : aktualitātes, problēmas un iespējamie risinājumi*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
58. McConville, M. et al. (2014). *Hong Kong Law of Evidence. 2nd ed.* Hong Kong: Blue, Dragon Press.
59. Merkevičius, R. (2008). *Baudžiamasis procesas: įtariamojo samprata*, Vilnius: Registrų centras.
60. Muciņš, L. (2014). Tiesību efektīvas piemērošanas problemātika likumdevēja un tiesas rīcības robežas: juridiskās personas pazīmes undefinīcija, Tiesību Efektīvas Piemērošanas Problemātika, Latvijas Universitātes 72. zinātniskās konferences rakstu krājums, 2014.
61. Nīkona, Linda (2020), Pierādījumu veidi un pazīmes kriminālprocesā, 19. novembrī, [interaktyvus]. Prieiga per internetu: <https://lvportals.lv/tiesas/322067-pieradijumu-veidi-un-pazimes-kriminalprocesa-2020>.
62. Opincāns, P. (2013). Juridisko personu atbildība Latvijā, Lietuvā un Igaun. *Latvijas Republikas Augstākās tiesas. Biļetens* Nr.6.
63. Pobedinskaja, G. A. (2010), *Ponjatje dokazyvanija, vidy dokazatel'stv v administrativnom processe, Teorija i praktika soveršenstvovaniya zakonodatel'stva i pravoprimenenija: tradicii i novacii*. Materialy meždunar. nauč. konf. studentov, magistrantov i aspirantov, Minsk.
64. Priesaikos per teismo procesā, arba dramatiški teisingumo drabužiai, [interaktyvus]. Prieiga per internetu, <http://m.ldkistorija.lt/index.php/istoriniai-faktai/priesaikos-per-teismo-procesa-arba-dramatiski-teisingumo-drabuziai/1021>.
65. Rācene-Bērtule, R. (2008). Juridiskām personām piemērojamie piespiedu ietekmēšanas līdzekļi 27. Maijs, Nr. 20 (525). [interaktyvus]. Prieiga per internetu <https://juristavards.lv/doc/175715-juridiskam-personam-piemerojamie-piespiedu-ietekmesanas-lidzekli/>.
66. Ramazanov, T. B. (2018). Osobennosti dokazatel'stv i dokazyvanija v ugolvnom processe soedinennyh štatov Ameriki, *Juridičeskij vestnik* 26, 2.

67. Redmayne, M. (2011). Rationality and irrationality in evidence and proof: a comment on ‘The structure and logic of proof in trials’ by Professor Tillers”, *Law, Probability and Risk* 10.
68. Rinkevičius, J. (1990), *Procesiniai įrodinėjimo baudžiamojame byloje pagrindai: mokymo priemonė*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
69. Rone, D. (2006). *Legal Scientific Research on Institute of Criminal Liability of Legal Entities in Eight Countries – Nordic Countries (Finland, Sweden, Norway, Iceland And Denmark) and Baltic Countries (Latvia, Lithuania And Estonia)*. Riga, 2006.
70. Rozenbergs, J (2013). Juridiskajām personām piemērojamo krimināltiesisko piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskā daba, *Juridiskā zinātne*, Nr. 4.
71. Rozenbergs, J., Stada-Rozenberga, K. (2018). Krimināltiesiskie piespiedu ietekmēšanas līdzekļi juridiskajām personām, to piemērošanas process un tā aktuālās problēmas Latvijas kriminālprocesā. Autoru kolektīvs, *Juridisko personu publiski tiesiskā atbildība : aktualitātes, problēmas un iespējamie risinājumi*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
72. Sinkevičius, E. (2000). Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės problemos, *Teisė*, Nr. 36.
73. Smirnov, A. V. i Kalinovskij, K. B. (2008). *Ugolovnyj process*. Četvertoe izdanie, pererabotannoe i dopolnennoe. Pod obšej redakciej prof. A. V. Smirnova, Moskva, Knorus.
74. Soloveičikas, D. (2006). Bausmių skyrimo juridiniams asmenims taisyklės ir jų taikymo problemos, *Teisė* Nr. 61.
75. Soloveičikas, D. (2006). *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė. Lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 2006.
76. Stada-Rozenberga, K. (2018). Juridisko personu nevainīguma prezumpcija kriminālprocesā. Autoru kolektīvs, *Juridisko personu publiski tiesiskā atbildība : aktualitātes, problēmas un iespējamie risinājumi*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
77. Stern, W. A. and Morgan, N. W. (1936) , *Getting the Evidence: A Treatise on the Methods of Obtaining Evidence*, M. Bender, incorporated.
78. Supreme Court of Oregon, En Banc. Keith Kendon OGLE, Sr., Respondent on Review, v. Mark NOOTH, Superintendent, Snake River Correctional Institution, Petitioner on Review. (CC 10108394P; CA A148493; SC S061162). Decided: June 12, 2014.

79. Šulija, G.; Šulija V. (2003). Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės samprata ir taikymo problemos Lietuvoje. *Jurisprudencija*, Nr.41 (33).
80. Švedas, G. (2011). Kai kurie probleminiai juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės aspektai Lietuvos konstitucinėje jurisprudencijoje ir baudžiamosios justicijos doktrina. Iš *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui 10 metų recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinio*. G. Švedas. Vilnius: VĮ Registrų centras.
81. Terebeiza, Ž., (2010), Įrodinėjimo našta ar pareiga, *Socialinių mokslų studijos* 2,6.
82. Terminų žodynas, [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
https://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/I_/irodinejimas.
83. The criminal and civil justice systems in England and Wales, [interaktyvus].
Prieiga per internetą: <https://www.fraudadvisorypanel.org/wp-content/uploads/2015/06/The-criminal-and-civil-justice-systems-in-England-and-Wales-June15.pdf>.
84. Tirylytė-Zelenina, R. (2018). Nauji juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės kriterijai Lietuvos Respublikos teisėje. *Teisės problemos*, Nr. 2(96).
85. Urbonas, D. (2003). Įrodinėjimo administracinių teisės pažeidimų bylose problemos, *Jurisprudencija* 41, 33.
86. Walton, D. N. (2013), Argument from analogy in legal rhetoric, *Artificial Intellectual Law* 31.
87. *West's Encyclopedia of American Law, edition 2*. (2008). The Gale Group, Inc.
88. Zagor'jan, S.G. (2019). Èvoljucija processa dokazyvanija na rusi v dorevoljucionnyj period, *Kriminalistika: včera, segodnja, zavtra*.
89. Zotov, D. V. (2016). Predely dokazyvanija v ugolovnom sudoproizvodstve (issledovanie s pozicij razumnogo formalizma), *Žurnal rossijskogo prava* 2 .
90. Žilys, V. (2007). *Įrodymų vertinimas baudžiamajame procese*. Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas.
Teismų praktika:
Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktika:
91. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas, bylos Nr. 34/2008-36/2008-40/2008-1/2009-4/2009-5/2009-6/2009-7/2009-9/2009-12/2009-13/2009-14/2009-17/2009-18/2009-19/2009-20/2009-22/2009.
Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika:
92. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga, 2007 m. birželio 28 d., *Teismų praktika* 27.

93. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-95/2012.
94. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-255/2013.
95. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-610/2013.
96. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. vasario 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-27/2014.
97. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-277/2014.
98. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-262-697/2016.
99. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 gruodžio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2K-7-304-976/2016.
100. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 sausio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-28-303/2017.
101. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 gegužės 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-122-511/2017.
102. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-265-611/2017.
103. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gruodžio 12 d. d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-348-788/2017.
104. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 sausio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-76-1073/2018.
105. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-8-788/2018.
106. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 vasario 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-34-693/2019.
107. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 kovo 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-29-511/2019.
108. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-223-495/2019.
109. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 spalio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-225-303/2019.

110. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 sausio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-60-489/2020.
- Lietuvos Respublikos apeliacinio teismo praktika:
111. Lietuvos apeliacinio teismo 2008 spalio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr.1A-294/2008.
112. Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. gegužės 17 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 2-678/2010.
113. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. kovo 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-248/2014.
114. Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. spalio 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-131-483/2015.
115. Lietuvos apeliacinio teismo 2016 birželio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-417-387/2016.
116. Lietuvos apeliacinio teismo 2017 gruodžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-374-495/2017.
117. Lietuvos apeliacinio teismo 2017 lapkričio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-474-197/2017.
118. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 sausio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-9-165/2018.
119. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 liepos 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-284-483/2018.
- Lietuvos Respublikos apygardos teismų praktika:
120. Kauno apygardos teismo 2012 liepos 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-102-81/2012.
121. Kauno apygardos teismo 2018 lapkričio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-102-593/2018.
122. Kauno apygardos teismo 2020 vasario 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-195-926/2020
123. Klaipėdos apygardos teismo 2018 gegužės 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-106-606/2018.
124. Klaipėdos apygardos teismo 2019 liepos 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-20-462/2019.
125. Panevėžio apygardos teismo 2015 m. kovo 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-8-134/2015.

126. Panevėžio apygardos teismo 2016 vasario 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-30-185/2016.
  127. Panevėžio apygardos teismo 2017 gruodžio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-193-350/2017.
  128. Šiaulių apygardos teismo 2018 balandžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-15-354/2018
  129. Vilniaus apygardos teismo 2017 lapkričio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-188-166/2017.
  130. Vilniaus apygardos teismo 2018 m. kovo 1 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. r.1-06-1-11001-2009-2.
  131. Vilniaus apygardos teismo 2018 m. kovo 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-22-1020/2018.
  132. Vilniaus apygardos teismo 2018 birželio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-301-873/2018.
  133. Vilniaus apygardos teismo 2019 m. rugpjūčio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje 1-18-870/2019.
  134. Vilniaus apygardos teismo 2020 m. gruodžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-364-626/2020.
- Lietuvos Respublikos apylinkės teismų praktika:
135. Kauno apylinkės teismo 2018 gruodžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-944-718/2018.
  136. Kauno apylinkės teismo 2019 vasario 12 d. baudžiamasis įsakymas Nr. 1-852-573/2019.
  137. Klaipėdos apylinkės teismo 2018 gruodžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje 1-944-718/2018.
  138. Klaipėdos apylinkės teismo 2019 gegužės 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-168-718/2019.
  139. Klaipėdos apylinkės teismo 2019 m. spalio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-191-606/2019.
  140. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2015 rugsėjo 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-2141-295/2015.
  141. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2017 vasario 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-3624-957/2017.
  142. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2018 liepos 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-141-1017/2018.

143. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2019 rugpjūčio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-2098-929/2019.
Latvijos Respublikos tiesiņu prakse.
144. Tiesu prakse lietās par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu un par izvairīšanos no nodokļu maksāša Latvijas Republikas Augstākās tiesas biļetens Nr.7/2013.
145. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2016. gada 14.jūnija LĒMUMS Lietā Nr. 15830604408 SKK-6/2016.
146. Latvijas Republikas Augstākās tiesas, Krimināllietu departamenta 2017. gada 30. Maija LĒMUMS Lietā Nr. 15830000615 SKK-60/2017.
147. Latvijas Republikas Latgales apgabaltiesa spriedums 2018.gada 16.aprīlī, Lietas arhīva Nr. KA03-0029-18.
148. Latvijas Republikas Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija 2018.gada 27.februārī spriedums Lietas arhīva Nr. KA04-0135-18/11
149. Latvijas Republikas Senāts 2021.gada 26.februārī lēmums, Lieta Nr. 15830014213, SKK-4/2021.
150. Latvijas Republikas Vidzemes priekšpilsētas 2017.gada 18.maijā spriedums Lietas Nr. 12350002415
151. Latvijas Republikas Zemgales rajona tiesa, spriedums Jēkabpilī 2019.gada 6.decembrī Lietvedības Nr. K73-0445-19
152. Latvijas Republikas Daugavpils tiesa 2020.gada 15.septembrī spriedums lieta Nr. 15840026219.

SANTRAUKA

„Įrodinėjimo ypatumai bylose dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų“

Arvydas Uogela

Magistro darbe, nagrinėjant reikšmingus teisės aktus, mokslininkų padarytas išvadas doktrinoje, teismų praktikoje pateiktus išaiškinimus analizuojama Lietuvos teisės doktrinoje nepakankamai atskleista tema: „Įrodinėjimo ypatumai bylose dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų“. Kadangi tyrinėjant kiekvieną teisės institutą, jo teorinius aspektus ir praktinį veikimą, svarbu lyginti su užsienio šalimis, nagrinėjant šią temą aiškinamasi ir tai, kokiais panašumais ir skirtumais nagrinėjamas institutas pasižymi ne tik Lietuvoje, tačiau ir kaimyninėje Latvijoje, kuri dėl savo panašumo į Lietuvą (mikro lygmeniu) itin paranki šalis palyginimui.

Darbe analizuojama įrodinėjimo instituto istorinė raida Lietuvoje, atskleidžiama įrodinėjimo samprata. Tačiau labiausiai pasirinkta tema atskleidžiama analizuojant įrodinėjimo bylose dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų ypatumus tiek ikiteisminiame tyrime, tiek teisminiame nagrinėjime. Tokia tyrimo imtis pasirinkta todėl, kad įrodinėjimas prasideda jau ikiteisminiame tyrime ir tiesa konkrečiu atveju bus nustatyta tik tuomet, kai ikiteisminio tyrimo metu bus surinkti visi būtini duomenys, kurie, vėliau, nagrinėjant bylą teisme taps teisminiais įrodymais, sudarančiais juridinio asmens atžvilgiu priimamo nuosprendžio pagrindą. Ne mažiau reikšmingas nagrinėjimui ir juridinio asmens nusikalstamos veikos įrodinėjimas teisme, apimantis du etapus: surinktų, pateiktų ar teismo išreikalautų duomenų tyrimą teismo proceso metu bei duomenų pripažinimą įrodymais bei jų vertinimą. Išanalizavus darbo temą nustatyti juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų įrodinėjimo (ikiteisminio tyrimo stadijoje ir teisminiame nagrinėjime) Lietuvoje ir Latvijoje panašumai ir skirtumai. Apžvelgus kuriuos konstatuotina, kad Lietuvos teisinis reglamentavimas, juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės atžvilgiu – pažangesnis nei Latvijoje.

SUMMARY

“Peculiarities of evidentiary proceedings in criminal cases of crimes committed by a legal person”

Arvydas Uogela

The master's thesis analyzes the topic insufficiently disclosed in Lithuania's legal doctrine “Peculiarities of Evidentiary Proceedings in Criminal Cases of Crimes Committed by a Legal Person”, examining significant legal acts, conclusions in the doctrine drawn by scholars, and clarifications provided in court practice. Considering it is crucial to compare each legal institution, its theoretical aspects, and practical functioning with foreign countries, the analysis of this topic also provides differences and similarities of the institution in question, occurring not only in Lithuania but in neighboring Latvia, which, due to its similarity to Lithuania (at the micro-level), is a highly suitable country for comparison.

The paper analyzes the historical development of the institution of proving in Lithuania and explains the concept of evidentiary proceedings. However, the chosen topic is mostly revealed by analyzing the peculiarities of evidentiary proceedings in criminal cases of crimes committed by a legal person in both pre-trial and judicial investigation. This approach was chosen because evidentiary proceedings begin in a pre-trial investigation, and the truth under particular circumstances will be established only when all the necessary data are collected during pre-trial investigation, which later on, during the court proceedings, will become judicial evidence, that will form the basis of a conviction against a legal person. The analysis of the evidentiary proceedings of crimes committed by a legal person is also equally important to the research, which consists of two stages: the investigation of data collected, submitted, or requested by the court during the judicial proceedings, and the recognition of data as evidence and their evaluation. After analyzing the topic of the paper, differences and similarities of the evidentiary proceedings of crimes committed by a legal person (during pre-trial and judicial investigation) in Lithuania and Latvia were identified. After reviewing them, it can be stated that the Lithuanian legislation, in terms of criminal liability of a legal person, is more advanced than it is in Latvia.